Co-funded by the European Union

Türkiye goturkiye.com

unesco Turkish National Commission

KAM Center for Cappadocian and Cultural Studies

Cappadocia University

Erasmus+

ULUSLARARASI SEMPOZYUM / INTERNATIONAL SYMPOSIUM

Anadolu Kültüründe Şifa

Healing in Anatolian Culture

24–26 Eylül / September 2026

Kapadokya Üniversitesi · Mustafapaşa Yerleşkesi
Ürgüp / Nevşehir

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI / BOOK OF ABSTRACTS

Kapadokya Kültür Araştırmaları Merkezi (KAM)
Centre for Cappadocian and Cultural Studies

TGA Türkiye Tourism Promotion and Development Agency
Museum Hotel Cappadocia "unique"
Turhan Müzesi
Kapadokya Mustafapaşa Belediyesi 1966
Tümata
Hanedan Cappadocia Suites
Sinasos Evleri
Gorgoli Lounge & Eatery
1811 Cave Hotel

Oturum 1 · Antik Çağ'da Şifa: Roma ve Kapadokya

Healing in Antiquity: Rome and Cappadocia

24 Eylül Perşembe · 13:30–15:00 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Tolga Uyar

Healing and Augural Plants in the Ancient Roman Culture: Evidences from Iconographic Representations

Antik Roma Kültüründe Şifalı ve Kutsal Bitkiler: İkonografik Temsillerden Elde Edilen Kanıtlar

Prof. Dr. Giulia Caneva, Flavia Bartoli, Zohreh Husseini, Giuseppe Carrus

University Roma Tre, Roma (Italy)

Abstract

In a pagan world dominated by an immanent Nature, diversified and omnipotent, the relationship between men and Gods manifested itself though elements referred to transcendental forces. The symbol was omnipresent and perceptible not only to the initiate but also to common people. For Greek Roman culture, written sources (overall Pliny the Elder, Virgil, Ovid, such as Theophrastus, Hippocrates, Dioscorides and Galenus) underline this meaning such as the different values of plants for the human needs and their healing properties. In this contribution, it is shown their neglected iconographic augural use in monuments spread in the Mediterranean Bacin to give message to the analphabet people. Acanthus mollis and Laurus nobilis can be interpreted as Apollonian emblems of rebirth and victory, like Nymphae's and Pheonix dactylifera in the Near East. Classical salvific elements (linked to Apollo-Aesculapius) were species of the Malvaceae family (Malva, Alcea, Lavatera, Hibiscus), and Malva represented the food of "divine men" (such as Asphodelus sp.) whose life regime would introduce to the "age of Gold". Vitis vinifera and Hedera helix, but also Brionia and other climbing plants, were among the classic elements of Dionysos, the God of lymph that each Spring bring nature back to life. Relevant role had the Apiaceae family, with important species, such as Ferula cfr. drudeana (probably Sylphion), and Apium nudiflorum (Selinon) also carved in coins. Phyllitis scolopendrium, Allium sativum and Cyclamen sp., and less commonly Centaurea sp., Crocus sativus, Dracunculus vulgaris, Charabdis maritima, Viscum album and Mandragora officinarum can be recognised as warding-off and auspicious elements. Cydonia oblonga, Papaver somniferum, and Cupressus sempervirens were beneficial elements in life and illness. Most species have powerful values as drugs, but others were probably selected for their shape, that recalls specific organs, functions, or due to similarity with animals providing poison and cure (overall snakes).

Keywords: *salvific plants; plant symbolism; Greek Roman culture; Phytoiconology*

Özet

Her şeye gücü yeten, çeşitlilik içinde ve içkin bir Doğa'nın hâkim olduğu pagan dünyada insanlar ile tanrılar arasındaki ilişki, aşkın güçlere gönderme yapan unsurlar aracılığıyla kendini gösteriyordu. Simge her yerdeydi; yalnızca inisiye olanlar için değil sıradan insanlar için de algılanabilirdi. Yunan-Roma kültüründe yazılı kaynaklar (başta Yaşlı Plinius, Vergilius ve Ovidius olmak üzere Theophrastos, Hippokrates, Dioskorides ve Galenos) bu anlamı, bitkilerin insan ihtiyaçları açısından taşıdığı farklı değerler ve iyileştirici özellikleri üzerinden vurgular.

Bu bildiride, okuma yazma bilmeyen halka mesaj iletmek amacıyla Akdeniz Havzası'na yayılmış anıtlarda bu bitkilerin bugüne dek ihmal edilmiş ikonografik ve kehanetle ilişkili (augural) kullanımı ortaya konmaktadır. *Acanthus mollis* ve *Laurus nobilis*, Yakın Doğu'daki *Nymphaea* ve *Phoenix dactylifera* gibi, Apollon'a özgü yeniden doğuş ve zafer simgeleri olarak yorumlanabilir. Klasik dönemin kurtarıcı (salvifik) unsurları, Apollon-Asklepios ile ilişkilendirilen Malvaceae familyasının türleriydi (*Malva*, *Alcea*, *Lavatera*, *Hibiscus*); *Malva*, yaşam düzenleri "Altın Çağ"ı getirecek olan "tanrısal insanların" besinini temsil ediyordu (*Asphodelus* sp. gibi). *Vitis vinifera* ve *Hedera helix* ile birlikte *Bryonia* ve öteki sarmaşık bitkileri, her bahar doğayı yeniden canlandıran özsu tanrısı Dionysos'un klasik unsurları arasındaydı.

Apiaceae familyası da önemli bir rol oynamıştır; *Ferula* cfr. *drudeana* (muhtemelen Silphion) ve sikkelere de işlenmiş olan *Apium nudiflorum* (Selinon) bu familyanın önde gelen türleridir. *Phyllitis scolopendrium*, *Allium sativum* ve *Cyclamen* sp. ile daha seyrek olarak *Centaurea* sp., *Crocus sativus*, *Dracunculus vulgaris*, *Charybdis maritima*, *Viscum album* ve *Mandragora officinarum*, kötülüğü uzaklaştıran ve uğur getiren unsurlar olarak tanınabilir. *Cydonia oblonga*, *Papaver somniferum* ve *Cupressus sempervirens* ise hem yaşamda hem de hastalıkta yararlı unsurlardı. Türlerin çoğu ilaç olarak güçlü bir değere sahiptir; ötekiler ise muhtemelen belirli organları ya da işlevleri çağrıştıran biçimleri nedeniyle veya hem zehir hem şifa sağlayan hayvanlarla (özellikle yılanlarla) benzerliklerinden ötürü seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kurtarıcı bitkiler; bitki sembolizmi; Yunan-Roma kültürü; fitoikonoloji

Christ's Healing Miracles and the Restoration of the Tokalı Church, Göreme

Göreme Tokalı Kilise'de İsa'nın Şifa Mucizeleri ve Restorasyon

Prof. Dr. Maria Andaloro
Università degli Studi della Tuscia, Viterbo

Abstract

This paper reflects on the nature, power, and limits of 'healing' through an anachronistic comparison of two examples that are fundamentally incompatible by nature, yet coincidentally converge in the same location. These are the cycle of the Miracles of Christ painted in the tenth-century New Church of Tokalı, in the Göreme Open Air Museum, and the ongoing restoration of the paintings in the same church, carried out by the Unitus team in collaboration with the Nevşehir Archaeological Museum and the Nevşehir Restoration and Conservation Laboratory. In the painted cycle, healing is an act performed on the human body through touch, word, and faith; in the restoration, it is practised on the painted surface through diagnosis, cleaning, and consolidation. Reading the two side by side, the paper asks what each form of healing can and cannot achieve, what it restores and what it inevitably leaves lost, and how the wall paintings themselves, as both image and material, hold these two notions of healing together.

Keywords: Tokalı Church, Göreme, Byzantine wall painting, Christ's healing miracles, restoration and conservation, healing

Özet

Bu bildiri, doğaları gereği temelden bağdaşmaz olan ancak rastlantı sonucu aynı mekânda bir araya gelen iki örneği anakronik biçimde karşılaştırarak "şifa"nın doğası, gücü ve sınırları üzerine düşünmektedir. Bunlar, Göreme Açık Hava Müzesi'ndeki onuncu yüzyıla ait Yeni Tokalı Kilise'de resmedilmiş İsa'nın Mucizeleri döngüsü ile aynı kilisedeki duvar resimlerinin Unitus ekibi tarafından Nevşehir Arkeoloji Müzesi ve Nevşehir Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı iş birliğiyle sürdürülen restorasyonudur. Resim döngüsünde şifa, dokunuş, söz ve inanç yoluyla insan bedeni üzerinde gerçekleştirilen bir eylemdir; restorasyonda ise teşhis, temizlik ve sağlamlaştırma yoluyla resimli yüzey üzerinde uygulanır. Bildiri, iki örneği yan yana okuyarak her bir şifa biçiminin neyi başarabildiğini ve başaramadığını, neyi onardığını ve neyi kaçınılmaz olarak kayıp bıraktığını, duvar resimlerinin hem imge hem de malzeme olarak bu iki şifa anlayışını nasıl bir arada tuttuğunu sormaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tokalı Kilise, Göreme, Bizans duvar resmi, İsa'nın şifa mucizeleri, restorasyon ve konservasyon, şifa

Bizans Kültürel Mirasında Kutsal Su, Ritüel ve Bütüncül Sağlık: Vaftiz ve Şifa

Holy Water, Ritual, and Holistic Health in the Byzantine Cultural Heritage: Baptism and Healing

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Selda Uygun Yazıcı
Trakya Üniversitesi / Trakya University

Özet

Bizans kültürel mirasında tıp, din ve gündelik yaşam pratikleri birbirinden farklı alanlar değil; aksine bütüncül bir yapının tamamlayıcı unsurlarıdır. Bu çalışma, Bizans kültürel mirasında "vaftiz olmak" ile "şifa bulmak" arasındaki ilişkiyi, ruhsal arınma ile bedensel iyileşmeyi bütüncül sağlık anlayışında birleştiren kutsal su ekseninde inceler. Vaftiz ve şifa terimleri, Bizans dünyasında ruhsal arınmanın bedensel esenlikle, teolojinin ise doğrudan tıp bilimiyle olan kopmaz bağını simgelemektedir. Hıristiyanlıkta "ilk günah" insan doğasını bozan kozmik ve kronik bir hastalık olarak tanımlanır. Bu bağlamda ilk günahtan kurtulmak için uygulanan vaftiz ayini sıradan ritüel olmanın ötesine geçer. Bedeni ve ruhu bu köklü hastalıktan arındıran ilk ve büyük tıbbi bir müdahale olarak kabul edilebilir. Vaftiz ayininde suyun dualarla kutsanması (epiclesis) ve şeytan çıkarma duasının okunması (excorsizma) suyun yapısını değiştirerek ona tedavi edici bir ilaç (pharmakon) niteliği kazandırır. Bu doğrultuda teolojik bir inisiyasyon töreni olan "vaftiz olmak" ile medikal ve manevi iyileşmeyi kapsayan "şifa bulmak" (iasis/therapeia) terimleri, Bizans düşünce sisteminde güçlü bir nedensellik bağıyla birleşir. Kutsal suyun şifası, vaftiz olunarak kavuşulan mertebenin üst ve başlangıç noktasıdır. Ayazma kültüründe ise hastaların kutsal suya girerek şifa umması, vaftiz ritüelinin yaşam boyu tekrarlanan medikal bir uzantısıdır. Aynı zamanda vaftiz, bir kez olmak koşuluyla ruhsal hakikati sağlarken ayazmadaki kutsal su, şifa isteyenlerin her defasında sığındığı bir limandır. İkisinde de bulunan tekneler/havuzlar kişinin yeniden doğma ve/veya şifa bulma yeridir. Bu bağlamda Anadolu'nun 4-7. yüzyılla tarihlenen vaftizhaneleri Geç Antik Çağ'ın önemli dini merkezleri olmanın yanı sıra dua ve ayinlerle "kutsal su mekânı" olarak tescillenen şifa alanlarıdır. Çalışmada, Anadolu'da yer alan ve özellikleri bakımından bölgesel vurgusu belli olan vaftizhaneler "vaftiz ve şifa" eksininde tartışılacaktır. Bu mekanlar, inanç ile tıp biliminin kutsal su ekseninde kesiştiği bütüncül birer şifa, arınma ve kutsanma mekânı olarak başka bir açıdan ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Geç Antik, Bizans, Vaftiz, Şifa, Vaftizhane*

Abstract

In the Byzantine cultural heritage, medicine, religion, and the practices of daily life are not fields separate from one another; on the contrary, they are complementary elements of a holistic structure. This study examines the relationship between "being baptized" and "finding healing" in the Byzantine cultural heritage along the axis of holy water, which unites spiritual purification and bodily healing within a holistic understanding of health. The terms baptism and healing symbolize, in the Byzantine world, the indissoluble bond of spiritual purification with bodily well-being, and of theology directly with the science of medicine. In Christianity, "original sin" is defined as a cosmic and chronic disease that corrupts human nature. In this context, the rite of baptism, administered for deliverance from original sin, goes beyond being an ordinary ritual. It may be regarded as the first and great medical intervention that cleanses the body and the soul of this deep-rooted disease. In the rite of baptism, the consecration of the water with prayers (epiclesis) and the recitation of the prayer of exorcism (exorcismus) alter the nature of the water, endowing it with the quality of a curative medicine (pharmakon). Accordingly, the terms "being baptized," a theological rite of initiation, and "finding healing" (iasis/therapeia), which encompasses medical and spiritual recovery, are united by a strong bond of causality in the Byzantine system of thought. The healing of holy water is at once the summit and the starting point of the station attained through being baptized. In the culture of the ayazma (hagiasma, sacred spring), in turn, the hope of the sick for healing by entering the holy water is a medical extension of the baptismal ritual, repeated throughout life. At the same time, while baptism — on condition that it occurs only once — secures spiritual truth, the holy water of the ayazma is a harbor in which those seeking healing take refuge on every occasion. The fonts/pools present in both are the place of the person's rebirth and/or healing. In this context, the baptisteries of Anatolia dated to the fourth to seventh centuries are, in addition to being important religious centers of Late Antiquity, healing spaces confirmed through prayers and rites as "places of holy water." In the study, the baptisteries located in Anatolia whose regional emphasis is evident in terms of their features will be discussed along the axis of "baptism and healing." These spaces will be considered from another perspective, as holistic places of healing, purification, and sanctification, in which faith and the science of medicine intersect on the axis of holy water.

Keywords: *Late Antique, Byzantium, Baptism, Healing, Baptistery*

Four Cases of “a Secco” Mural Painting: History, Analysis, Restoration, and the Cultural Memory of Sacred and Healing Spaces

Dört Farklı “A Secco” Duvar Resmi Örneği: Tarih, Analiz, Restorasyon ve Kutsal ile İyileştirici Mekânların Kültürel Hafızası

Prof. Georgios Tavlaridis
Istituto Patologia del Libro, Rome

Abstract

“A secco” wall paintings are highly fragile compared to frescoes, suffering degradation across diverse contexts. This paper examines four international case studies that employ this execution methodology across deeply heterogeneous historical, geographical, and environmental contexts. Located in Cappadocia, Turkey, the Elmali Kilise (Apple Church, ca. 1050) is renowned for its advanced pictorial program. Its vibrant 11th-century murals were executed entirely using the “a secco” technique, applying pigments mixed with an organic binder directly onto dry plaster. This slow, deliberate method allowed artists to achieve richly saturated, jewel-like tones and intricate decorative borders. From a religious perspective, the church’s cross-in-square layout fragments the space into individual theological windows representing critical Orthodox feast days. Rather than a linear timeline, these murals function as sacred icons for meditation. Within Byzantine theology, the act of theoria—contemplating the divine through icons—was believed to actively heal the soul. The brilliant blue and grounding earth tones foster quiet contemplation, while intricate geometric and floral fillers represent the infinite, formless nature of God. Together, the structural holy figures and abstract patterns offer a restorative, peaceful sanctuary where travellers can find a tangible connection to the divine. Spyros Papaloukas painted the Cathedral of Amfissa city, Greece, entirely "a secco" using egg and linseed oil. Spanning 1,500 m², it represents a unique, fragile masterpiece of twentieth-century religious art. Dedicated to an Egyptian lunar deity, the Temple of Khonsu, in Luxor, Egypt, features ancient religious architecture decorated with vulnerable "a secco" paint layers. Recent conservation in Chapel 11 focused on repairing sandstone degradation and protecting these fragile pigments from salt damage. Finally, These prehistoric "a secco" rock paintings of West Papua in Indonesia mark the early birth of global religious symbolism. These paintings served as vital liturgical and therapeutic devices, fulfilling the deep spiritual needs of worshippers.

Keywords: *Restoration, Conservation, Turkey, Göreme Open Air Museum, Cappadocia, Elmalı Kilise, Indonesia, Mural Painting, Spyros Papaloukas, Cultural Heritage, Material Analysis, Cultural Heritage Diagnostics, Luxor, Cleaning, Egypt, "A Secco" Wall Painting, West Papua, Rock Art, Palaeolithic Period, Healing, Sacred Spaces, Byzantine Art, Ancient Egypt, Greece*

Özet

"A secco" duvar resimleri fresklere kıyasla son derece kırılgandır ve farklı bağlamlarda bozulmaya uğrar. Bu bildiri, bu uygulama yöntemini birbirinden çok farklı tarihsel, coğrafi ve çevresel bağlamlarda kullanan dört uluslararası örneği incelemektedir.

Kapadokya'daki (Türkiye) Elmalı Kilise (Apple Church, y. 1050) gelişkin resim programıyla tanınır. 11. yüzyıla ait canlı duvar resimleri tümüyle "a secco" tekniğiyle, organik bağlayıcıyla karıştırılmış pigmentlerin doğrudan kuru sıva üzerine uygulanmasıyla yapılmıştır. Bu yavaş ve özenli yöntem sanatçıların doygun, mücevheri andıran tonlar ve incelikli süsleme bordürleri elde etmesine imkân vermiştir. Dinî açıdan kilisenin kapalı Yunan haçı planı mekânı, Ortodoks takviminin önemli bayramlarını temsil eden tekil teolojik pencerelere böler. Bu resimler doğrusal bir zaman çizgisi olmaktan çok tefekkür için kutsal ikonalar işlevi görür. Bizans teolojisinde theoria, yani ilahî olanı ikonalar aracılığıyla temaşa etme eyleminin ruhu fiilen iyileştirdiğine inanılırdı. Parlak maviler ve toprak tonları sessiz bir tefekkür ortamı yaratırken, incelikli geometrik ve bitkisel dolgular Tanrı'nın sonsuz ve biçimsiz doğasını temsil eder. Yapısal kutsal figürler ile soyut desenler birlikte, yolcuların ilahî olanla somut bir bağ kurabileceği onarıcı ve huzurlu bir sığınak sunar.

Spyros Papaloukas, Yunanistan'daki Amfissa Katedrali'ni yumurta ve keten yağı kullanarak tümüyle "a secco" tekniğiyle resmetmiştir. 1.500 m² yüzeye yayılan bu eser, yirminci yüzyıl dinî sanatının benzersiz ve kırılgan bir başyapıtıdır.

Bir Mısır ay tanrısına adanmış olan Luksor'daki Khonsu Tapınağı, kırılgan "a secco" boya tabakalarıyla bezeli antik dinî mimariye örnektir. 11. Şapel'de yakın zamanda yürütülen konservasyon çalışmaları kumtaşındaki bozulmanın onarımına ve bu hassas pigmentlerin tuz hasarından korunmasına odaklanmıştır.

Son olarak Endonezya'daki Batı Papua'nın tarih öncesi "a secco" kaya resimleri, küresel dinî sembolizmin erken doğuşuna işaret eder. Bu resimler, ibadet edenlerin derin manevi ihtiyaçlarını karşılayan hayati litürjik ve terapötik araçlar olarak işlev görmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Restorasyon, Konservasyon, Türkiye, Göreme Açık Hava Müzesi, Kapadokya, Elmalı Kilise, Endonezya, Duvar Resmi, Spyros Papaloukas, Kültürel Miras, Malzeme Analizi, Kültürel Miras Diagnostiği, Luksor, Temizlik, Mısır, "A Secco" Duvar Resmi, Batı Papua, Kaya Resmi, Paleolitik Dönem, Şifa, Kutsal Mekânlar, Bizans Sanatı, Antik Mısır, Yunanistan*

Keşlik (Cemil) Başmelek Manastırı Kilisesi'ne Şifa Bağlamında Yeniden Bakmak

The Archangelos Monastery Church at Keşlik (Cemil) Revisited in the Context of Healing

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Şükran Ünser
Kapadokya Üniversitesi / Cappadocia University

Özet

Cemil yakınlarındaki Keşlik Manastırı'nın kayaya oyulmuş Başmelek (Arkangelos) Kilisesi Jerphanion'dan bu yana bilinmekte olup, Jolivet-Lévy'nin apsis programı üzerine çalışması ve Uyar'ın 2008 tarihli makalesi ile doktora tezi sayesinde ikonografik ve üslupsal açıdan büyük ölçüde aydınlatılmıştır. Uyar'ın apsiste ortaya çıkardığı adak yazıtı güney nefi 1217/18'e tarihlemekte; bani olarak rahip-keşiş Bartholomaios ile kardeşi diyakoz Leon'u, ressam olarak da Archigetas'ı vermektedir. Bu bildiri, aynı malzemeye başka bir soruyla yaklaşarak programın şifayla kurduğu ilişkiyi ve bu ilişkinin mekân içindeki dağılımını öne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çift nefli kilisenin güney nefindeki programın doğu-batı doğrultusunda örgütlenmiş bir şifa ekseni üzerine kurulduğu ileri sürülmektedir. Apsis açıklığının payandalarında, hekim kostümüyle büst halinde Kosmas ile Damianos resmedilmiştir. Onların tam üstlerinde ise iki melekle Mandylion tasviri yer alır. Abgar anlatısında imgenin kralın yanı sıra kentin pek çok sakinini de iyileştirmesi, bu düşey ilişkinin şifa bağlamında okunmasına imkân verir. Batı uçta, kilisenin bugün örülmüş olan özgün girişinin yanında iri bir Christophoros; karşı duvarda ise Azize Paraskevi ile oğlu Kerykos'la birlikte Ioulitta tasvirleri bulunur. Giriş eşiğini koruma ve şefaat, kutsal alanın eşiğini ise anargyroi hekimler yönetir.

Kuzey nef ile narteksin bezenmesi, programda örtük kalan bu düzeni anlatıya dönüştürür. Suyu kabartan melekle birlikte Bethesda Havuzu'ndaki Kötürümün İyileştirilmesi, güney nefe açılan kemerin iç yüzeyine; Khonai Mucizesi ise narteksin doğu duvarına yerleştirilmiştir. Her iki sahne de suyu şifanın aracı olarak kurar. Bir kuşak önce mekânın kuruluşuyla ima edilen şey, geçiş noktalarında okunabilir hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Keşlik Manastırı, Kapadokya, Bizans duvar resmi, anargyroi, Ioulitta ve Kerykos, şifa ikonografisi*

Abstract

The rock-cut church of the Archangelos at the Keşlik monastery near Cemil has been known since Jerphanion, and its iconography and style have been substantially clarified by Jolivet-Lévy's study of the apse programme and by Uyar's 2008 article and doctoral thesis. The dedicatory inscription that Uyar uncovered in the apse dates the south nave to 1217/18, naming the hieromonk Bartholomaios and his brother the deacon Leon as donors, and Archigetas as painter. Approaching the same material with a different question, this paper foregrounds the programme's relation to healing and the distribution of that relation within the space.

The programme of the south nave of this two-naved church is argued to be organised along an east-west axis of healing. On the jambs of the apse opening, Cosmas and Damian are depicted in bust, in physicians' dress; directly above them stands the Mandylion with two angels. Since the Abgar narrative has the image heal many of the city's inhabitants as well as the king, this vertical relationship invites reading in the context of healing. At the west end, beside the original and now blocked entrance, stands a large figure of Christophoros, while the opposite wall carries images of Saint Paraskevi and of Ioulitta with her son Kerykos. Protection and intercession govern the threshold of entry; the anargyroi physicians govern the threshold of the sanctuary.

The painting of the north nave and the narthex turns this latent order into narrative. The Healing of the Paralytic at the Pool of Bethesda, with the angel stirring the water, is placed on the soffit of the arch opening into the south nave, and the Miracle at Chonai on the east wall of the narthex. Both scenes cast water as the medium of healing. What was implied a generation earlier by the disposition of the space becomes legible at the points of passage.

Keywords: *Keşlik Monastery, Cappadocia, Byzantine wall painting, anargyroi, Ioulitta and Kerykos, iconography of healing*

Oturum 2 · Tılsım, Muska ve Nazar

Talismans, Amulets and the Evil Eye

24 Eylül Perşembe · 13:30–15:00 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Pınar Dönmez Fedakar

Anadolu Kültüründeki Tılsımların Felsefi Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on the Philosophical Foundations of Talismans in Anatolian Culture

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Turgut Akyüz
Gümüşhane Üniversitesi / Gümüşhane University

Özet

Felsefe genel anlamda "bilginin peşinde koşmak" anlamında olup zamanla bilimin ilkelerini ifade eder hale gelmiştir. Bu anlamda yazılı ilk bilimsel problem varlık yani düzenin (kosmos) nerede ve nasıl başladığı arkhe tartışmasıdır. Pythagoras, düzenin ve varlığın nedeni olarak sayıları görmüş; 1 sayısını tanrı ve değişmez olan, 2 sayısını ile zıtlıkların ve dolayısıyla dönüşüm ve hareketin (ve ayrıca ikilik ve ikinci olan yani madde) kaynağı olarak kabul etmiştir. Pythagoras, müziğin matematiksel ritimlerinden hareketle sayıların Tanrı'nın evrendeki yasaları olduğunu savunmuştur. Sayıların matematikle başlayan bu temel işlevi müziğin ardından önce geometri aracılığıyla fiziğe uygulanmıştır. Demokritos ise sayıları varlığın en küçük parçaları olan "atom"lara uygulayarak atomların geometrik şekillerini varlıktaki çeşitliliğin sebebi olarak görmüştür. Sonrasında öğrencileri atomların farklı sayılarda bir araya gelerek farklı maddeleri oluşturabileceğine dair teoriler geliştirmişlerdir. Zamanla "simyâ"ya dönüşen bu ilgi alanı Câbir bin Hayyân tarafından elementleri oluşturan atomların özgül ağırlıklarının hesaplanması ile birlikte modern kimyaya doğru evrilmeye başlamıştır.

İlk Çağ ve Orta Çağ'da sayıların bu bilimsel temelleri zamanla bilim dışı veya sahte bilim alanlarına da dönüşerek astronomi, sihir ve tılsım gibi alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Sayıların evrenin yasaları olmasına ilave olarak insan bedeninin doğal cisimlerle aynı özellikleri taşıyor olması (yaşlık-kuruluk, sıcaklık-soğukluk mizaçları gibi), ruhun bedeni ve dolayısıyla maddeyi; bedenin ve dolayısıyla da maddenin de ruhu etkilemesi gibi felsefi kabuller nedeniyle günümüzde sahte bilim olarak kabul edilebilecek olan astroloji ve sihre dayanan "tılsım"lar da tedavilerde kullanılır hale gelmiştir.

Klasik dönemde tıp; bitkisel, hayvansal veya madeni şeylerden ilaçların yanında müzik veya tılsım gibi rehabilitasyon araçlarını da içermekteydi. Tılsımlar ise metafizik sırlara ilave olarak çeşitli madenlerin insan üzerindeki etkilerine dair bilgilerden elde ediliyordu. Metafizik sırlar; cinler veya astrolojik hesaplamalardan elde dilebileceği gibi dini metinler veya sayıların gizemi üzerine inşa edilmiştir. Madenlerin etkisi ise öncelikli olarak doğal cisimler ile insan bedeni arasındaki uyum ve etkileşim üzerine inşa edilmiştir. Aslında astroloji de küçük evren olan insan ile büyük evren olan ayüstü âlem yani evren arasındaki benzerliğe, yine gök cisimlerinin insan bedeni üzerindeki fiziksel etkilerine ve son olarak ayüstü âlemin aynı zamanda tanrısal evren de kabul edilmesi nedeniyle buradaki şifre ve gizemlerin çözülerek insanların kaderleri ve buna bağlı olarak ruhsal veya bedensel olarak başına gelecekleri yahut doğduğu anda ruhsal ve bedensel olarak kodlanmış kişisel özelliklerini deşifre etmeye dayanmaktadır. Zira klasik dönemde sağlığın tanımı, insanın yaratılışına ve doğasına uygun olan hale dönmesidir. Bu durumda insanın doğal durumuna dair şifreler çözüldüğünde kendisini hasta eden değişiklik, bozulma veya müdahalelerin de tespit edilmesi mümkün olacaktır.

Çalışmamız, Orta Çağ Anadolu'sunda insan sağlığının ve normal insanın ne olduğu tanımlarından hareketle bugün mistik adını verdiğimiz birtakım ilgi alanlarının tedavide hangi amaçlarla kullanıldığına dair felsefi ve metodolojik bir temellendirme ve değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmada yöntem olarak ilgili Türk-İslam felsefesi ve Antik felsefe geleneğinden metinlerin yanında astroloji, simya, matematik ve tılsım kitaplarından seçme metinler örnekleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Çalışmada sonuç olarak her dönemde olduğu gibi Orta Çağ Anadolu dünyasının da kendine has bir bilim anlayışının olduğu, bu bilim anlayışının sahte yansımalarının da olabileceği ve bilimin zaman içindeki gelişimi gibi meseleler üzerine felsefe-bilim ilişkisi bağlamında çözümlemeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tılsım, astroloji, büyü, simya*

Abstract

Philosophy, in a general sense, means "the pursuit of knowledge" and over time has come to express the principles of science. In this sense, the first written scientific problem is existence, namely the arche debate of where and how order (kosmos) began. Pythagoras saw numbers as the cause of order and existence; he accepted the number 1 as god and the immutable, and the number 2 as the source of opposites and thus of transformation and movement (as well as duality and the second, i.e., matter). Pythagoras, moving from the mathematical rhythms of music, argued

that numbers are God's laws in the universe. This fundamental function of numbers, starting with mathematics, was applied to physics after music, first through geometry. Democritus, on the other hand, applied numbers to “atoms”, which are the smallest parts of existence, and saw the geometric shapes of atoms as the cause of diversity in existence. Afterwards, his students developed theories that atoms could come together in different numbers to form different substances. This field of interest, which transformed into “alchemy” over time, began to evolve towards modern chemistry with Jabir ibn Hayyan's calculation of the specific weights of the atoms forming the elements.

In the Ancient and Middle Ages, these scientific foundations of numbers transformed over time into non-scientific or pseudo-scientific fields and began to be used in areas such as astronomy, wizardry, and talismans. In addition to numbers being the laws of the universe, due to philosophical acceptances such as the human body carrying the same characteristics as natural bodies (such as wetness-dryness, hotness-coldness temperaments), the soul affecting the body and thus matter, and the body and thus matter affecting the soul, “talismans” based on astrology and wizardry, which can be considered pseudo-science today, also became used in treatments.

In the classical period, medicine included rehabilitation tools such as music or talismans alongside medicines derived from herbal, animal, or mineral sources. Talismans were obtained from knowledge about the effects of various metals on humans, in addition to metaphysical secrets. Metaphysical secrets could be obtained from jinn (demon) or astrological calculations, or built upon religious texts or the mystery of numbers. The effect of metals was primarily built upon the harmony and interaction between natural bodies and the human body. In fact, astrology is also based on the similarity between the human as the microcosm and the sublunary realm/universe as the macrocosm, the physical effects of celestial bodies on the human body, and finally -since the sublunary realm is also accepted as the divine universe- deciphering the codes and mysteries here to decode people's destinies and the resulting spiritual or physical events they will experience, or the personal traits encoded in them spiritually and physically at the moment of birth. Because in the classical period, the definition of health is the return of the human being to a state compatible with their creation and nature. In this case, when the codes regarding the natural state of man are deciphered, it will also be possible to detect the changes, deteriorations, or interventions that make him sick.

Our study aims to make a philosophical and methodological grounding and evaluation, starting from the definitions of human health and what a normal human is in medieval Anatolia, on for what purposes some fields of interest that we call mystical today were used in treatment. As a method in the study, texts from the relevant Turco-Islamic philosophy and ancient philosophy tradition, alongside selected texts from astrology, alchemy, mathematics, and talisman books, will be analyzed comparatively with examples. As a conclusion in the study, analyses will be made in the context of the philosophy-science relationship on issues such as the fact that the medieval Anatolian world, like every period, had its own unique understanding of science, that this understanding of science could have pseudo-reflections, and the development of science over time.

Keywords: *Talisman, astrology, wizardry, alchemy*

Şifanın Gözü: Anadolu Halk Kültüründe Göz Sembolü ve Nazar

The Eye of Healing: The Eye Symbol and the Evil Eye in Anatolian Folk Culture

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Zeynep Nagihan Kahveci
Ankara Üniversitesi / Ankara University

Özet

Bu bildiri, Anadolu halk kültüründe "göz değmesi" diğer bir ifadeyle nazar inancı ile şifa pratikleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda görsel ve yazılı literatür taraması yapılacak, elde edilen veriler sembolik antropoloji kuramsal temelinde tarihsel ve kültürel perspektiften yorumsamacı ve karşılaştırmacı yaklaşımlarla analiz edilecektir. Anadolu'da "göz değmesi", "göze gelme" gibi olarak adlandırılan nazar, sadece bir inanış değil, bedenin ve ruh hâlinin dengesini bozabilen bir etki biçimi olarak görülmektedir. Çünkü bakış, sadece bir görme hâli değildir, güç ve kıskançlık taşıyabilir, enerji aktarabilir ve bedeni etkileyebilir. Özellikle bebeklerin, çocukların, lohusaların, yeni gelinlerin, bazı hayvanların "göz değmesine" çok daha açık durumda olduğu kabul edilmektedir. Bu kişilerin ve hayvanların nazardan korunması için bedenlerinde çeşitli semboller içeren tılsımlar, muskalar, şifalı nesneler taşıması gerektiği düşünülür. Bu nesneler estetik bir kaygıdan ziyade görünmeyen tehditlere karşı koruyucu işleve sahip şifa araçlarıdır. Çalışmada nazar boncuğu başta olmak üzere göz sembolünün neden koruyucu olduğu "göze karşı göz" anlayışı temelinde analiz edilecektir. Dahası göz sembolünün yer aldığı tüm uygulamalar ve şifalı nesneler, halk hekimliği ve şifa ritüelleri bağlamında ele alınacaktır. Araştırmada halk inanışları, halk hekimliği çalışmaları, etnografik örnekler ve Anadolu'daki koruyucu nesne pratiklerine ilişkin yazılı kaynaklardan yararlanılacaktır. Çalışma sonucunda göz sembolünün yalnızca estetik bir motif değil; beden, inanç, korunma ve şifa arasındaki ilişkiyi görünür kılan güçlü bir kültürel kod olduğu ortaya konulacaktır. Böylece çalışma, şifanın yalnızca biyolojik iyileşme süreci değil; aynı zamanda sembolik, toplumsal ve maddi kültür boyutları olan bir deneyim olduğunu tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Göz sembolü, nazar, sembolik antropoloji, halk inancı*

Abstract

This paper aims to examine the relationship between the belief in the 'evil eye' (or 'nazar') and healing practices in Anatolian folk culture. To this end, a visual and written literature review will be conducted, and the data obtained will be analyzed from a historical and cultural perspective using interpretive and comparative approaches based on the theoretical foundations of symbolic anthropology. In Anatolia, the evil eye, also referred to as being affected by the evil eye, is not merely a belief but is seen as a form of influence that can disrupt the balance of the body and mind. This is because a gaze is not simply a matter of seeing; it can carry power and jealousy, transfer energy, and affect the body. It is believed that babies, children, new mothers, brides, and certain animals are particularly susceptible to the evil eye. It is thought that these individuals and animals should carry amulets, talismans, and healing objects containing various symbols to protect themselves from the evil eye. These objects are not merely aesthetically pleasing but rather healing tools with a protective function against unseen threats. This study will analyze why the eye symbol, particularly the evil eye amulet, is considered protective, based on the eye for an eye principle. Furthermore, all practices and healing objects featuring the eye symbol will be examined within the context of folk medicine and healing rituals. The research will utilize folk beliefs, folk medicine studies, ethnographic examples, and written sources related to protective object practices in Anatolia. The study will conclude that the eye symbol is not merely an aesthetic motif; it is a powerful cultural code that makes visible the relationship between the body, belief, protection, and healing. Thus, the study aims to discuss that healing is not only a biological healing process but also an experience with symbolic, social, and material cultural dimensions.

Keywords: *Eye symbol, evil eye, symbolic anthropology, folk belief*

Anadolu'da Muska Özelinde Şifa: Kültürel Bellek, Etki ve Deneyim

Healing Through Amulets in Anatolia: Cultural Memory, Influence, and Experience

Vedat Menderes Özçiftci (MD), Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Müge Demir
Hacettepe Üniversitesi / Hacettepe University

Özet

Anadolu'da muska ve ritüel temelli şifa uygulamaları, halk hekimliği, dinsel pratikler ve kültürel bellek içerisinde yüzyıllardır varlığını sürdüren iyileştirme biçimleri arasında yer almaktadır. Şamanik geleneklerden dini şifa anlayışına uzanan geniş bir tarihsel süreklilik içerisinde şekillenen bu uygulamalar; yalnızca hastalıkla mücadeleye yönelik metafizik araçlar değil, aynı zamanda bireyin kaygıyı anlamlandırmasına, belirsizlikle baş etmesine ve toplumsal aidiyet duygusunu sürdürmesine katkı sağlayan sembolik yapılar olarak işlev görmektedir. Müzelerde bulunan hamailler üzerine yapılan çalışmalar, muskaların Anadolu kültüründe kötü ruhlardan koruyucu, estetik amaçlı ve simgesel anlamlar taşıyan çok katmanlı maddi kültür nesneleri olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Modern biyomedikal paradigma bu tür uygulamaları "batıl inanç" kategorisi içerisinde değerlendirme eğiliminde olmuştur. Buna karşın son yıllarda; ritüellerin, sembollerin ve kültürel beklentilerin iyileşme deneyimi üzerindeki etkileri yeniden tartışmaya açılmıştır. Özellikle şifa pratiklerinin biyolojik, psikolojik ve kültürel boyutlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar, geleneksel şifa arayışının günümüzde de güçlü biçimde sürdüğünü göstermektedir. Bu çalışmalara göre kronik ruhsal bozukluğu olan hastaların önemli bir kısmı iyileşmek için dua etmekte, muska kullanmakta ve şifacılara başvurmakta; benzer şekilde şizofreni hastalarında geleneksel yardım arama oranı oldukça yüksek seyretmektedir. Ayrıca özel bakım gereksinimi olan çocukların ailelerinde de muska ve dinsel ritüellerin tamamlayıcı uygulamalar arasında yer aldığı görülmektedir. Bu bildiri, Anadolu'daki muska ve ritüel temelli şifa pratiklerini folklorik kalıntılar olarak değil, modernleşmeye rağmen dönüşerek varlığını sürdüren kültürel terapötik yapılar olarak ele almaktadır. Bildiride söz konusu pratiklerin; biyomedikal paradigmanın dışında konumlanmasına rağmen bireyin iyilik hâli, kaygı düzenleme süreçleri ve hastalık deneyimini anlamlandırma biçimleri üzerinde etkili olabilen sembolik terapötik araçlar olarak değerlendirilebileceği ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda, modern sağlık hizmetlerinin geleneksel şifa pratiklerini dışlayıcı bir bakışla değil; kültürel duyarlılık, eleştirel bilimsel yaklaşım ve disiplinler arası değerlendirme çerçevesinde hastanın yararı merkeze alınarak sağlık meslek mensuplarının hasta koruyucu rolüyle yeniden düşünülmesi gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şifa; Muska; Hamailler; Amulet; Tılsım; Anadolu; Halk hekimliği; Paradigma; Kültürel bellek

Abstract

Amulet- and ritual-based healing practices in Anatolia are among the forms of healing that have persisted for centuries within the realms of folk medicine, religious practices, and cultural memory. Shaped within a broad historical continuum ranging from shamanic traditions to religious concepts of healing, these practices function not only as metaphysical tools for combating illness but also as symbolic structures that help individuals make sense of anxiety, cope with uncertainty, and maintain a sense of social belonging. Studies on amulets found in museums demonstrate that amulets persist in Anatolian culture as multilayered material cultural objects that serve as protection against evil spirits, fulfill aesthetic purposes, and carry symbolic meanings. The modern biomedical paradigm has tended to categorize such practices as "superstition." In contrast, in recent years, the effects of rituals, symbols, and cultural expectations on the healing experience have been reopened for discussion. In particular, it is emphasized that the biological, psychological, and cultural dimensions of healing practices must be evaluated together. Studies conducted in Türkiye show that the pursuit of traditional healing remains strong today. According to these studies, a significant portion of patients with chronic mental disorders pray, use amulets, and consult healers in search of recovery; similarly, the rate of seeking traditional help among patients with schizophrenia remains quite high. Furthermore, it is observed that amulets and religious rituals are among the complementary practices employed by families of children with special care needs. This paper approaches amulet- and ritual-based healing practices in Anatolia not as folkloric remnants, but as cultural therapeutic structures that have persisted and evolved despite modernization. The paper argues that these practices, despite being situated outside the biomedical paradigm, can be evaluated as symbolic therapeutic tools capable of influencing an individual's well-being, anxiety regulation processes, and ways of making sense of the illness experience. In this regard, it is argued that modern health services should not view traditional healing practices through an exclusionary lens; rather, within a framework of cultural sensitivity, a critical scientific approach, and interdisciplinary evaluation, with the patient's best interest at the center, the protective role of healthcare professionals toward patients must be reexamined.

Keywords: Healing; Talisman; Amulets; Anatolia; Folk Medicine; Paradigm; Cultural Memory

Anadolu'da Koruyucu Nesneler ve Sağaltma Kültürü: Bizans ve Selçuklu Gelenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Protective Objects and the Culture of Healing in Anatolia: A Comparative Study of Byzantine and Seljuk Traditions

Dr. Ergun Üstün
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Anadolu toplumlarında koruyucu nesneler yalnızca dinî inançların değil, aynı zamanda sağaltma kültürünün ve gündelik yaşamın önemli bir parçasıydı. Bizans ve Selçuklu gelenekleri arasında farklı dinî referanslara rağmen hastalık, nazar ve görünmeyen tehditlerden korunmaya yönelik uygulamalarda dikkat çekici benzerlikler bulunmaktadır. Bu çalışma, Anadolu'da koruyucu nesnelerin ve sağaltma pratiklerinin Bizans ve Selçuklu toplumlarındaki yansımalarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada XI.–XIII. yüzyıllar arasında kullanılan muskalar, haçlar, koruyucu madalyonlar, dinî imgeler, kutsal yazılar, hayvan motifli kemer tokaları ve diğer taşınabilir koruyucu nesneler iki kültür bağlamında birlikte değerlendirilecektir. Bizans örneklerindeki amuletler, aziz ikonaları, koruyucu yazıtlar ve apotropaik işlev taşıyan hayvan motifli bronz kemer tokaları; Selçuklu Anadolu'sunda görülen ayet yazılı muskalar, nazarlıklar, koruyucu yazılar ile çift başlı kartal, aslan ve yılan gibi figürlerin yer aldığı nesnelerle karşılaştırılacaktır. Böylece farklı dinî geleneklere mensup iki toplumun benzer toplumsal ihtiyaçlara geliştirdiği koruyucu pratiklerin ortak ve farklı yönleri ortaya konulacaktır.

Karşılaştırmalı analiz; koruyucu yazılar ve dualar, hayvan motifli koruyucu nesneler, dinî imgeler ve muskalar, nazar ve kötülükten korunmaya yönelik semboller ile çocuklar ve hastaların korunmasına yönelik uygulamalar olmak üzere beş temel eksen üzerinde yürütülecektir. Böylece koruyucu nesnelerin yalnızca dinî aidiyetlerin bir yansıması değil, aynı zamanda Anadolu'da hastalık, belirsizlik ve görünmeyen tehditler karşısında geliştirilen korunma ve sağaltma pratiklerinin farklı biçimleri olduğu tartışılacaktır. Bu yaklaşımın, Bizans ve Selçuklu örneklerini ortak bir değerlendirme çerçevesinde ele alarak Anadolu'daki sağaltma kültürünün sürekliliği ve dönüşümüne ilişkin literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bizans, Selçuklu, sağaltma kültürü, koruyucu nesneler*

Abstract

In Anatolian societies, protective objects were an important part not only of religious beliefs but also of the culture of healing and everyday life. Despite differing religious references in Byzantine and Seljuk traditions, there are striking similarities in practices aimed at protection against illness, the evil eye, and unseen threats. This study aims to examine, through a comparative approach, the manifestations of protective objects and healing practices in Byzantine and Seljuk societies in Anatolia.

The study will evaluate amulets, crosses, protective medallions, religious images, sacred inscriptions, belt buckles featuring animal motifs, and other portable protective objects used between the 11th and 13th centuries within the context of both cultures. Byzantine examples, including amulets, icons of saints, protective inscriptions, and bronze belt buckles featuring animal motifs with apotropaic functions, will be compared with amulets inscribed with Qur'anic verses, evil-eye charms, protective inscriptions, and objects featuring figures such as the double-headed eagle, lion, and serpent found in Seljuk Anatolia. In this way, the common and distinct aspects of the protective practices developed by two societies belonging to different religious traditions in response to similar social needs will be explored.

The comparative analysis will be conducted along five main axes: protective inscriptions and prayers; protective objects featuring animal motifs; religious images and amulets; symbols intended to ward off the evil eye and malevolent forces; and practices aimed at protecting children and the sick. The study argues that protective objects should not be understood merely as reflections of religious affiliations, but also as different forms of protective and healing practices developed in Anatolia in response to illness, uncertainty, and unseen threats. By examining Byzantine and Seljuk examples within a shared comparative framework, this approach aims to contribute to the study of the continuity and transformation of the culture of healing in Anatolia.

Keywords: *Byzantine, Seljuk, culture of healing, protective objects*

Türk Halk Hekimliğinde Somatik Katarsis: Afakan Sağaltma

Somatic Catharsis in Turkish Folk Medicine: Afakan Healing

Yaren Nur Özdemir

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara Hacı Bayram Veli University (Yüksek Lisans Öğrencisi / MA Student)

Özet

Anadolu halk hekimliğinde beden; fiziksel, ruhsal ve zihinsel boyutlarıyla bütüncül bir yapı olarak ele alınmakta, hastalıkların oluşumu ve sağaltımında duygular önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlayışa göre karın bölgesi yalnızca sindirim merkezi değil, aynı zamanda bedenin fiziksel ve ruhsal dengesinin merkezi olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da yaygın biçimde kullanılan "ödüm koptu", "afakanlar bastı", "içim sıkıldı", "göğsüme öküz oturdu" gibi deyimler de korku, kaygı, üzüntü ve sıkıntı gibi duyguların bedenin özellikle karın ve göğüs bölgesinde biriktiğine yönelik kültürel düşünceyi yansıtmaktadır. Somatik katarsis, bastırılmış duyguların yalnızca zihinsel düzeyde değil, beden aracılığıyla da dışa vurularak boşalması ve bu süreç sonucunda bireyin duygusal bir rahatlama ve arınma yaşaması durumudur. Özellikle travmatik ya da yoğun duygulanım yaratan deneyimlerin ardından beden-zihin bütünlüğü içinde gerçekleşen arınma ve dengeye dönüş sürecini ifade eder. Bu çalışma, söz konusu duyguların geleneksel sağaltma pratikleriyle ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, halk hekimleriyle ve uygulamayı deneyimleyen kaynak kişilerle yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir ve elde edilen veriler beden antropolojisi, halk hekimliği ile modern somatik terapi kuramları (van der Kolk, Levine, Reich, Scheff) çerçevesinde çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda, afakan sağaltma uygulamasının belirli bir ritüelistik ve somatik akışa sahip olduğu saptanmıştır. Önce hastanın sırtüstü yatırılarak karın kaslarını gevşetmek amacıyla dizlerini karna doğru çeker, manevi ve ruhsal güven ortamı oluşturmak adına dualar okunur, mide boşluğunun sol tarafındaki (epigastrik bölge) sertleşmiş dokuya ve aort atımına kademeli bası (akupressur) uygulanır veya dairesel karın masajı yapılır. Uygulanan bu fiziksel temasın, Wilhelm Reich'ın "beden zırhı" olarak tanımladığı kas gerilimini çözerek bireylerde şiddetli ağlama, titreme, rahatlama ve travmalarla yüzleşme biçiminde bir somatik katarsise (duygusal boşalıma) yol açtığı tespit edilmiştir. Şifacının ağlama tamamen kesilene ve karın bölgesindeki sertlik yumuşayıp "bomboş" olana kadar elini çekmemesi, Peter Levine'in tanımladığı sinir sistemi regülasyonunun ve somatik deşarjın sağlandığını göstermiştir. Bu süreçte ağlama, titreme, nefes düzeninde değişim, kasılma-gevşeme gibi bedensel tepkiler duygusal boşalmanın görünür ifadeleri olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda çalışma, geleneksel sağaltma yöntemlerinin bireylerin kaygı, korku ve iç sıkışması deneyimlerini hafifletici kültürel işlevlerini somatik katarsis kavramı üzerinden sağaltıldığını ortaya koymaktadır. Böylece Türk halk hekimliğinde bedenin duygusal hafızayı taşıyan bir alan olarak nasıl anlamlandırıldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda, halk hekimliği uygulamalarının modern medikal tedavi yöntemleriyle çatışmak yerine bireyin psikolojik, kültürel ve duygusal ihtiyaçlarını destekleyici tamamlayıcı sağaltım pratikleri olarak değerlendirilebileceği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Afakan, Beden Antropolojisi, Halk Hekimliği, Somatik Katarsis, Şifacılık*

Abstract

In Anatolian folk medicine, the body is viewed as a holistic structure encompassing physical, emotional, and mental dimensions, and emotions play a significant role in the development and treatment of illnesses. According to this understanding, the abdominal region is considered not only the center of digestion but also the center of the body's physical and emotional balance. Idioms widely used in Anatolia, such as "my heart skipped a beat," "I'm overwhelmed," "I feel suffocated," and "it feels like an ox is sitting on my chest," also reflect the cultural belief that emotions such as fear, anxiety, sadness, and distress accumulate in the body, particularly in the abdominal and chest regions. Somatic catharsis is the process by which repressed emotions are released not only on a mental level but also through the body, resulting in the individual experiencing emotional relief and purification. It refers to the process of purification and restoration of balance that occurs within the mind-body unity, particularly following traumatic or emotionally intense experiences. This study aims to examine the relationship between these emotions and traditional healing practices. The study involved conducting semi-structured interviews with folk healers and informants who had experienced the practice, and the data obtained were analyzed within the frameworks of body anthropology, folk medicine, and modern somatic therapy theories (van der Kolk, Levine, Reich, Scheff). The research revealed that the "afakan" healing practice follows a specific ritualistic and somatic sequence. First, the patient is positioned on their back and pulls their knees toward their abdomen to relax the abdominal muscles; prayers are recited to create an environment of spiritual and emotional safety; and gradual pressure (acupressure) is applied to the hardened tissue on the left side of the abdominal cavity (epigastric region) and the aortic pulse, or a circular abdominal massage is performed. It has been observed that this physical contact resolves the muscle tension described by Wilhelm Reich as the "body armor," leading to a somatic catharsis (emotional release) in individuals in the form of intense crying, trembling, relaxation, and confronting traumas. The fact that the

practitioner does not remove their hand until the crying has completely stopped and the stiffness in the abdominal region has softened and become “completely empty” demonstrates that nervous system regulation and somatic discharge, as defined by Peter Levine, have been achieved. During this process, physical responses such as crying, trembling, changes in breathing patterns, and muscle contractions and relaxations emerge as visible expressions of emotional release. In this context, the study reveals that traditional healing methods fulfill a cultural function in alleviating individuals’ experiences of anxiety, fear, and internal constriction through the concept of somatic catharsis. Thus, it has been observed how the body is conceptualized as a space that carries emotional memory in Turkish folk medicine. The research findings suggest that folk medicine practices can be regarded as complementary healing practices that support the individual’s psychological, cultural, and emotional needs, rather than conflicting with modern medical treatment methods.

Keywords: *Afakan, Body Anthropology, Folk Medicine, Somatic Catharsis, Healing*

Oturum 3 · Bizans'ta Şifa: Kutsal Su, El Yazmaları ve Duvar Resimleri

Healing in Byzantium: Holy Water, Manuscripts and Wall Paintings

24 Eylül Perşembe · 15:15–16:45 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Dr. Şükran Ünser

Tyanalı Apollonios'ta Şifa Kültü

Healing Cult of Apollonius of Tyana

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Mehmet Evren, Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Dr. Hüsamettin Hayri Şener
Aksaray Üniversitesi / Aksaray University

Özet

MS I. yüzyılda Kapadokya Kenti Tyana'da doğan Yeni Pythagorasçı filozof Tyanalı Apollonios, antik dönemden günümüze uzanan süreçte yalnızca teorik bir düşünür değil, aynı zamanda bir şifacı, mucizeci ve kült reformcusu olarak öne çıkmıştır. Apollonios'un şifa anlayışı, "makrokozmos" ile "mikrokozmos" arasındaki uyuma dayanan bütüncül (holistik) bir felsefeden beslenir. Örnek aldığı Pythagoras'ın izinden giderek tıp bilimini ilimlerin en tanrısalı olarak gören filozof; gerçek sağlığın yalnızca bedensel değil, ruhsal bir arınmayla mümkün olduğunu savunmuştur. Bu doğrultuda paganizme özgü kanlı kurban ritüellerini, şarap ve hayvansal gıdaları reddederek çileci (asketik) bir yaşam tarzını benimsemiştir. Aynı zamanda Apollonios, zihinsel berraklık, ölçülülük ve öz denetimi şifanın temel şartı olarak saymıştır. Filozofun şifa pratikleri, dönemin inisiyasyon merkezleri ve kutsal alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. O, hayatının önemli bir kısmını geçirdiği Aegeae ve Pergamon'daki Asklepios Tapınaklarında rüya kehanetlerini iyileştirici bir yöntem olarak kullanmıştır. Bununla birlikte tapınakları felsefi tartışmaların gerçekleştiği birer akademi haline getirmiştir. Onun günümüzde bu kadar popüler olmasında geç dönem Bizans tarih yazarlarının rolü oldukça büyüktür. Zira Apollonios'a ait çok sayıda eylemden bahseden bu kaynaklar onun şifacılığının en somut izlerini oluşturmaktadır. Efes'teki veba salgınını durdurması ve Atina ile Roma'da gerçekleştirdiği ruhsal terapiler toplumsal hafızada derin izler bırakmıştır. Apollonios'a ithaf edilen bu eylemler halk nezdinde sevilmesine ve popülerliğinin artmasına vesile olmuştur. Roma İmparatoru Caracalla, Tyana'yı ziyareti sırasında onun adına bir kutsal yapı (heroon) inşa ettirecek kadar ona hayranlık duymuştur. Caracalla'nın annesi Iulia Domna'nın isteği üzerine Philostratus tarafından Apollonios'un hayatı kaleme alınmıştır. Geç Roma kontorniatları üzerinde tasvir edilmesi onun antik dünyada ne denli popüler olduğunu göstermesi açısından kayda değerdir. Tüm bunlar Apollonios'un şifa kültünün siyasi düzeydeki kabulünü göstermesi açısından önemlidir. Onun felsefeyi yaşam pratiğiyle birleştiren bütüncül tıp yaklaşımı, tapınak merkezli tedavi yöntemleri ve arkasında bıraktığı maddi kültür varlıkları, antik dünyadan günümüze kadar uzanan geniş bir coğrafyada kalıcı izler bırakmasına neden olmuştur. Bu bildiri tıp, felsefe ve arkeoloji disiplinlerinin kesişim noktasında yer alan Tyanalı Apollonios'un şifa pratiklerinin mekânsal ve arkeolojik boyutu üzerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tyanalı Apollonios, Yeni Pythagorasçılık, Şifa, Mucize*

Abstract

Apollonius of Tyana, the Neo-Pythagorean philosopher born in the Cappadocian city of Tyana in the 1st century AD, stands out not only as a theoretical thinker but also as a healer, miracle-worker, and cult reformer whose influence extends from antiquity to the present day. Apollonius's understanding of healing draws on a holistic philosophy based on the harmony between the "macrocosm" and the "microcosm." Following in the footsteps of Pythagoras, whom he took as his model, the philosopher regarded medicine as the most divine of the sciences and argued that true health was possible only through spiritual, not merely bodily, purification. In line with this view, he adopted an ascetic way of life, rejecting the bloody sacrificial rituals typical of paganism as well as wine and animal-based foods. At the same time, Apollonius considered mental clarity, moderation, and self-control to be fundamental prerequisites for healing. The philosopher's healing practices were directly linked to the initiation centers and sacred sites of his era. He used dream oracles as a healing method at the Asclepieia of Aegeae and Pergamon, where he spent a significant part of his life. He also transformed these temples into academies where philosophical discussions took place. Late Byzantine historians played a considerable role in his enduring popularity today, as their accounts, describing numerous deeds attributed to Apollonius, constitute the most concrete traces of his work as a healer. His halting of the plague epidemic in Ephesus and the spiritual therapies he carried out in Athens and Rome left deep impressions on collective memory. These acts attributed to Apollonius contributed to his popularity and the affection he received among the public. The Roman Emperor Caracalla so admired him that, during his visit to Tyana, he had a sacred structure (heroon) built in his honor. At the request of Caracalla's mother, Iulia Domna, Philostratus wrote an account of Apollonius's life. His depiction on late Roman contorniates is notable evidence of just how popular he was in the ancient world. All of these details are significant in demonstrating the political-level acceptance of Apollonius's healing cult. His holistic approach to medicine, one

that merged philosophy with lived practice, temple-centered treatment methods, and the material cultural remains he left behind,enabled him to create enduring impressions across a wide geography extending from antiquity to the present day. This paper focuses on the spatial and archaeological dimensions of the healing practices of Apollonius of Tyana, situated at the intersection of the disciplines of medicine, philosophy, and archaeology.

Keywords: *Apollonius of Tyana, Neo-Pythagoreanism, Healing, Miracle*

Bizans El Yazmalarında Gut (Podagra) Hastalığı ve Tedavisinde Kullanılan Bitkilerin Görsel Tasvirleri

Visual Representations of Plants Used in the Treatment of Gout (Podagra) in Byzantine Manuscripts

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Zeliha Şenel
Anadolu Üniversitesi / Anadolu University

Özet

Bizans tıbbı, Hipokrates ve Galen tarafından aktarılan Yunan-Roma dönemlerinin farklı tıp ekollerinden yola çıkılarak oluşturulmuş, Hristiyanlığın etkisiyle zamanla kendine özgü bir karakter kazanmıştır. Bu tıbbi miras, dönemin hekimleri tarafından kaleme alınan eserler, uygulamalı tedavi yöntemleri ve sağlık kurumları aracılığıyla geliştirilmiş ve yeni yorumlarla zenginleştirilmiştir. Söz konusu tıbbi birikimin uygulamadaki en önemli yansımalarından biri de bitkisel tedavi yöntemleridir. Bitkilerin hangi dönemde toplanacağı, nasıl hazırlanacağı ve hangi maddelerle birlikte kullanılacağı hekimlerin deneyimi doğrultusunda belirlenmekteydi. Bu bitkisel tedavi uygulamalarının başvurulduğu hastalıklardan biri de gut hastalığıdır. Bu hastalık, monosodyum ürat kristallerinin eklemlerde ve diğer dokularda birikimi ile karakterize edilen iltihaplı bir hastalıktır. MÖ 5. yüzyılda Hipokrates gut hastalığını ‘podagra’ olarak adlandırmıştır. Terim Latincede ‘gutta’ (damla) teriminden türetilmiştir ve hastalığın eklemlere damla damla yayılan zararlı bir sıvı olduğuna inanılmıştır. Bizans kaynaklarında gut özellikle saray çevresi, aristokrasi ve varlıklı kesimlerle ilişkilendirilen bir hastalıktır. Aşırı beslenme, et tüketimi ve yoğun şarap içilmesi ile olan ilişkinin fark edilmesi sonucunda imparatorların hastalığı olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle Bizans hekimleri, gut hastalığının tedavisine yönelik çeşitli bitkisel ilaçlar geliştirmiş ve bunları tıp metinlerinde aktarmışlardır. Gut hastalığının tedavisinde Bizans tıp metinlerinde adı geçen sonbahar çiğdemi (Colchicum autumnale) bitkisinden elde edilen bir alkaloid olan kolşisinin, antik Yunanistan'da güçlü bir müshil olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak bu maddenin gut hastalığının seçici ve spesifik bir tedavisi olarak ilk kullanımı, 6. yüzyılda Bizanslı Hristiyan hekim Trallesli Aleksandros'a atfedilmektedir. Aleksandros, dönemin önemli tıp eserlerinden biri olan on iki kitaptan oluşan Therapeutica adlı eserinde gut hastalığına da yer vermiştir. Bu tedavi geleneği sonraki yüzyıllarda hazırlanan Bizans tıp metinlerinde korunmuş, resimli tıp el yazmalarında yer alan bitki tasvirleri aracılığıyla da görsel olarak aktarılmıştır. Bu çalışma, Bizans tıp metinlerinde gut hastalığının tedavisinde veya hastalığın neden olduğu ağrı, iltihap ve eklem şikayetlerinin giderilmesinde önerilen, başta Colchicum autumnale olmak üzere çeşitli tıbbi bitkilerin, 6. yüzyıldan 10. yüzyıla uzanan Bizans resimli tıp el yazmalarındaki görsel temsilleri ile Bizans tıp metinlerindeki kullanım alanları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bizans resimli tıp el yazmaları, Bizans tıbbı, gut hastalığı, Colchicum autumnale*

Abstract

Byzantine medicine developed from the various medical traditions of the Greco-Roman world transmitted through Hippocrates and Galen, and gradually acquired a distinctive character under the influence of Christianity. This medical heritage was further developed and enriched through new interpretations in the works written by physicians of the period, practical methods of treatment, and healthcare institutions. One of the most significant practical manifestations of this medical knowledge was the use of herbal remedies. The appropriate time for collecting plants, the methods of their preparation, and the substances with which they were combined were determined according to physicians’ experience. Gout was among the diseases treated with such herbal remedies. It is an inflammatory disease characterized by the deposition of monosodium urate crystals in the joints and other tissues. In the fifth century BCE, Hippocrates referred to gout as podagra. The term derives from the Latin gutta (“drop”), reflecting the belief that the disease was caused by a harmful fluid that spread drop by drop into the joints. In Byzantine sources, the disease was particularly associated with the imperial court, the aristocracy, and the wealthy. Recognition of its association with excessive eating, meat consumption, and heavy wine drinking led to its characterization as a disease of emperors. Byzantine physicians therefore developed various herbal remedies for the treatment of gout and recorded them in medical texts. Colchicine, an alkaloid obtained from autumn crocus (Colchicum autumnale), a plant mentioned in Byzantine medical texts in connection with the treatment of gout, is known to have been used as a powerful purgative in ancient Greece. Its first use as a selective and specific treatment for gout, however, has been attributed to the sixth-century Byzantine Christian physician Alexander of Tralles. Alexander also discussed gout in his Therapeutica, an important medical work of the period consisting of twelve books. This therapeutic tradition was preserved in Byzantine medical texts produced in subsequent centuries and was also transmitted visually through representations of medicinal plants in illustrated medical manuscripts. This study aims to examine the relationship between the visual representations of various medicinal plants, particularly Colchicum autumnale, recommended in Byzantine medical texts for the treatment of gout or for the relief of associated pain, inflammation, and joint complaints, in Byzantine illustrated medical manuscripts dating from the sixth to the tenth centuries, and their therapeutic uses as recorded in Byzantine medical texts.

Keywords: *Byzantine illustrated medical manuscripts, Byzantine medicine, gout, Colchicum autumnale*

Şifanın Sanata Yansıması: İstanbul Atik Mustafa Paşa Camii‘ndeki Baş Melek Mikhael ve Hekim Azizler Kosmas ve Damianos’un Freskleri

The Reflection of Healing in Art: The Frescoes of Archangel Michael and the Physician Saints Cosmas and Damian in the Atik Mustafa Pasha Mosque in Istanbul

Dr. Tuğçe Gülhan
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Suriye civarında doğdukları ve M.S. 3. Yüzyılda yaşadıkları düşünülen, hekimlikleri ve yaptıkları iyilikler ile bilinen, Hekim Azizler olarak tanınan ikiz kardeşler Aziz Kosmas ve Aziz Damianos, iyileştirdikleri kişilerden ücret almamışlar ve ünleri geniş bir alana yayılmıştır. Ortaçağ döneminde hastalar, dertlerine şifa bulmak konusunda Azizleri ve Azizeleri şifa kaynağı olarak benimsemişler ve her bir hastalığın farklı bir Aziz tarafından iyi edileceğine inanılmıştır.

Tıp eğitimi almış olan Hekim Aziz Kosmas ve Aziz Damianos, ücretsizler "Anargyroi" olarak anılmışlar ve farklı mucizeler gerçekleştirmişlerdir. İmparator Diocletianus döneminde öldürülmüşler ve şehit olarak kabul edilmişlerdir. Azizlerin ünleri yayılmış ve adlarına çeşitli kiliseler yapılmıştır. Bu kiliselerden birinin, Bizans döneminde İstanbul'da Eyüp sırtlarında Aziz Kosmas ve Aziz Damianos adına inşa edildiği düşünülmektedir.

Aziz Kosmas ve Aziz Damianos, görsel sanatta birlikte ve yan yana tasvir edilmişlerdir. Buna en güzel örnek, 9. – 11. yüzyıla tarihlenen ve İstanbul Ayvansaray'da günümüzde Atik Mustafa Paşa Camii olarak bilinen yapının güney cephesinde yer alan Baş Melek Mikhael ile Aziz Kosmas ve Aziz Damianos'un freskleridir. Ortada Baş Melek Mikhael, sağında Aziz Kosmas ve solunda ise Aziz Damianos tasvir edilmiştir. Yapının iç ve dış mekânlarında, Bizans döneminden kalma mimari unsurlar ile süslemeler günümüze kadar ulaşmıştır.

Bizans sanatında sıklıkla işlenen kutsal kişilerden yardım almak, koruyuculuğu altına girmek ve şifa bulmak anlayışı yalnızca fresklerde değil diğer sanat eserlerinde ve sikkelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu bildiride, Anadolu'daki şifa kültürünün görsel sanata yansımasına örnek olarak, Ayvansaray Atik Mustafa Paşa Camii cephesinde bulunan Baş Melek Mikhael ile Hekim Azizler Kosmas ve Damianos'un freskleri sanat tarihi bakış açısıyla incelenerek şifa kültürü ve sanata yansıması üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Aziz Kosmas, Aziz Damianos, Baş Melek Mikhael, Hekim Azizler, Atik Mustafa Paşa Camii, Freskler, Azizler, Bizans Resim Sanatı, Tasvir, İkonografi*

Abstract

The twin brothers Saints Cosmas and Damian, believed to have been born in the vicinity of Syria and to have lived in the 3rd century AD, were known for their medical practices and good deeds. They did not charge those they healed, and their fame spread far and wide. During the Middle Ages, patients adopted these saints as sources of healing, believing that each illness could be cured by a different saint.

Saints Cosmas and Damian, who received medical training, were known as "Anargyroi" (free worshippers) and performed various miracles. They were executed during the reign of Emperor Diocletian and were considered martyrs. Their fame spread, and various churches were built in their names. One of these churches is believed to have been built in Istanbul, on the slopes of Eyüp, during the Byzantine period, in honor of Saints Cosmas and Damian.

Saints Cosmas and Damian are depicted together and side-by-side in visual arts. The best example of this is the fresco of Archangel Michael, Saints Cosmas and Damian on the south facade of the building known today as the Atik Mustafa Pasha Mosque in Ayvansaray, Istanbul, dating from the 9th-11th centuries. Archangel Michael is depicted in the center, Saint Cosmas on his right and Saint Damian on his left. Architectural elements and decorations from the Byzantine period have survived to the present day in both the interior and exterior of the building.

The concept of seeking help, protection, and healing from holy figures, frequently depicted in Byzantine art, is found not only in frescoes but also in other works of art and coins.

This paper will examine the frescoes of Archangel Michael and the physician saints Cosmas and Damian on the facade of the Atik Mustafa Pasha Mosque in Ayvansaray, as an example of the reflection of healing culture in Anatolian art, from an art historical perspective, focusing on the healing culture and its reflection in art.

Keywords: *Saint Cosmas, Saint Damian, Archangel Michael, Physician Saints, Atik Mustafa Pasha Mosque, Frescoes, Saints, Byzantine Painting, Depiction, Iconography*

Roma Dönemi Kapadokya'sında Şifa: Yazıtlar ve Sikkeler Işığında Tanrılar, Kült Merkezleri ve İnanç Pratikleri

Healing in Roman Cappadocia: Gods, Cult Centers and Religious Practices in the Light of Inscriptions and Coins

Dr. Neşe Yaman

Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Kapadokya'nın volkanik jeolojisi ve termal kaynakları, Roma döneminde şifa ile inancın iç içe geçtiği özgün bir kutsal peyzaj yaratmıştır. Bu çalışma, bölgedeki sağlık kültlerini arkeolojik, epigrafik ve nümismatik verilerle analiz etmektedir. Temel argüman, Kapadokya'da şifa kavramının fiziksel iyileşmeyle sınırlı kalmayıp ahlaki adalet ve ruhsal arınmayla bütünleştiğidir. Bu bağlamda, bölgedeki şifa kültünün merkezi Tyana, kutsal kükürtlü suları ve Zeus Asbamaios kültüyle öne çıkar. Antik yazarlara göre kutsal gölün suyu yalancıları cezalandırmakta, doğru sözlülere şifa bağışlamaktadır. Kentteki anıtsal su kemerleri ve hamamlar, suyun kutsallığının Roma mühendisliğiyle kurumsallaştığını göstermektedir. Bölgenin en belirgin şifa tanrısı MS 2. yüzyıldan itibaren Asklepios'tur. Tyana sikkelerinde Hygieia ve Telesphoros ile betimlenen Asklepios, kentin sağlık merkezi kimliğini kanıtlar. Komana-Hierapolis yazıtlarında ise Soter (kurtarıcı), Kyrios (efendi) ve Epekoos (duaları işiten) sıfatlarıyla anılır. Legio XII Fulminata askerlerinin adakları, kültün ordudaki varlığını belgeler. Asklepios'un yanı sıra bir diğer önemli tanrı, Nevşehir ve Komana-Hierapolis yazıtlarında Kyrios ve Epekoos sıfatlarıyla geçen Apollon'dur. Yerel ikonografide bazen atlı tanrı olarak tasvir edilen Apollon, halkın günlük dindarlığında koruyucu ve iyileştirici rol üstlenmiştir. Sonuç olarak Kapadokya'daki şifacı tanrılar, bireysel sağlığı korumanın ötesinde, yerel geleneklerle Roma kimliğini bütünleştiren toplumsal bir köprü işlevi görmüştür. Termal kaynakların yarattığı doğal şifa ortamı, Zeus Asbamaios'ta ahlaki adaletle; Asklepios ve Apollon'da ise epigrafik ve nümismatik kanıtlarla belgelenen kurtarıcı ve işiten sıfatlarıyla bu bütünlüğün temel taşlarını oluşturmuştur. Bu çalışma, sikkelerdeki ikonografik göstergeler ile yazıtlardaki kişisel dindarlık ifadeleri üzerinden, bölgedeki şifa kültünün bütüncül bir perspektifini sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kapadokya, Roma Dönemi, şifa kültü, termal kaynaklar, sikke, yazıt*

Abstract

The volcanic geology and thermal resources of Cappadocia created a unique sacred landscape during the Roman period, intertwining healing and faith. This study analyzes regional healing cults through archaeological, epigraphic, and numismatic data, arguing that healing in Cappadocia integrated physical recovery with moral justice and spiritual purification. In this context, Tyana, the regional center of healing cults, stands out with its sacred sulfurous waters and the cult of Zeus Asbamaios. Ancient authors note that the sacred lake's water punished liars while healing the truthful. Monumental aqueducts and baths demonstrate that water's sanctity was institutionalized through Roman engineering. From the 2nd century AD onwards, Asclepius became the most prominent healing deity in the region. Depicted with Hygieia and Telesphoros on Tyanaean coins, Asclepius proves the city's identity as a healing center. In the inscriptions of Comana-Hierapolis, the deity is attested with the epithets Soter (the savior), Kyrios (the lord) and Epekoos (the one who hears prayers). Votive offerings by Legio XII Fulminata soldiers further document the cult's presence within the army. Aside from Asclepius, Apollo appears with the epithets Kyrios and Epekoos in Nevşehir and Comana-Hierapolis inscriptions. Sometimes depicted as a horse-riding deity in local iconography, Apollo assumed a protective and curative role in public daily piety. In conclusion, Cappadocian healing deities functioned as a social bridge integrating local traditions with Roman identity, beyond preserving individual health. Thermal springs formed the cornerstones of this integration, combining moral justice in Zeus Asbamaios with savior and hearing epithets in Asclepius and Apollo. This study offers a holistic perspective on regional healing cults through coin iconography and expressions of personal piety in inscriptions.

Keywords: *Cappadocia, Roman Period, healing cult, thermal springs, coin, inscription*

Orta Çağ'da Aydınlı Bir Şifa Üstadı Tralleisli Alexander ve Avrupa'ya Etkisi

A Great Physician from Tralles in the Middle Ages: Alexander of Tralles and His Influence on Medieval Europe

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Atakan Çiçek
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University

Özet

Trallesli Alexander VI. yüzyılda yaşamış önemli bir Doğu Roma hekimi olup antik tıp geleneğinin Orta Çağ dünyasına aktarılmasında etkili olan isimlerden biridir. Lidya bölgesindeki Tralleis kentinde doğan Alexander, eğitimini Doğu Roma'da tamamlamıştır. Genç yaşlardan itibaren Anadolu, İtalya ile Doğu Akdeniz'de farklı tıp merkezlerini dolaşarak çeşitli hekimlik uygulamalarını gözlemlemiş ve edindiği deneyimleri daha sonra kaleme aldığı eserlerine yansıtmıştır. Hastalıkların belirtilerine dayalı ayrıntılı sınıflandırmalar yapması, klinik gözleme önem vermesi ve pratik tedavi yöntemlerini ön plana çıkarması sayesinde döneminin önde gelen hekimlerinden biri hâline gelmiştir. Alexander'ın eserleri Orta Çağ boyunca hem İslam dünyasında hem de Avrupa'da geniş bir etki alanına sahip olmuştur. Onun en önemli eseri kabul edilen Practica Alexandri kapsamlı bir tıp külliyatı niteliğindedir. Eserde baş ağrılarından epilepsiye, ateşli hastalıklardan sindirim sistemi rahatsızlıklarına kadar pek çok hastalığın teşhis ve tedavisi ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Metinde yalnızca teorik bilgiler yer almamış, aynı zamanda hekimlik uygulamalarında şifa bulmak için kullanılabilecek ilaç tarifleri, merhemler ve çeşitli tedavi yöntemlerine de yer verilmiştir. Bunun yanında Alexander'a atfedilen De Febribus adlı ateşli hastalıklar risalesi ile bağırsak hastalıkları, göz rahatsızlıkları ve epilepsi üzerine kaleme aldığı kısa tıbbi metinler de Orta Çağ boyunca dolaşımda kalmıştır. Erken tarihlerden itibaren Alexander'ın eserleri Süryanice ve Arapçaya çevrilmiştir. Daha sonra Latinceye yapılan çeviriler sayesinde Batı Avrupa'daki tıp okullarında yaygın biçimde okunmuştur. Özellikle Salerno Tıp Okulunda gelişen tıp eğitimi içerisinde Alexander'ın eserlerinden yoğun biçimde yararlanıldığı bilinmektedir. Orta Çağ boyunca Practica Alexandri'nin farklı Latince nüshaları Avrupa'daki manastırlarda ve tıp merkezlerinde çoğaltılmıştır. Arapça çevirileri ise İslam dünyasında hekimler tarafından hastalara şifa dağıtmak amacıyla uzun süre kullanılmıştır. Böylece Alexander'ın eserleri, Doğu Roma'ya miras kalan antik tıp bilgisinin İslam dünyasına ve Avrupa'ya aktarılmasında önemli bir köprü işlevi görmüştür. Bitkisel ilaç tarifleri, humoral patolojiye dayanan açıklamaları ve deneyime verdiği önem sayesinde onun eserleri, yüzyıllar boyunca Avrupa'daki hekimler için temel başvuru kaynakları arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tralleis, Aydın, Avrupa, Practica Alexandri, Orta Çağ,*

Abstract

Alexander of Tralles, a prominent Eastern Roman physician who lived in the 6th century, was a key figure in transmitting the ancient medical tradition to the medieval world. Born in the city of Tralles in the Lydia region, Alexander completed his medical education in the Eastern Roman Empire. From a young age, he traveled through various medical centers across Anatolia, Italy, and the Eastern Mediterranean, observing diverse clinical practices and reflecting these experiences in his subsequent writings. He became one of the leading physicians of his era due to his detailed classification of diseases based on symptoms, his emphasis on clinical observation, and his prioritization of practical treatment methods. Alexander's works exerted a profound influence on both the Islamic world and Europe throughout the Middle Ages. His magnum opus, Practica Alexandri, serves as a comprehensive medical compendium. This work provides detailed diagnostic and therapeutic insights into a wide range of conditions, from headaches and epilepsy to febrile diseases and digestive disorders. The text does not merely focus on theoretical knowledge; it also includes pharmaceutical recipes, ointments, and various treatment modalities intended to provide healing in clinical practice. Additionally, his treatise on fevers titled De Febribus, along with shorter medical texts on intestinal diseases, ophthalmology, and epilepsy, remained in circulation throughout the medieval period. From an early date, Alexander's works were translated into Syriac and Arabic. Subsequent Latin translations ensured their widespread study in Western European medical schools. It is well-documented that his writings were extensively utilized within the medical curriculum developed at the Schola Medica Salernitana (Salerno Medical School). Throughout the Middle Ages, various Latin manuscripts of Practica Alexandri were reproduced in European monasteries and medical centers. Meanwhile, his Arabic translations were employed by physicians in the Islamic world for centuries to facilitate the healing of patients. Consequently, Alexander's works functioned as a vital bridge, facilitating the transfer of ancient medical knowledge—inherited by Eastern Rome—to both the Islamic world and Europe. Thanks to his herbal prescriptions, explanations based on humoral pathology, and the significance he placed on empirical experience, his works remained among the primary healing references for European physicians for centuries.

Keywords: *Tralleis, Aydın, Europe, Practica Alexandri, Middle Ages*

Oturum 4 · Türbe, Tekke ve Zaviye: Ziyaret ve Şifa

Türbe, Tekke and Zaviye: Pilgrimage and Healing

24 Eylül Perşembe · 15:15–16:45 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Evrim Ölçer Özünel

Anadolu İnanç Geleneğinde Dersim/Tunceli Türbeleri, Ocakları ve Şifa Arayışı

The Tombs, Ocaks, and the Pursuit of Healing in the Anatolian Religious Tradition of Dersim/Tunceli

Dr. Safiye Samancı

Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Dini statüye sahip kutsal sayılan yerler hem bireylerin hem de toplumun kimliğini inşa eden önemli yerler olmuştur. Kültürel kimliğimiz bizlere nereden geldiğimizi açıklarken, inanç yani dini kimliğimiz ise bizim nereye gideceğimizi ve insanlık olarak gelecekte nasıl bir bütünlüğe ulaşacağımızın yol haritasını çizer. Bu yolculuk ise genellikle bir mekân yani coğrafî bir parça üzerinde şekil alır. Kutsal mekanlardaki düzen, atalar ve geçmiş nesillerden öğrenilen gelenekler ve görenekler çerçevesinde canlı tutulan bu kültürel aktarım, kutsal ruhların her zaman onlarla olacağının, yol göstereceğinin inancını güçlendirir. Bu anlayış halkın daima kutsal mekanlardan şifa, istek ve arzuları için bazı ritüelleri gerçekleştirmeleri gereğini yansıtır. Bu yüzden kutsal mekân olarak atfedilen yerler, insanlar tarafından ziyaret edilerek belli ritüellerle saygı gösterilerinin olduğu ve inançların gereği kurbanların sunulduğu mekanlardır.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmesiyle burasının bir Türk yurdu olması sadece etnik kökende değil, kültürel ve inanç temelinde de bir değişikliğe neden olmuştur. Anadolu'ya gelen Türkler eski Türk inanç ve kültürel geleneklerini de burada yaşamaya devam etmişlerdir. Türklerin özellikle doğaya atfettikleri bazı özellikler ve kutsal mekanlar kültü, Anadolu'ya göçtükten sonra İslamiyetle beraber şekillenen kutsal mekân anlayışıyla ziyaret ve türbeler etrafında biçimlenerek bugüne kadar gelmiştir.

Dersim/Tunceli bölgesinde yaygın olan inanç ve kültürel geleneklerde Eski Türk inanışlarıyla benzer özellikler gösteren, ocakların, ziyaret ve türbe gibi mekanların önemli bir yeri vardır. Bu mekanlar, halk tarafından kutsal sayılıp, ziyaret edilen, dualarla niyazların yapıldığı, her türlü şifa için uğranılan mekanlardır. Mekân eksenli kutsal kültler, Dersim/Tunceli bölgesinde oldukça çok karşımıza çıkar. Evliyaların içine karışarak sır olduğu, Düzgün Baba dağı, Munzur Baba gözeleri, Fatma Ana Ziyareti, Ana Buyer Gölü gibi içinde bir kutsal varlığın yaşadığına inanılan göller, dağlar kutsalı ve şifayı arayanların gittiği yerlerdir. Seyyit, dede, pir gibi önemli sayılan kişilerin mekânı olarak kabul edilen ziyaret yerleri çeşitli ritüellerin yapıldığı, kurbanlar adayıp, dualar ettikleri, şifa aradıkları, dilekleri için çaput bağlayıp ve çıra yaktıkları yerler olarak karşımıza çıkar. Halkın bu inancı bu kutsal bölgelerin uğrak yeri olmasına sebep olmuş ve yüzyıllar boyunca şifa arayanların ziyaret mekânı olarak devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türbeler, Ziyaretgahlar, Dersim/Tunceli, Şifa*

Abstract

Places considered sacred with religious status have been important in shaping both individual and societal identity. While our cultural identity explains to us where we come from, our belief or religious identity outlines where we will go and the roadmap for what kind of unity we will achieve as humanity in the future. This journey is usually shaped over a place, that is, a geographical piece. The order in sacred spaces, nurtured within the traditions and customs learned from ancestors and past generations, strengthens the belief that the sacred spirits will always be with them and will guide them. This understanding reflects the requirement for people to always perform certain rituals in sacred places for healing, wishes, and desires. Therefore, places attributed as sacred are areas visited by people where respect is shown through certain rituals and sacrifices are offered in accordance with religious beliefs.

The arrival of Turks from Central Asia to Anatolia caused this land to become a Turkish homeland not only in terms of ethnic origin but also in terms of culture and belief foundations. The Turks who came to Anatolia continued to live with their old Turkish beliefs and cultural traditions here. Some of the characteristics and sacred sites that Turks attributed especially to nature have persisted to this day, shaped by the understanding of sacred places that developed with Islam after their migration to Anatolia, taking form around visits and tombs.

In the beliefs and cultural traditions common in the Dersim/Tunceli region, there are significant similarities with ancient Turkish beliefs, and sacred places such as *ocak*s, ziyarets, and tombs hold an important place. These places are considered sacred by the people, visited, and are places where prayers and supplications are made, and sought for all kinds of healing. Sacred cults centered around places are frequently encountered in the Dersim/Tunceli

region. Places believed to contain sacred entities, such as Düzgün Baba Mountain, Munzur Baba springs, Fatma Ana Ziyareti, and Ana Buyer Lake, which are intertwined with saints as secrets, are visited by those seeking sanctity and healing. Ziyaret places, considered as the locations of revered figures such as Seyyits, dede, and pirs, are places where various rituals are performed, sacrifices are made, prayers are said, healing is sought, pieces of cloth are tied for wishes, and candles are lit. The people's belief has caused these sacred areas to become popular spots and over centuries they have continued to be places visited by those seeking healing.

Keywords: *Tombs, Shrines, Dersim/Tunceli, Healing*

Anadolu’da Toplum Temelli Ruh Sağlığı ve Kültürel Miras : Onacak (Veli) Dede Zavıyesi

Community-Based Mental Health and Cultural Heritage in Anatolia: The Zawiya of Onacak (Veli) Dede

Prof. Dr. Mehmet Kutlu
Yozgat Bozok Üniversitesi / Yozgat Bozok University

Özet

Anadolu’nun çok katmanlı şifa kültürü, yalnızca fiziksel hastalıkların tedavisini değil, aynı zamanda ruhsal ve zihinsel sağlığın korunmasını da içeren bütüncül bir bilgeliğe dayanmaktadır. Bu köklü mirasın dâruşşifa geleneği dâhilinde kırsal alana yansıyan en özgün ve somut örneklerinden biri, Burdur’un Yeşilova ilçesinde yer alan Onacak (Veli) Dede Zaviyesi’dir. Adını halk dilinde "iyileşmek ve bütünlenmek" anlamına gelen "onmak" kökünden alan bu zaviye, yüzyıllar boyunca akıl ve ruh sağlığı hastalarının rehabilitasyonunda bölgesel bir şifa merkezi olarak rol oynamıştır. Bu çalışma, Onacak Dede Zaviyesi’nin günümüze ulaşan mimari özelliklerini ve tarihsel arka planını ele alarak, bu alanda uygulanan geleneksel tedavi metotlarının arkasındaki mekânsal ve yöntemsel temelleri görünür kılmayı hedeflemektedir.

Mimari açıdan çevre birimlerinin büyük ölçüde korunamadığı görülen zaviye, günümüzde ongen gövdeli ve kümbet tarzında inşa edilen bir türbe yapısının etrafında şekillenmektedir. Tarihî kaynaklardaki bilinen en eski kayıtları 1570-71 yıllarına kadar inen bu yapı, anıtsal bir tıp kurumundan ziyade, 16. yüzyıl Osmanlı taşrasında şekillenen mütevazı ve esnek bir mimari program sunmaktadır. Zaviyenin bu özgün mekânsal kurgusu ve şifa uygulamaları, dönemin Edirne II. Bayezid Darüşşifası gibi anıtsal merkezlerinde somutlaşan "şifa odaklı mimari tasarım" prensiplerinin Osmanlı taşrasındaki işlevsel bir izdüşümü olarak dikkat çekici bir paralellik sergilemektedir. Zaviyede uygulanan iyileştirme yöntemleri; kutsal ve soğuk su unsuru üzerinden biçimlenen hidroterapi, endemik dağ otlarının kullanımına dayanan fitoterapi ve manevi telkin mekanizmalarından oluşmaktadır. Bu noktada en dikkat çekici boyut ise, hastaları toplumsal yaşamdan koparmak yerine bahçe işleri ve odun kırma gibi pratiklerle sürece dâhil eden ve modern psikiyatrinin ergoterapi (iş ve meşguliyet terapisi) kavramıyla birebir örtüşen rasyonel yaklaşımlardır. Bu durum, yerel halk türküsündeki "Sarı Zeybek, Eşeler'e yaslanır; deli olan Onacak'ta uslanır" anlatısıyla da sözlü kültür belleğinde tescillenmiştir. Dolayısıyla Onacak Dede’deki şifa pratikleri, izole edici bir kapatılma mekânından ziyade, "biyopsikososyal" ve "toplum temelli" rehabilitasyon modelinin tarihsel bir öncülüdür.

Yörede eski şifalı su kaynaklarının varlığına dair herhangi bir bilgi veya bulguya rastlanmamıştır. Diğer taraftan halk anlatılarında daha önceden Onacak köyünün olduğu arazide su olmadığı ve ciddi su sıkıntısı çekildiği dolayısıyla Veli Dede’nin asasını zaviye yakındaki tepenin üzerinde yere vurmasıyla su çıktığı rivayet olunur. Söz konusu su kaynağı günümüzde oldukça harap ve bakımsız çeşmenin yaklaşık 100 m yukarısında konumlanır.

Bu bildiri, şifa kültürünün, taşrada kaderine terk edilmemesi gereken mimari yapı ve kültürel miras eserleri üzerinden okunması ihtiyacını vurgulamaktadır. Sonuç olarak çalışma, Onacak Dede Zaviyesi’ni sadece dinî bir tarikat yapısı olmanın ötesine taşıyarak; taşradaki ruh sağlığına yönelik ihtiyaca cevap veren, mimari kalıntıları ile özgün bir şifa mekânı olarak bilim dünyasına tanıtmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Onacak Dede Zaviyesi, 16. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi, Şifa Odaklı Tasarım, Uğraşı Terapisi, Hidroterapi, Anadolu Şifa Mirası*

Abstract

Anatolia's multifaceted healing culture is based on holistic wisdom encompassing not only the treatment of physical illnesses but also the preservation of spiritual and mental health. One of the most unique and tangible examples of this deep-rooted heritage reflected in rural areas within the tradition of the Darushshifa (hospital) is the Onacak (Veli) Dede Zawiya in Yeşilova district of Burdur. Taking its name from the root "onmak," meaning "to heal and become whole" in the vernacular, this zawiya has played a role for centuries as a regional healing center in the rehabilitation of mental and spiritual patients. This study aims to reveal the spatial and methodological foundations behind the traditional treatment methods applied in this area by examining the surviving architectural features and historical background of the Onacak Dede Zawiya.

Architecturally, the zawiya (Sufi lodge), whose surrounding structures appear largely unpreserved, is currently structured around a dome-shaped mausoleum. With its earliest known historical records dating back to 1570-71, this structure presents a modest and flexible architectural program typical of 16th-century Ottoman provinces, rather than a monumental medical institution. The zawiya's unique spatial arrangement and healing practices exhibit a striking parallel with the "healing-oriented architectural design" principles embodied in monumental centers of the time, such as the Edirne Bayezid II Hospital, serving as a functional reflection in the Ottoman

countryside. The healing methods employed at the zawiya include hydrotherapy, based on the element of sacred and cold water; phytotherapy, relying on the use of endemic mountain herbs; and spiritual suggestion mechanisms. The most noteworthy aspect is the rational approach that, instead of isolating patients from social life, involves them in the process through activities such as gardening and wood chopping, aligning directly with the concept of occupational therapy in modern psychiatry. This situation is also confirmed in the oral cultural memory with the narrative in the local folk song, " Sarı Zeybek, Eşeler'e yaslanır; deli olan Onacak'ta uslanır." Therefore, the healing practices at Onacak Dede are not an isolating place of confinement, but rather a historical precursor to a "biopsychosocial" and "community-based" rehabilitation model.

No information or evidence has been found regarding the existence of ancient medicinal water sources in the region. On the other hand, folk tales say that there was no water in the area where Onacak village is now located, and that there was a severe water shortage. It is said that Veli Dede struck the ground on the hill near the zawiya with his staff, and water gushed forth. This water source is located approximately 100 meters above the currently dilapidated and neglected fountain.

This paper emphasizes the need to examine the healing culture through architectural structures and cultural heritage sites in rural areas that should not be left to their fate. In conclusion, this study aims to introduce the Onacak Dede Zawiya to the scientific community not merely as a religious order structure, but as a unique healing place with architectural remains that addresses the need for mental health in rural areas.

Keywords: *Onacak Dede Zawiya, 16th Century Ottoman Architecture, Healing-Oriented Design, Occupational Therapy, Hydrotherapy, Anatolian Healing Heritage*

Kansız Adaklı Şifa Bulma Ritüeli: Bayraklı Baba'ya Bayrak Asma ve Şamanik Gelenekten İslamı İnanışa Geçiş Bağlamında bir İnceleme

The Ritual of Seeking Healing through Bloodless Votive Offering: An Examination of Flag-Hanging at Bayrakli Baba in the Context of the Transition from Shamanic Tradition to Islamic Belief

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Işılay Işıktaş Sava
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara Hacı Bayram Veli University

Özet

Bu çalışma; Türk halk bilimi, mitoloji, dinler tarihi ve antropoloji disiplinlerinin kesişim kümesinde yer alan halk inançlarının kökensel sürekliliğini, Çanakkale'nin Gelibolu yarımadası örneği üzerinden teorik, kavramsal ve ampirik bir perspektifle incelemektedir. İslamiyet öncesi Orta Asya Türk kozmolojisi, Şamanizm, atalar kültü, yer-su inançları ile Bahaeddin Ögel, Abdülkadir İnan, Jean-Paul Roux, Fuzuli Bayat, Yaşar Kalafat ve Timur Devlet'in eserlerinde detaylandırılan "kut", "kutsal mekân", "kansız adak" ve "sancak sembolizmi" gibi kuramsal kavramların, İslami dönemde tasavvufi akımlar ve halk İslamı pratikleriyle nasıl bir senkretizm (bağdaştırma) sürecine girdiğini ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın odağında, Gelibolu'nun Fener Meydanı girişinde Hamzakoy yamaçlarında yer alan ve Osmanlı sancaktarı Karacabey'in (Bayraklı Baba) efsanevi hatırası etrafında şekillenen türbe yer almaktadır. Hastaların şifa bulmak, namaz kılmak, adak adamak ve dileklerinin gerçekleşmesi durumunda türbeyi bayraklarla donatmak suretiyle ziyaret ettiği bu mekân, yaşayan bir kültürel bellek merkezi konumundadır. Çalışma boyunca; Karacabey'in sancağı yutması ve ardından midesini yarması motifi, Şamanist inisiyasyon, beden-ruh bütünleşmesi ve kurban arketipleri bağlamında çözümlenmiştir. Türbe çevresindeki bayrak asma pratiklerinin ise eski Türklerdeki "saçı" (kansız adak) kültü ve ulu nesnelere bez bağlama gelenekleriyle olan organik bağı teorize edilmiştir. Elde edilen bulgular, bu ritüellerin yalnızca yerel batıl inançlar olmayıp, toplumun kriz, hastalık, kronik sancılar ve çaresizlik anlarında başvurduğu köklü birer psikolojik sağaltım (şifa) mekanizması, toplumsal kimlik çapağı ve mekânı "vatan" kılma ritüeli olduğunu kanıtlamaktadır. Metin, yarın sahada yapılacak kaynak kişi görüşmeleri ve sözlü tarih derlemeleriyle nihai ampirik formuna kavuşacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Halk Bilimi, Şamanizm, Kansız Adak (Saçı), Bayraklı Baba, Gelibolu, Şifa Ritüelleri, Kut, Senkretizm*

Abstract

This study examines, from a theoretical, conceptual, and empirical perspective, the continuity of origin of folk beliefs situated at the intersection of Turkish folklore, mythology, history of religions, and anthropology, taking the Gelibolu (Gallipoli) peninsula of Çanakkale as a case example. The study's primary aim is to reveal how pre-Islamic Central Asian Turkic cosmology, Shamanism, ancestor cults, and earth-water (yer-su) beliefs — together with theoretical concepts such as "kut," "sacred space," "bloodless votive offering (kansız adak)," and "flag symbolism," as elaborated in the works of Bahaeddin Ögel, Abdülkadir İnan, Jean-Paul Roux, Fuzuli Bayat, Yaşar Kalafat, and Timur Devlet — underwent a process of syncretism with Sufi currents and folk Islamic practices in the Islamic period. The research focuses on a türbe (shrine) located on the slopes of Hamzakoy at the entrance to Gelibolu's Fener Square, shaped around the legendary memory of the Ottoman standard-bearer Karacabey (Bayraklı Baba). This site, visited by the sick seeking healing, by those performing prayer, making votive offerings, and — upon the fulfillment of their wishes — adorning the shrine with flags, functions as a living center of cultural memory. Throughout the study, the motif of Karacabey swallowing his standard and subsequently cutting open his stomach is analyzed in the context of Shamanic initiation, body-soul integration, and sacrifice archetypes. The practice of hanging flags around the shrine is theorized as organically linked to the ancient Turkic "saçı" (bloodless votive offering) cult and to traditions of tying cloth to sacred objects. The findings demonstrate that these rituals are not merely local superstitions, but rather deep-rooted mechanisms of psychological healing (şifa) that communities turn to in moments of crisis, illness, chronic affliction, and helplessness, as well as rituals of collective identity and of making a place into a "homeland" (vatan). The text will reach its final empirical form through informant interviews and oral-history compilations to be conducted in the field.

Keywords: *Turkish Folklore, Shamanism, Bloodless Votive Offering (Saçı), Bayraklı Baba, Gelibolu, Healing Rituals, Kut, Syncretism*

Anadolu Halk Hekimliğinde Türbe Merkezli Şifa Pratikleri: Bolu ve Düzce Örneği

Tomb-Centered Healing Practices in Anatolian Folk Medicine: The Case of Bolu and Düzce

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Haktan Kaplan
Selçuk Üniversitesi / Selçuk University

Özet

Anadolu'da türbe, yatır ve mezar gibi adlarla anılan kutsal ziyaret yerleri; inanç, ritüel, adak, dilek, hastalıklara şifa bulma ve toplumsal hafıza ekseninde şekillenen önemli kültürel mekânlardır. Bu mekânlar etrafında oluşan uygulamalar, İslam öncesi Türk inançları, atalar kültü, veli kültü ve Türk-İslam sentezi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu inanç ve uygulama zemini, kutsal mekânların şifa arayışıyla kurduğu ilişkinin halk bilimi perspektifiyle incelenmesini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda çalışma, Bolu ve Düzce türbeleri üzerine yürütülen saha araştırmasından hareketle, türbe merkezli şifa pratiklerini halk hekimliği geleneğinin yaşayan örnekleri arasında ele almıştır.

Araştırmanın genel evrenini Bolu ve Düzce illerinin merkez, ilçe, belde ve köylerinde yer alan kutsal ziyaret yerleri oluşturmuştur. 2018-2021 yılları arasında yürütülen saha çalışmasında Bolu'da 50, Düzce'de 17 olmak üzere toplam 67 türbe ve yatır tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında ise söz konusu ziyaret yerleri arasından hastalık, şifa arayışı ve sağaltma pratikleriyle ilişkilendirilen Bolu ve Düzce örnekleri incelenmiştir. Çalışmada katılımlı-katılımsız gözlem, görüşme ve anket teknikleri kullanılmış; ziyaret mekânlarında yapılan gözlemler, kaynak kişilerden derlenen sözlü veriler ve 180 ziyaretçiye uygulanan anket sonuçları birlikte değerlendirilmiştir. Böylece Bolu ve Düzce'deki türbe merkezli ziyaret geleneği içinde şifa arayışının hangi mekânlar, hastalık türleri ve ritüel davranışlar etrafında yoğunlaştığı ortaya konulmuştur.

Elde edilen bulgular doğrultusunda aydaşlık, bezeme, siğil ve temriye, gelincik, sara, yürek kalkması, nazar, kara sevda, emziren annelerin sütünün artması, akıl hastalıkları ve diğer rahatsızlıklar olmak üzere 11 farklı sağaltma alanı belirlenmiştir. Sarıkızlar, Babahızır, Koç Baba, Tokad-î Hayrettin, Ümmî Kemal, Yabalı Dede, Şeyh Muslahaddin Kokabeli, Akşemseddin, Ömer Sıkkîn ve Himmet Dede türbeleri bu bağlamda öne çıkan ziyaret mekânları arasında yer almıştır.

Çalışma, Bolu ve Düzce yöresindeki türbe ziyaretlerinde şifa arayışının tıbbi çaresizlik algısı, dinî inanç, ritüel davranış, adak pratikleri ve kültürel süreklilik ekseninde şekillendiğini ortaya koymuştur. Bulgular, kutsal mekânların Anadolu şifa kültüründe sembolik, psikolojik ve toplumsal işlevlere sahip olduğunu; türbe merkezli sağaltma pratiklerinin halk hekimliği, inanç ve kültürel bellek ilişkisini görünür kılan önemli veriler sunduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Halk hekimliği, kutsal mekân, şifa ritüelleri, Bolu, Düzce*

Abstract

Sacred visitation sites known in Anatolia by such names as türbe, yatır, and grave are important cultural spaces shaped around belief, ritual, vows, wishes, the search for healing from illnesses, and social memory. The practices that have developed around these sites have been evaluated within the contexts of pre-Islamic Turkish beliefs, the ancestor cult, the saint cult, and the Turkish-Islamic synthesis. This belief- and practice-based background makes it necessary to examine, from a folkloric perspective, the relationship between sacred spaces and the quest for healing. Accordingly, based on field research conducted on the tombs of Bolu and Düzce, this study considers tomb-centered healing practices as living examples of the folk medicine tradition.

The general universe of the research consists of sacred visitation sites located in the city centers, districts, towns, and villages of Bolu and Düzce provinces. During the fieldwork conducted between 2018 and 2021, a total of 67 tombs and sacred sites were identified, 50 in Bolu and 17 in Düzce. Within the scope of this study, examples from Bolu and Düzce associated with illness, the search for healing, and therapeutic practices were examined from among these visitation sites. Participant and non-participant observation, interviews, and survey techniques were employed in the study; observations made at the visitation sites, oral data collected from informants, and survey results obtained from 180 visitors were evaluated together. In this way, the study reveals around which sites, types of illness, and ritual behaviors the search for healing is concentrated within the tomb-centered visitation tradition in Bolu and Düzce.

In line with the findings, 11 different areas of healing were identified: aydaşlık, bezeme, warts and temriye, gelincik, epilepsy, yürek kalkması, the evil eye, lovesickness, increasing the milk of nursing mothers, mental illnesses, and other ailments. The tombs of Sarıkızlar, Babahızır, Koç Baba, Tokad-î Hayrettin, Ümmî Kemal, Yabalı Dede, Şeyh Muslahaddin Kokabeli, Akşemseddin, Ömer Sıkkîn, and Himmet Dede stand out among the prominent visitation sites in this context.

The study demonstrates that the search for healing in tomb visits in the Bolu and Düzce region is shaped around the perception of medical helplessness, religious belief, ritual behavior, votive practices, and cultural continuity. The findings show that sacred spaces have symbolic, psychological, and social functions in Anatolian healing culture, and that tomb-centered therapeutic practices provide significant data that make visible the relationship between folk medicine, belief, and cultural memory.

Keywords: *Folk medicine, sacred space, healing rituals, Bolu, Düzce*

Traces of a Healing Tradition from Anatolia to Egypt: Healing, Shrine Visitation, and Folk Beliefs at the Kaygusuz Sultan Lodge in Cairo

Anadolu'dan Mısır'a Şifa Geleneğinin İzleri: Kahire'deki Kaygusuz Sultan Tekkesi'nde Şifa, Ziyaret ve Halk İnançları

Dr. Ahmed Garfy
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Abstract

Practices of visitation and healing that develop around sacred figures constitute an important field of research for understanding manifestations of religious life at the popular level in Muslim societies. In addition to their historical and architectural significance, shrines and Sufi lodges where such practices take place emerge as sacred spaces in which beliefs, rituals, and narratives shaped across different periods are preserved, transmitted, and continually reinterpreted. In this context, the Kaygusuz Sultan Lodge in Cairo is particularly noteworthy as an important site representing the Bektashi tradition extending from Anatolia to Egypt.

Drawing on the historical background of the Kaygusuz Sultan Lodge and its Sufi connection with Anatolia, this paper examines the healing, visitation, and folk beliefs that have developed around the lodge and shrine. The primary aim of the study is to explore the position of Kaygusuz Sultan within popular religiosity in Egypt and the spiritual healing attributed to him. Within this framework, particular attention is given to visits undertaken with the intention of seeking healing, prayers and supplications, vows and wish-making practices, narratives of miraculous deeds, dreams, and the relationship visitors establish with the sacred space.

The Kaygusuz Sultan Lodge is examined as a historical Bektashi institution and, at the same time, as a space where various elements of religious memory and folk beliefs continue to be preserved, transmitted, and reinterpreted. The study considers healing as a multidimensional field of belief and practice that extends beyond the treatment of physical illnesses and is associated with spiritual distress, the evil eye, prosperity, family-related concerns, and various wishes. Through the case of the Kaygusuz Sultan Lodge in Cairo, the study examines the relationship between sacred space, the cult of saints, healing beliefs, and visitation practices, while also evaluating the function and significance of these elements within popular religiosity in Egypt.

Keywords: *Kaygusuz Sultan, Kaygusuz Abdal, Cairo, Bektashism, healing, shrine visitation, folk beliefs, cult of saints, sacred space*

Özet

Kutsal kişiler etrafında şekillenen ziyaret ve şifa pratikleri, İslam toplumlarında dinî hayatın halk düzeyindeki görünümlerini anlamak açısından önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Söz konusu pratiklerin gerçekleştiği türbe ve tekkeler, tarihî ve mimari niteliklerinin yanı sıra, farklı dönemlerde şekillenen inanç, ritüel ve anlatıların korunduğu, aktarıldığı ve yeniden üretildiği kutsal mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Kahire'deki Kaygusuz Sultan Tekkesi de Anadolu'dan Mısır'a uzanan Bektaşî geleneğinin önemli temsil alanlarından biri olarak bu bağlamda dikkat çekmektedir.

Bu bildiride, Kaygusuz Sultan Tekkesi'nin tarihî arka planı ve Anadolu ile kurduğu tasavvufî bağdan hareketle, tekke ve türbe çevresinde şekillenen şifa, ziyaret ve halk inançları incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, Kaygusuz Sultan'ın Mısır'daki halk dindarlığı içerisindeki konumunu ve kendisine atfedilen manevî şifa işlevini ortaya koymaktır. Bu çerçevede şifa amacıyla gerçekleştirilen ziyaretler, dua ve niyazlar, adak ve dilek uygulamaları, keramet anlatıları, rüyalar ve ziyaretçilerin kutsal mekânla kurdukları ilişki ele alınmaktadır.

Kaygusuz Sultan Tekkesi, tarihî bir Bektaşî kurumu olarak taşıdığı mirasın yanı sıra, günümüzde dinî hafızanın ve halk inançlarının çeşitli unsurlarının yaşatıldığı, aktarıldığı ve yeniden anlamlandırıldığı bir mekân olarak değerlendirilmektedir. Şifa kavramının fiziksel hastalıkların giderilmesinin ötesinde, ruhsal sıkıntılar, nazar, bereket, ailevi meseleler ve çeşitli dileklerle ilişkilendirilen çok boyutlu bir inanç ve pratik alanı oluşturduğu ele alınmaktadır. Çalışmada Kahire'deki Kaygusuz Sultan Tekkesi üzerinden kutsal mekân, evliya kültü, şifa inancı ve ziyaret pratiği arasındaki ilişki incelenmekte; bu unsurların Mısır'daki halk dindarlığı içerisindeki işlevi ve anlamı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kaygusuz Sultan, Kaygusuz Abdal, Kahire, Bektaşîlik, şifa, ziyaret kültürü, halk inançları, evliya kültü, kutsal mekân*

Oturum 5 · Hitit Ritüelleri ve Arınma

Hittite Rituals and Purification

25 Eylül Cuma · 09:30–11:00 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Fevzi Volkan Güngördü

Hitit Ritüellerinde Sembolik Arınma: Büyü Aracılığıyla Gelen Şifa

Symbolic Purification in Hittite Rituals: Healing Through Magic

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Tuğçe Şener
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Özet

Bu çalışma, MÖ 2. binyıl Anadolu'sunda hüküm süren Hitit Uygarlığı'nda tıp ve şifa olgusunun, biyolojik bir süreçten ziyade tanrılar ile insanlar arasındaki teolojik denge ve inanç sisteminin bir yansıması olduğunu ileri sürmektedir. Hititler için hastalık; bedensel bir sağlık sorunundan ziyade kirlenmiş bir ruhun, işlenmiş bir günahın ya da öfkelendirilmiş bir tanrının somut göstergesi olarak kabul edilmiştir. Özellikle Boğazköy metinlerde (CTH 394,757) A. ZU olarak adlandırıldığı anlaşılan Hitit hekimleri, hastayı iyileştirmek için bitkisel reçeteler hazırlarken, eş zamanlı olarak MUNUSŠU.GI (CTH 390-500) yani kocakarılar ise hastanın ruhunu kirlilikten arındırmak için su, ateş, yün, bal mumu büyüsü gibi sembolik eylemler gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ele alınmasındaki ana argüman; Hitit tıbbının beden ve ruhu ayırmadan bütüncül olarak tedavi etmeye yönelik bir iyileştirme modeli sunmasıdır. Hititler şifayı sadece ilaçta değil, kelimelerin, ritüellerin ve somut pratiklerin birleşiminde aramaktadır.

Bu kapsam doğrultusunda çalışmanın yöntemi; Hitit arşivlerinden günümüze ulaşan çivi yazılı tabletler ışığında şifa amaçlı büyü ritüellerinin incelenmesine ve bu uygulamaların Anadolu tıp tarihi üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığının değerlendirilmesine dayanmaktadır. Böylece ilgili çalışma, Hititlerin sağlık algısına bedensel ve ruhsal açıdan bütüncül bir perspektif kazandırarak Hitit şifa uygulamalarının Anadolu tarihindeki özgün konumunu belirginleştirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Hitit, şifa, tedavi, büyü*

Abstract

This study argues that, in the Hittite civilization that flourished in Anatolia during the 2nd millennium BC, the concepts of health and illness were, rather than a biological process, a reflection of the theological balance and belief system between the gods and humankind. For the Hittites, illness was regarded not merely as a physical problem, but as a tangible manifestation of a defiled spirit, a committed sin, or an angered god. Particularly in the Boğazköy texts (CTH 394, 757), Hittite physicians, identified as A.ZU, prepared herbal prescriptions to cure the patient, while simultaneously the MUNUSŠU.GI (Old Women / CTH 390–500) performed symbolic acts -such as rituals involving water, fire, wool, and beeswax- to purify the patient's soul from impurity. In this context, the main argument of this study is that Hittite medicine presented a healing model aimed at treating the body and soul holistically, without separating them. The Hittites sought healing not only in pharmacological remedies, but in a combination of words, rituals, and tangible practices.

Within this framework, the methodology of the study is based on the examination of magical healing rituals in the light of cuneiform tablets from the Hittite archives that have survived to the present day, and on assessing the impact of these practices on the history of medicine in Anatolia. Thus, this study aims to highlight the unique position of Hittite healing practices within Anatolian history by providing a holistic perspective on the Hittite conception of health, encompassing both physical and spiritual dimensions.

Keywords: *Hittite, healing, treatment, ritual*

Ritüel Şifa ve Sosyal Güç: MUNUSŠU.GI Uzmanlığı ve dupaduparša Ritüeli

Ritual Healing and Social Power: MUNUSŠU.GI Expertise and the dupaduparša Ritual

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Zekiye Nihan Kırçıl
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University

Özet

Bu çalışma, Hitit ritüel literatüründe "Yaşlı Kadın" (MUNUSŠU.GI) olarak tanımlanan figürlerin toplumsal konumunu ve uzmanlık alanlarını Luvi kökenli Kuwatalla ritüelinin alt bölümü olan dupaduparša ritüeli (CTH 759 katta walḫuwaš) özelinde hangi söylemsel ve sembolik mekânizmalar aracılığıyla inşa edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu çalışma, dupaduparša ritüel metnini Mouton - Yakubovich'in (2023) edisyonu temel alarak filolojik bir yaklaşım ile birlikte sembolik ve söylemsel analiz yöntemlerinden yararlanmaktadır. Geleneksel toplumlarda yaşlı kadınlar, kriz anlarında toplumsal düzenin yeniden tesisi ve uzmanlık bilgisinin aktarımıyla ilişkilendirilen otorite figürleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitit çivi yazılı metinlerinde ise Yaşlı Kadın (MUNUSŠU.GI) arındırma, büyü bozma ve hastalık giderme ritüellerinde merkezi bir konuma sahiptir. Çalışma kapsamında ele alınan Kizzuwatna kökenli dupaduparša ritüeli, metinlerde alwanzatar terimiyle ifade edilen olumsuz etkinin ortadan kaldırmasını hedefleyen sembolik ve maddi uygulamalar bütünüdür. Ritüelde, hastanın bedeninden alınan parçaların (saç, tırnak vb.) Luvice büyü inkantasyonları eşliğinde işlenmesi ile kurban edilen hayvanın organlarının bakır bir çiviyle yere sabitlenmesi (katta tarmai-), olumsuz etkinin ise "aşağıya vurulması" (katta walḫ-) ve hapsedilmesine yönelik sembolik uygulamalar yer almaktadır. Dolayısıyla dupaduparša ritüeli, ilahi cezayı ortadan kaldırmaya yönelik bir uygulamadan ziyade, bireyin bütünsel yollarla etkilenmiş durumunu gidererek bedensel ve sosyal bütünlüğünü yeniden tesis etmeyi amaçlayan bir iyileştirme pratiği olarak ele alınabilir. Sonuç repertuvarındaki standartlaşmış ve süreklilik arz eden konumuyla−cinsiyet temelli bir kimliğin ötesinde, Hitit devletinde politik ve ilahi düzenin sürdürülmesini destekleyen kurumsallaşmış bir uzmanlık biçimi olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, Yaşlı Kadın (MUNUSŠU.GI)'ın saray destekli ritüel repertuvarındaki sürekliliği, standartlaşmış uygulamaları ve kriz anlarında üstlendiği aracı rol üzerinden temellendirecektir. Bu çerçevede çalışma, ritüelin arınma mekanizmasının kendisine değil, onu icra eden uzmanın toplumsal ve kurumsal konumuna odaklanarak farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hititler, MUNUSŠU.GI, Yaşlı Kadın, dupaduparša Ritüeli (CTH 759), Şifa*

Abstract

This study aims to invastigate the social position and spheres of expertise of the figures designated as "Old Woman" (MUNUSŠU.GI) in the Hittite ritual literature by examining the practical and discursive mechanisms through which their authority was constructed within the context of the dupaduparša ritual (CTH 759 katta walḫuwaš), a sub-section of the Luwian Kuwatalla ritual tradition. The analysis is based on the critical edition of the dupaduparša ritual published by Mouton and Yakubovich (2023) and combines philological analysis with symbolic and discourse-analytical approaches. In traditional societies, elderly women frequently emerge as authoritative figures associated with the restoration of social order during times of crisis and with the transmission of specialized knowledge across generations. In Hittite cuneiform texts, the Old Woman (MUNUSŠU.GI) occupies a central role in rituals concerned with purification, the removal of malevolent magic, and the treatment of illness. The dupaduparša ritual of Kizzuwatnean origin examined in this study constitutes a set of symbolic and material practices aimed at eliminating the adverse influence designated in the texts by the term alwanzatar. Within the ritual, the manipulation of bodily elements taken from the patient (e.g., hair and nails) in conjunction with Luwian incantations, together with the fixation of the sacrificed animal's organs to the ground with a copper nail (katta tarmai-), constitute symbolic practices associated with the "striking down" (katta walḫ-) and confinement of the adverse influence. Accordingly, the dupaduparša ritual may be understood not as a practice intended to remove divine punishment, but rather as a therapeutic procedure designed to restore the individual's bodily and social integrity by alleviating a condition perceived as having affected the person in a holistic manner. Consequently, the status of the Old Woman (MUNUSŠU.GI) — through her standardized and enduring position within the palace/state ritual repertoire — should be regarded as an institutionalized form of expertise that extends beyond a gender-based identity and supports the maintenance of political and divine order within the Hittite state. This argument will be substantiated through the continuity of the Old Woman's (MUNUSŠU.GI) presence within the palace-sponsored ritual corpus, the standardized character of her practices, and the mediatory role she assumes in times of crisis. In this respect, the present study offers a distinct perspective by focusing not on the ritual mechanism of purification itself, but on the social and institutional position of the specialist responsible for its performance.

Keywords: *Hittites, MUNUSŠU.GI, Old Woman, dupaduparša Ritual (CTH 759), Healing*

Kutsal Ateş ve Şifa: Hitit Ocak Kültünün Anadolu Halk İnançlarındaki Sürekliliği

Sacred Fire and Healing: The Continuity of the Hittite Hearth Cult in Anatolian Folk Beliefs

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Semih Yaşar Çizikci, Aslı Çizikci
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi / Tokat Gaziosmanpaşa University

Özet

Anadolu'da ateş ve ocak kavramı, yalnızca gündelik yaşamın temel unsurlarından biri değil; aynı zamanda ritüel, arınma, koruma ve iyileştirme pratiklerinin merkezinde yer alan kutsal bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Neolitik Çağ'dan itibaren arkeolojik verilerle takip edilebilen ocak kültü, Erken Tunç Çağı'nda antropomorfik ve zoomorfik bezemeli kutsal ocak örnekleriyle daha görünür hale gelmiş, Hitit Dönemi'nde ise çivi yazılı belgeler aracılığıyla ritüel ve dinsel boyutları açık biçimde izlenebilir olmuştur. Bu çalışma, Hititçe çivi yazılı belgeler ile Anadolu arkeolojisine ait buluntular ışığında, ocağın şifa ve arınma bağlamındaki kültürel işlevini incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle büyü, ritüel, kurban, fal ve tıbbi içerikli metinlerde ocağın; hastalıkların uzaklaştırılması, kötü unsurların yok edilmesi ve tanrılarla iletişim kurulması amacıyla kullanılan kutsal bir araç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Hitit şifa tanrıçası Kamrušepa'nın ocak kültüyle ilişkisi, ateşin iyileştirici ve dönüştürücü niteliğini ortaya koyan önemli örneklerden biridir. Çalışmada ayrıca, Hitit ocak kültünün Anadolu'nun geleneksel halk inançları içerisindeki sürekliliği de "jeokültürel bellek" kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Günümüzde Anadolu'da görülen ocaklı şifacılık, ateşle arınma, nazar ve hastalık giderme uygulamaları ile antik dönem ritüelleri arasındaki kültürel paralellikler değerlendirilerek, şifa pratiklerinin tarihsel sürekliliği tartışılacaktır. Bu bağlamda çalışma; arkeoloji, tarih, halk bilimi ve ritüel antropolojisini bir araya getiren disiplinlerarası bir yaklaşım sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu, Ocak Kültü, Şifa, Hititler, Ritüel, Ateş, Kamrušepa, Jeokültürel Bellek*

Abstract

Anatolia has long regarded fire and the hearth not merely as essential elements of daily life, but also as sacred components situated at the center of ritual, purification, protection, and healing practices. Archaeological evidence demonstrates that the hearth cult can be traced back to the Neolithic Period, becoming more visible during the Early Bronze Age through sacred hearths adorned with anthropomorphic and zoomorphic motifs. In the Hittite Period, however, its ritualistic and religious dimensions can be clearly followed through cuneiform texts. This study aims to examine the cultural function of the hearth within the context of healing and purification, in light of Hittite cuneiform documents and archaeological evidence from Anatolia. In particular, the hearth appears in magical, ritualistic, sacrificial, divinatory, and medical texts as a sacred medium employed to remove illness, eliminate evil forces, and establish communication with the gods. The relationship between the Hittite healing goddess Kamrušepa and the hearth cult constitutes one of the most significant examples demonstrating the transformative and curative power attributed to fire. The study also evaluates the continuity of the Hittite hearth cult within the framework of "geocultural memory" in the traditional folk beliefs of Anatolia. Cultural parallels between ancient ritual practices and contemporary Anatolian traditions—such as hearth-based healing, purification through fire, protection against the evil eye, and healing rituals—will be discussed in order to explore the historical continuity of healing practices. In this respect, the paper aims to present an interdisciplinary perspective that brings together archaeology, history, folklore studies, and ritual anthropology.

Keywords: *Anatolia, Hearth Cult, Healing, Hittites, Ritual, Fire, Kamrušepa, Geocultural Memory*

Oturum 6 · Halk Hekimliği: Saha, Göç ve Bellek

Folk Medicine: Field, Migration and Memory

25 Eylül Cuma · 09:30–11:00 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Dr. Füsun Ertuğ

Çanakkale Bölgesinde Halk Hekimliği Uygulamaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

A Sociological Study on Folk Medicine Practices in the Çanakkale Region

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Fatmanur Dikmen

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Çanakkale Onsekiz Mart University

Özet

Anadolu'da halk hekimliği ve şifa kültürü ile ilgili çalışmalar uzun yıllardır tıp tarihçilerinin ve folklorik çalışmalar yapan sosyologların ilgi alanındadır. Halk hekimliği ve şifa kültürü ile ilgili mevcut çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalarda Türkiye'nin batı bölgelerinin ihmal edildiği gözlemlenmektedir. Bu noktada Çanakkale ili hem bölgedeki Rum nüfusu barındırması, yörükler ile manavların Orta Asya ve Anadolu şifacılık kültürünü taşıması, bölgede yaşayan Alevi-Türkmenlerin şamanist ve eski Türk inanışlarına dayalı şifa uygulamalarını sürdürmesi ve Balkan mübadelesi ile bölgeye yerleşen muhacir ve pomakların şifa uygulamalarını koruması açısından oldukça zengin bir yelpazeyi temsil etmektedir. Bu araştırmada Çanakkale'deki mevzubahis folklorik çeşitlilik içinde şifa kültürü ve şifa uygulamalarının tespit edilmesi ve betimlenmesi konu edilmiştir. Yapılan ön incelemelerde siğil, çıban gibi deri hastalıkları ile korku ve nazar ile ilişkilendirilen psikolojik rahatsızlıklara yönelik halk hekimliği uygulamalarının mevcut olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca halk arasında bu tür uygulamalara başvurmanın yaygın olduğu görülmüştür.

Çalışmanın amacı, Çanakkale bölgesinde halen mevcut olan şifa uygulamalarını tespit etmek ve insanların niçin bu tür uygulamalara başvurduğunu anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada şifa uygulayıcılarıyla derinlemesine mülakat tekniği ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle modern tıp kurumlarının kolaylıkla ulaşılabilir olduğu bir dönemde insanların niçin geleneksel şifa uygulamalarına yönelmeye devam ettikleri anlaşılmaya, analiz edilmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma konusu edilecek şifa uygulamalarının modern tıp açısından değerlendirmesi bu çalışmanın sınırları dışındadır. Nitel bir araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada konu sosyo-kültürel ve inanç boyutlarıyla derinlemesine ele alınmıştır. Veriler katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakat tekniği ile toplanmıştır. Bunun için araştırmacı tarafından bir mülakat formu geliştirilmiş ve etik kurul onayı alındıktan sonra 8 katılımcıya uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizi tematik-kategorik kodlama ile gerçekleştirilerek yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Halk hekimliği, şifa uygulamaları, şifa, alternatif tıp, Çanakkale*

Abstract

Studies on folk medicine and the culture of healing in Anatolia have long been a focus of interest for historians of medicine and sociologists specialising in folklore. An examination of existing studies on folk medicine and the culture of healing reveals that Turkey's western regions have been neglected in this research. In this regard, the province of Çanakkale represents a particularly rich spectrum, given that it is home to the region's Greek population; the Yörük and Manav communities carry on the healing cultures of Central Asia and Anatolia; the Alevi-Turkmen communities living in the region continue to practise healing methods based on shamanistic and ancient Turkic beliefs; and the *Muhacir* and *Pomak* communities, who settled in the region following the Balkan population exchange, have preserved their own healing practices. This study focuses on identifying and describing the culture of healing and healing practices within the aforementioned folkloric diversity in Çanakkale. Preliminary investigations revealed the existence of folk medicine practices targeting skin conditions such as warts and boils, as well as psychological disorders associated with fear and the 'evil eye'. It was also observed that recourse to such practices is widespread amongst the local population.

The aim of this study is to identify the healing practices currently in use in the Çanakkale region and to seek to understand and explain why people turn to such practices. To this end, in-depth interviews were conducted with practitioners of these healing methods. In this way, an attempt was made to understand, analyse and interpret why people continue to turn to traditional healing practices at a time when modern medical institutions are readily accessible.

An evaluation of the healing practices under investigation from the perspective of modern medicine falls outside the scope of this study. Adopting a qualitative research methodology, this study has examined the subject in depth from socio-cultural and belief-based perspectives. Data were collected using participant observation and in-depth

interview techniques. To this end, an interview form was developed by the researcher and administered to eight participants following approval from the ethics committee. The analysis of the data obtained will be carried out and interpreted using thematic-categorical coding.

Keywords: *Folk medicine, healing practices, healing, alternative medicine, Çanakkale*

Tabiattan Şifaya: İçel Halk Hekimliğinde Tabiat Tasavvuru

From Nature to Healing: The Conception of Nature in Folk Medicine of İçel

Hicran Dere

MEB; Erciyes Üniversitesi (Dokt. Öğrencisi) / Ministry of National Education; Erciyes University (PhD Student)

Özet

Anadolu'nun köklü şifa kültürü, tecrübeye dayalı sağaltım bilgisi, inanç manzumeleri, harsî hafıza ve tabiat arasında kurulan münasebetlerin müşterek mahsulü olarak teşekkül etmiştir. Halk hekimliğinde hastalıkların giderilmesine yönelik tedavi usulleri, insanın toprak, nebat, hayvan, ateş ve kevnî zaman gibi tabiat unsurlarıyla kurduğu mana dünyasını da yansıtmaktadır. Bildirinin inceleme malzemesini, İçel havalisinde uzun yıllar derleme faaliyetleri yürüten Sait Uğur tarafından kaydedilen halk hekimliği verileri oluşturmaktadır. Bu veriler, İçel halkının tabiatı nasıl anlamlandırdığı ve sağaltım usullerini hangi harsî tasavvurlar üzerine kurduğu sorularından hareketle değerlendirilmiştir. Bildiride tabiat unsurlarının sağaltım içerisindeki yeri; maddî ve remzî kullanımları, hastalıkla kurdukları benzerlik ve temas münasebetleri ile hastalığın başka bir varlığa aktarılması bakımından incelenmiştir. Bitki, hayvan ve hayvandan elde edilen ürünler, su, ateş ve diğer tabiat unsurlarının kullanıldığı örneklerde remzî mananın unsurun kendisinden çok uygulamanın kuruluşunda teşekkül ettiği görülmüştür. Hastalığın ağaçlara, hayvanlara veya başka tabiat unsurlarına aktarılmasına dayanan uygulamalar, Sait Uğur'un kullandığı "hastalığı hayvan ve nebata giydirme" adlandırması etrafında değerlendirilmiştir. Ocaklar, nazar uygulamaları, kurşun dökme, şişe çekme, tütsü ve benzeri sağaltım usulleri ile belirli gün, vakit, sayı ve yönlere bağlı uygulamalar da incelemeye dâhil edilmiştir. Böylece tabiat unsurlarına yüklenen koruyucu ve dönüştürücü kudret ile sağaltımın zaman ve mekân tertibi içerisindeki yeri ortaya konulmuştur. Araştırma neticesinde İçel halk hekimliğinde şifanın, kullanılan maddenin vasfıyla beraber madde, işlem, söz, zaman, sayı ve yön arasında kurulan münasebetler bütünü içerisinde teşekkül ettiği görülmüştür. Tabiatın şifa veren bir kudret sahası, hastalığın aktarılabildiği bir taşıyıcı ve sağaltım sürecine iştirak eden dönüştürücü bir unsur olarak tasavvur edildiği belirlenmiştir. Benzerlik, temas, aktarım, kuruma, çürüme ve akma, hastalığın bedenden uzaklaştırılmasına dair tasavvurun başlıca kuruluş biçimleri olarak ortaya çıkmıştır. Ocaklar ve muhtelif sağaltım uygulayıcıları etrafında teşekkül eden bilgi ve salahiyetin nesilden nesile intikali ise halk hekimliğinin içtimai ve harsî hafızayla münasebetini göstermektedir. Sait Uğur'un tarihî kayıtları, İçel halkının tabiat, hastalık ve şifa arasında kurduğu münasebetlere ve bu münasebetlerin harsî hafızada aldığı biçimlere dair kıymetli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu, Şifa Kültürü, Halk Hekimliği, Tabiat Tasavvuru, İçel Folkloru, Sait Uğur*

Abstract

Anatolia's deeply rooted healing culture has developed through the interplay of experiential healing knowledge, systems of belief, cultural memory, and conceptions of nature. In folk medicine, methods employed to treat illness also reflect the meanings attributed to natural elements such as soil, plants, animals, fire, and cosmic time. The material examined in this paper consists of folk medicine records compiled by Sait Uğur during his long-term collecting activities in the İçel region. These records are evaluated with reference to how the people of İçel conceived of nature and the cultural conceptions upon which they based their healing methods. The paper examines the place of natural elements in healing in terms of their material and symbolic uses, the relations of similarity and contact established between these elements and illness, and the transfer of illness to another entity. Examples involving plants, animals and animal-derived products, water, fire, and other natural elements indicate that symbolic meaning arises primarily from the structure of the healing practice rather than from the element itself. Practices involving the transfer of illness to trees, animals, or other elements of nature are discussed around Sait Uğur's expression "dressing the illness onto animals and plants" (hastalığı hayvan ve nebata giydirme). Healing methods involving ocaks (hereditary healing lineages), the evil eye, lead pouring, cupping, fumigation, and practices associated with particular days, times, numbers, and directions are also included in the analysis. In this way, the study reveals the protective and transformative powers attributed to natural elements and the place of healing within a particular order of time and space. The findings demonstrate that healing in İçel folk medicine is conceived as emerging from a network of relations among material substances, actions, words, time, number, and direction, together with the perceived properties of the substance employed. Similarity, contact, transfer, drying, decaying, and flowing emerge as principal modes through which the removal of illness from the body is conceived. The transmission of knowledge and authority from generation to generation through ocaks and various healing practitioners further demonstrates the relationship of folk medicine with social and cultural memory. Sait Uğur's historical records thus provide valuable evidence of the relations established among nature, illness, and healing by the people of İçel and of the forms these relations assumed within cultural memory.

Keywords: *Anatolia, Healing Culture, Folk Medicine, Conception of Nature, İçel Folklore, Sait Uğur*

Göç Folkloru Bağlamında Türk Halk Hekimliği Uygulamaları -Almanya-Aşağı Saksonya/Hannover Örneği

Turkish Folk Medicine Practices in the Context of Migration Folklore -The Case of Hannover, Lower Saxony, Germany

Betül Budak

Freiburg Üniversitesi, Şarkiyat Enstitüsü (Türkçe Okutmanı ve Doktora Öğrencisi) / University of Freiburg, Institute of Oriental Studies (Lecturer in Turkish and PhD Student)

Ö z e t

Almanya'da manastır tıbbı (Klosterheilkunde) ve Geleneksel Çin Tıbbı gibi alternatif ve geleneksel şifa uygulamalarına duyulan ilgi bugün de sürmektedir. Bu geniş kültürel bağlam içinde, Türkiye ve Orta Doğu kökenli Müslüman ve Alevi topluluklar arasında geleneksel halk hekimliği uygulamaları, bitkisel ilaçlar ve geleneğe dayanan çeşitli manevi şifa ritüelleri kimi zaman açıkça, kimi zaman ise topluluk içi daha özel ortamlarda uygulanmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, Aşağı Saksonya eyaletinin başkenti Hannover'de bulunan IGMG (Islamische Gemeinschaft Milli Görüş) Camisi, DİTİB İlim ve İrfan Camisi ile Hannover Alevi Cemaati ve Cemevi mensupları arasında sürdürülen geleneksel halk hekimliği uygulamalarına odaklanmaktadır. Göç folkloru kavramından hareketle çalışma; dua ve şifa ayetlerinin okunması gibi manevi şifayla ilişkili uygulamaları, ocaklı olarak bilinen geleneksel uygulayıcıların yaptığı kupa çekme, hacamat ve sülük tedavisi (hirudoterapi) gibi bedensel ve geleneksel müdahaleleri, ayrıca ev ilaçlarını ve şifalı bitkilerden hazırlanan çeşitli karışımları incelemektedir.

Çalışma, bu uygulamaların icra edildiği bağlam ve biçimleri, algılanan işlevlerini ve ritüel biçimlerindeki farklılaşmaları da ele almaktadır. Nitel araştırma yaklaşımı ve betimsel araştırma deseniyle yürütülen çalışmada Nisan–Haziran 2026 tarihleri arasında geleneksel halk hekimliği uygulayan altı kilit kaynak kişiyle görüşme yapılmış; ayrıca söz konusu üç topluluğa bağlı, alternatif ya da tamamlayıcı şifa arayışında olan ve gönüllülük esasıyla katılan 30 kişiyle anket ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Bulgular, özellikle COVID-19 pandemisi sonrasında hastalığın ve aşıların olası uzun vadeli etkilerine ilişkin kaygıların alternatif ve geleneksel şifa yaklaşımlarına ilgiyi ve bunların kullanımını artırdığına işaret etmektedir. Bulgular ayrıca diaspora içindeki geleneksel Türk halk hekimliği uygulamalarının Hannover'de hem icra hem de aktarım için bir alan bulduğunu göstermektedir. Bireylere manevi ve bedensel rahatlama sağlamanın ötesinde bu uygulamalar diaspora içinde etnik, dinî ve ulusal kimliklerin korunması, grup aidiyeti duygusunun güçlendirilmesi ve bireylerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması gibi daha geniş işlevler de üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *sağlık; geleneksel halk hekimliği; Hannover; göç folkloru*

A b s t r a c t

In Germany, interest in alternative and traditional healing practices, such as monastic medicine (Klosterheilkunde) and Traditional Chinese Medicine, continues to this day.

Within this broader cultural context, traditional folk medicine practices, herbal remedies, and various spiritually oriented healing rituals rooted in tradition continue to be practiced among Muslim and Alevi communities originating from Türkiye and the Middle East, sometimes openly and at other times in more private community settings.

This study focuses on traditional folk medicine practices maintained among members of the IGMG/Islamische Gemeinschaft Milli Görüş Mosque, the DİTİB İlim ve İrfan Mosque, and the Hannover Alevi Community and Cemevi, all located in Hannover, the capital of Lower Saxony, Germany. Drawing on the concept of migration folklore, the study examines a range of practices associated with spiritual healing, including prayers and the recitation of healing verses; physical and traditional interventions such as cupping, hijama, and hirudotherapy (leech therapy), performed by traditional practitioners known as ocaklı (initiated practitioners with traditional authority); as well as home remedies and various preparations made from medicinal plants.

The study also explores the contexts and forms in which these practices are performed, their perceived functions, and variations in their ritual forms. Employing a qualitative research approach and a descriptive research design, the study conducted interviews between April and June 2026 with six key informants who practice traditional folk medicine. In addition, a survey and focus group interviews were conducted with 30 participants affiliated with the three aforementioned communities who sought alternative or complementary forms of healing and participated on a voluntary basis.

Our findings suggest that, particularly in the post-COVID-19 pandemic period, concerns about the potential long-term effects of the disease and vaccines have contributed to a growing interest in and increased use of alternative and traditional healing approaches. The findings further suggest that traditional Turkish folk medicine practices within the diaspora have found a space for both practice and transmission in Hannover. Beyond providing individuals with spiritual and physical relief, these practices appear to serve broader functions within the diaspora, including the preservation of ethnic, religious, and national identities, the strengthening of a sense of group belonging, and the addressing of individuals' social and psychological needs.

Keywords: *health; traditional folk medicine; Hannover; migration folklore*

Balkanlardan Kapadokya'ya Taşınan Şifa ve Korunma Gelenekleri: Jerveni Topluluğuna Ait Bir Aile Şifa Kitabı

Healing and Protection Traditions Carried from the Balkans to Cappadocia: A Family Manuscript Belonging to the Jerveni Community

Hatice Temur Yıldız, Soner Yılmaz

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Nevşehir Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdürlüğü / Ministry of Culture and Tourism, Nevşehir Regional Laboratory for Restoration and Conservation

Özet

Anadolu'da geleneksel şifa pratikleri çoğunlukla sözlü kültür aracılığıyla aktarılmış olsa da, bazı yerel topluluklarda bu bilginin yazılı metinler yoluyla kayıt altına alındığı ve kuşaklar boyunca korunduğu görülmektedir. Bu çalışma, Balkan kökenli ve günümüzde Yunanistan'ın Kesriye bölgesindeki Jerveni topluluğuna ait halk hekimliği geleneğini ve bu geleneğin yazılı taşıyıcıları olan şifa mecmualarını ele almaktadır. Araştırmanın temel materyalini, Bekir Yılmaz Hoca'dan aile içerisinde kuşaklar boyunca aktarılarak günümüzde Soner Yılmaz aile arşivinde korunan Osmanlıca yazılmış şifa defterleri oluşturmaktadır. Yazmalarda dua metinleri, ayetler, koruyucu ifadeler, tılsımsal geometrik düzenlemeler ve ritüel uygulamalarına ilişkin kayıtlar yer almakta; dini pratiklerle halk hekimliği bilgisinin iç içe geçtiği bir korunma kültürüne işaret etmektedir.

Sözlü tarih anlatılarına göre Jerveni yerleşiminin kuruluşu, Osmanlı'nın Balkan iskân politikaları kapsamında Karaman bölgesinden bölgeye gelen Mehmet Hoca adlı dini bir şahsiyet etrafında şekillenen şifa anlatılarıyla ilişkilendirilmektedir. Rivayetlerde, Mehmet Hoca'nın gerçekleştirdiği bir iyileştirme vakasının ardından Jerveni vadisinin zamanla bir şifa merkezi hâline geldiği ve bu geleneğin sürdürüldüğü aktarılmaktadır. Bu kültürel hafıza yalnızca sözlü anlatılarla değil, aile içerisinde korunan yazılı şifa mecmuaları aracılığıyla da günümüze ulaşmıştır. Defterlerde yer alan ve İbrahim Yılmaz tarafından 1974 yılında düşüldüğü anlaşılan aile notlarında, mecmuanın daha eski kuşaklardan devralındığına ve 1830 tarihine ilişkin bir aktarım hafızasının korunduğuna işaret eden kayıtlar bulunmaktadır.

1924 Türk-Yunan nüfus mübadelesi sonrasında Jerveni kökenli ailelerin Kapadokya'nın Nevşehir ili, Ürgüp ilçesi, Mustafapaşa beldesine yerleştirilmesiyle birlikte söz konusu şifa ve korunma geleneği de Anadolu'ya taşınmıştır. Çalışma, yazma mecmualar ve sözlü tarih verilerini birlikte değerlendirerek göçle taşınan halk hekimliği bilgisinin kültürel sürekliliğini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *şifa kültürü, halk hekimliği, mecmua, Balkan göçmenleri, yazılı kültür, kültürel hafıza, manevi korunma*

Abstract

Although traditional healing practices in Anatolia have largely been transmitted through oral culture, in some local communities this knowledge was also recorded in written form and preserved across generations. This study examines the folk healing tradition of the Balkan-origin Jerveni community, located today in the Kastoria region of Greece, together with the healing manuscripts that served as the written carriers of this tradition. The main material of the research consists of Ottoman Turkish healing notebooks preserved today in the Soner Yılmaz family archive and transmitted across generations within the family from Bekir Yılmaz Hoca. The manuscripts contain prayers, verses, protective expressions, talismanic geometric arrangements, and records related to ritual practices, reflecting a culture of protection in which religious practices and folk medicine are closely intertwined.

According to oral history narratives, the foundation of the Jerveni settlement is associated with healing narratives centered around a religious figure named Mehmet Hoca, who came to the region from the Karaman area within the framework of Ottoman settlement policies in the Balkans. These narratives state that following a healing event attributed to Mehmet Hoca, the Jerveni valley gradually became known as a healing center and that this tradition continued across generations. This cultural memory survived not only through oral narratives but also through written healing manuscripts preserved within the family. Family notes found in the manuscripts and believed to have been written by İbrahim Yılmaz in 1974 indicate that the manuscript had been inherited from earlier generations and that a memory of transmission dating back to 1830 had been preserved.

Following the 1924 Turkish-Greek population exchange, Jerveni-origin families were settled in Mustafapaşa, a town in the Ürgüp district of Nevşehir Province in Cappadocia, and this tradition of healing and protection was carried to Anatolia as well. By evaluating the manuscripts together with oral history data, the study aims to discuss the cultural continuity of folk healing knowledge transmitted through migration.

Keywords: *healing culture, folk medicine, manuscript miscellany, balkan immigrants, written culture, cultural memory, spiritual protection*

Oturum 7 · Mezopotamya'dan Anadolu'ya: Eski Yakındoğu

From Mesopotamia to Anatolia: The Ancient Near East

25 Eylül Cuma · 11:15–12:45 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Bilsen Şerife Özdemir

Eski Mezopotamya Metinlerinde Bebek Cinsiyet Tahmini

Gender Prediction in Ancient Mesopotamian Texts

Dr. Bülent Diri

Medicana International Hastanesi, Samsun / Medicana International Hospital, Samsun

Özet

İnsanoğlu geleceği üreme yeteneğine bağlı bir konudur. Bunun için kadının gebeliği oldukça önemli bir konudur. Gebe kadının bebeğinin cinsiyeti ne olacağı sorusu ise insanoğlunu merakını hep cezbetmiştir. Bunun tespiti için günümüzde ultrasonografi gibi cihazlar kullanılmaktadır. Bu imkanlardan yoksun olan Antik Dönem medeniyetlerinden Mısır'lılar gebe kadının idrarını kullanarak buğday ve arpa gibi tahıllar üzerine dökerek onların büyüme hızlarına göre tahminde bulunuyorlardı. Oysaki Mezopotamya medeniyeti bu yöntemi kullanmamaktadır. Onlar gözlemci özellikleriyle bu soruya cevaplar aramaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, Mezopotamya tıbbının gebelikte cinsiyet tahmini için hangi fiziksel özellikleri değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Bu metinlere Scurlock 2005 kitabı, çivi yazı klasik arşiv kitapları ve dijital çivi yazı arşivlerinden ulaşıldı. Elde edilen metinler içerisindeki semptom ve bulgular güncel tıp literatürüyle mukayese edilerek yorumlandı. Mezopotamya inanç sistemiyle ilişkili olarak kehanet ve gelecek tahmini oldukça gelişmiştir. Bu bağlamda gebe kadının bebeğinin tahmini konusunun metinlerde olması şaşırtıcı değildir. Erkek ya da kız bebek tahminlerinin %50 gibi yüksek bir oranda olması da bu konuya eğilimi kolaylaştırdığı düşünülebilir. Metinlerdeki ilk fiziksel özellik kadının memelerinin üzerindeki damarların durumudur. Düz çizgi gibi ise kız, ipliksi ise erkek çocuk tahmini vardır. Gebe kadının karnının, aşağıdan yukarıya doğru şişlik yönünün sola kabarık olması erkek, sağa olması kız çocuğuna hamiledir. Kadının karın kasları çizgileri üst abdomene bakıyorsa kız, alt abdomene bakıyorsa erkek çocuk beklentisi vardır. Ayrıca temporal ve ayak bilek nabızları sağda atarsa kız, solda atarsa erkek. Alnın üst tarafı soluksa erkek, beraberinde tüm yüzü de soluksa kız bebek tahminleri vardır. Mezopotamya metinlerinde fiziksel özelliklere göre gebe kadında cinsiyet tahminlerinde bulunulduğu tespit edilmiştir. Bu özellikler kadının memesi üzerindeki damarları, karnının yukarı şişkinlik yönü, temporal ve ayak bilek nabazanlarının yönleri ve kadının yüzünün solukluk bölgeleri cinsiyet tahmininde kullanılan fiziksel özelliklerdir.

Anahtar Kelimeler: *Gebelik, cinsiyet tahmini, Mezopotamya tıbbı, tıp tarihi, obstetrik*

Abstract

The future of humankind depends on our ability to reproduce. For this reason, pregnancy is a matter of great importance. The question of what gender a pregnant woman's baby will be has always captivated human curiosity. Today, devices such as ultrasound are used to determine this. The ancient Egyptians, lacking such technology, would pour a pregnant woman's urine onto grains such as wheat and barley and make predictions based on the rate at which the grains sprouted. The Mesopotamian civilization, however, did not use this method. Instead, they sought answers to this question through their observational skills. The purpose of this study is to determine which physical characteristics Mesopotamian medicine evaluated for predicting fetal sex during pregnancy. These texts were obtained from Scurlock's 2005 book, classic cuneiform archives, and digital cuneiform archives. The symptoms and findings in the texts were interpreted by comparing them with current medical literature. Divination and fortune-telling were highly developed within the Mesopotamian belief system. In this context, it is not surprising that the topic of predicting a pregnant woman's baby's gender appears in the texts. The fact that predictions of a boy or girl occurred at a high rate of 50% may also have contributed to the prevalence of this practice. The first physical characteristic mentioned in the texts is the appearance of the veins on the woman's breasts. If they appear as straight lines, a girl is predicted; if they are thread-like, a boy is predicted. If the swelling of the pregnant woman's abdomen, when viewed from bottom to top, bulges to the left, she is carrying a boy; if it bulges to the right, she is carrying a girl. If the lines of the woman's abdominal muscles point toward the upper abdomen, a girl is expected; if they point toward the lower abdomen, a boy is expected. Additionally, if the temporal and ankle pulses beat on the right, a girl is expected; if they beat on the left, a boy is expected. If the upper part of the forehead is pale, a boy is expected; if the face is also pale, a girl is expected. It has been determined that Mesopotamian texts contain predictions of a pregnant woman's baby's sex based on physical characteristics. These characteristics—the veins on the woman's breasts, the direction of the swelling in her abdomen, the directions of the temporal and ankle pulses, and the pale areas of her face—are the physical traits used to predict the baby's sex.

Keywords: *Pregnancy, sex prediction, Mesopotamian medicine, history of medicine, obstetrics*

Kötülüğü Kötülükle Yenmek: Pazuzu ve Lamaštu Paradoksunun Mezopotamya ve Anadolu Bağlamında Değerlendirilmesi

Defeating Evil with Evil: The Pazuzu–Lamaštu Paradox in Mesopotamian and Anatolian Contexts

Dr. M. Gökçe Dede
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Antik Mezopotamya toplumları, hastalık, afet ve ölüm gibi açıklayamadıkları olguları doğaüstü güçlerle ilişkilendirerek dinsel bir çerçevede anlamlandırmıştır. Bu bağlamda Pazuzu ve Lamaštu figürleri, Mezopotamya demonolojisinin en dikkat çekici ve paradoksal örnekleri arasında yer alır. Anu'nun kızı sayılan Lamaštu (Sümerce Dimme), gebe kadınlara, lohusalara ve yeni doğan bebeklere zarar veren yıkıcı bir demon olarak tanımlanırken, salgınlar ve yıkıcı rüzgârlarla ilişkilendirilen iblislerin kralı Pazuzu bu tehdide karşı koruyucu bir güç olarak çağrılmıştır. Böylece "kötülüğü kötülükle yenmek" ilkesine dayanan apotropaik bir koruma anlayışı ortaya çıkmıştır. Lamaštu'ya atfedilen ateş, titreme, kusma ve ani bebek ölümleri çocukluk çağı hastalıkları ve enfeksiyonlarıyla; lohusalık döneminde görülen davranış değişimleri ise postpartum psikozla bazı benzerlikler göstermektedir. Ancak bu benzerlikler, geriye dönük bir tıbbi teşhis değil, antik toplumların hastalık ve ölüm algısını anlamaya yönelik yorumlayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Pazuzu'nun koruyucu niteliği, onun "iyi" bir varlık olduğu anlamına gelmez. Aksine Pazuzu, korkulan ancak aynı zamanda koruyucu gücüne başvurulan bir demon olarak apotropaik düşüncenin muğlak doğasını yansıtmaktadır. Bu inanç, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'ya taşınmıştır. Kültepe'de ele geçen BIN 4, 126 ve Kt. 94/k 821 numaralı muska metinleri, Lamaštu'nun yeni doğan bebeklere ve küçükbaş hayvanlara zarar veren yıkıcı niteliğini betimleyerek bu aktarımın en önemli kanıtları arasında yer almakta ve demonolojik geleneğin Anadolu'da da benimsendiğini göstermektedir. Lamaštu inancı ile Anadolu folklorundaki Alkarısı (Albastı) figürü arasında işlevsel benzerlikler dikkat çekmektedir; kırmızı kurdele, kesici alet ve nazarlık gibi koruyucu uygulamalar antik ritüellerle ortak sembolik unsurlar taşımaktadır. Bununla birlikte iki figür arasındaki ilişki yapısal bir özdeşlikten ziyade işlevsel bir benzerlik olarak değerlendirilmelidir: Lamaštu, tanrısal soy bağına sahip ve yalnızca antik metinler ile muskalar aracılığıyla bilinen bir demon iken, Alkarısı Şamanist kökenli, farklı kültürel dinamikler içinde şekillenmiş ve günümüzde de halk inanışlarında yaşamaya devam eden bir figürdür. Sonuç olarak bu çalışma, Pazuzu ve Lamaštu figürleri üzerinden apotropaik şifa anlayışını incelemeyi; "koruyucu kötülük" düşüncesinin Anadolu halk inanışlarındaki yansımalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Pazuzu, Lamaštu, Lohusalık, Alkarısı, Mezopotamya, Anadolu Folkloru*

Abstract

Ancient Mesopotamian societies interpreted phenomena such as disease, disaster, and death, which they were unable to explain, within a religious framework by associating them with supernatural forces. In this context, Pazuzu and Lamaštu represent some of the most striking and paradoxical figures in Mesopotamian demonology. Lamaštu (Sumerian: Dimme), regarded as the daughter of Anu, is described as a malevolent demon who harms pregnant women, postpartum women, and newborn infants, whereas Pazuzu, the king of the demons associated with plague and destructive winds, was invoked as a protective force against this threat. Thus, an apotropaic concept of protection based on the principle of "defeating evil with evil" emerged. The fever, shivering, vomiting, and sudden infant deaths attributed to Lamaštu show certain parallels with childhood diseases and infections, while behavioural changes observed during the postpartum period may be compared with postpartum psychosis. Nevertheless, these parallels should not be regarded as retrospective medical diagnoses but rather as an interpretative approach to understanding ancient perceptions of disease and death. Pazuzu's protective role does not imply that he was regarded as a benevolent being. On the contrary, Pazuzu embodies the ambiguous nature of apotropaic thought as a demon who was both feared and invoked for his protective powers. This belief was transmitted to Anatolia during the Assyrian Trade Colonies Period. The amuletic texts BIN 4, 126 and Kt. 94/k 821 from Kültepe constitute important evidence for this transmission. By describing Lamaštu as a destructive demon who targeted newborn infants and small livestock, these texts demonstrate that the Mesopotamian demonological tradition was also adopted in Anatolia. Functional similarities can likewise be observed between the Lamaštu tradition and the Anatolian folkloric figure of Alkarısı (Albastı). Protective practices such as tying a red ribbon, placing sharp objects nearby, and using amulets share common symbolic features with ancient apotropaic rituals. Nevertheless, the relationship between the two figures should be understood as a functional rather than a structural parallel. While Lamaštu is a demon of divine descent known exclusively through ancient texts and amulets, Alkarısı is a figure of shamanistic origin that developed within a different cultural context and continues to survive in Anatolian folk belief. In conclusion, this study examines the Mesopotamian concept of apotropaic protection through the figures of Pazuzu and Lamaštu and explores the reflections of the concept of "protective evil" in Anatolian folk beliefs.

Keywords: *Pazuzu; Lamaštu; postpartum period; Alkarısı; Mesopotamia; Anatolian folklore*

Eski Mezopotamya'nın Mitolojik Temelli Şifa Ritüelinin Anadolu'da Yapısal Karşılığı

The Structural Equivalent in Anatolia of an Ancient Mesopotamian Mythologically Based Healing Ritual

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Yeşim Dilek

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara Hacı Bayram Veli University

Özet

Eski Mezopotamya şifa geleneğinde hastalık, kötü ruhların ve demonların ya da gerekli ritüellerin uygulanmadığında ölen kişilerin hayaletlerinin saldırısı ve evrensel bir düzensizlik olarak tanımlanmaktadır. Eski Mezopotamya'ya ait bir şifalanma ritüelinin temelleri mitsel bir mücadelenin hastanın mekânında sembolik olarak yeniden canlandırılması üzerine kurgulanır. "Hasta bir adamı iyileştirmek" adındaki bu ritüel ritüel, kapı eşiklerine savaşçı ve bereket tanrısı Ninurta'yı temsil eden beyaz alçı ve hastalık demonu Asakku'yu temsil eden siyah katran (zift) sürülmesi, mekân üzerinde mitsel bir savaşın başladığını ilan eder. Ritüel kayıtlarında bu eylem şu şekilde tercüme edilmektedir: "Kapıya sürülen alçı Ninurta, katran ise Asakku'dur; Ninurta, Asakku'yu kovalamaktadır" Ninurta ve Asakku savaşının temelinde ise Eski Mezopotamya'da oldukça önemli bir savaş geleneği olan caoskrampf yer almaktadır. Mekânsal koruma, hastanın yatağının etrafına un ile çizilen çemberler ve kötü varlıkları hapsetmek için kurgulanan sembolik "ağ" motifleriyle devam eder. Ayrıca ritüel sırasında hastanın başucuna bir günah keçisi ve bir obje yerleştirilir. Günah keçisi sayesinde hastalığın kişiden başka bir canlıya aktarıldığına ve objenin ise hastayı demonlardan koruduğuna inanılırdı.

Bu kadim mitsel motifler, günümüz Anadolu şifacılığında "göçürme", "ocaklık", "parpılama" ve "çizme" pratiklerinde yapısal varlığını sürdürmektedir. Mezopotamya'daki günah keçisi motifi, hastalığın bir canlıya, bitkiye ya da nesneye devredildiği "göçürme" tekniğiyle örtüşürken Mezopotamya ritüellerindeki koruyucu un çemberleri, günümüzde bir yaranın etrafının kalem ya da bıçakla çizilerek kötülüğün sınırlandırılması (çizme) eyleminde karşılık bulmaktadır. Anadolu'da şifacının kendisini kutsal bir gücün temsilcisi olarak sunması, antik sağaltıcının kendisini tanrıların bir uzantısı olarak konumlandırma pratiğinin güncel bir tezahürüdür. Anadolu şifacılığında kadim Mezopotamya şifa ritüelleri ile yapısal açıdan benzerlik bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, "Hasta bir adamı iyileştirmek" ritüelinin mitolojik kökenini açığa çıkarmak ve bu ritüelin Anadolu'da inanılan hastalık nedenlerindeki ve şifa yöntemlerindeki benzerlikleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: *Eski Mezopotamya, Şifa Ritüeli, Mitoloji, Demon, Anadolu Şifacılığı*

Abstract

In the ancient Mesopotamian healing tradition, illness is defined as an attack by evil spirits and demons, or by the ghosts of those who died because the necessary rituals were not performed, as well as a universal disorder. The foundations of an ancient Mesopotamian healing ritual are based on the symbolic reenactment of a mythical struggle within the patient's space. This ritual, titled "Healing a Sick Man," begins by smearing white plaster—representing Ninurta, the god of war and fertility—and black tar (zift)—representing the disease demon Asakku—on the door thresholds, thereby declaring the start of a mythical battle within the space. In ritual records, this action is interpreted as follows: "The plaster smeared on the door is Ninurta, and the tar is Asakku; Ninurta is chasing Asakku." At the core of the battle between Ninurta and Asakku lies the "chaoskrampf," a highly significant war tradition in ancient Mesopotamia. Spatial protection continues with circles drawn in flour around the patient's bed and symbolic "net" motifs designed to trap malevolent entities. Additionally, a scapegoat and an object are placed at the patient's bedside during the ritual. It was believed that the scapegoat served to transfer the illness from the person to another living being, while the object protected the patient from demons. These ancient mythical motifs continue to exist structurally in the practices of "transference," "*ocak* ritual," "purification," and "drawing" in contemporary Anatolian healing traditions. While the scapegoat motif in Mesopotamia corresponds to the "transference" technique—in which illness is transferred to a living being, a plant, or an object—the protective flour circles in Mesopotamian rituals find their counterpart today in the act of "marking," where the perimeter of a wound is traced with a pen or knife to contain evil. In Anatolia, the healer's presentation of himself as a representative of a sacred power is a contemporary manifestation of the ancient healer's practice of positioning himself as an extension of the gods. Anatolian healing shares structural similarities with ancient Mesopotamian healing rituals. The aim of this study is to uncover the mythological origins of the "Healing a Sick Man" ritual and to highlight the similarities in the perceived causes of illness and methods of healing in Anatolia.

Keywords: *Ancient Mesopotamia, Healing Ritual, Mythology, Demon, Anatolian Healing Practices*

Anadolu’da Trepanasyon: Şifa mı Büyü mü?

Trepanation in Anatolia: Medicine or Magic?

Dr. Filiz İlhan
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

İnsanlık tarihinin en köklü cerrahi müdahalelerinden biri olarak kabul edilen trepanasyon, temel olarak kafatasının belirli bir bölümünün kazınması veya delinmesi işlemini ifade etmektedir. Günümüz modern tıp literatüründe "Beyin Ameliyatı" ile eşdeğer görülen bu uygulamanın, dünya tarihindeki en erken örneklerine Anadolu topraklarında rastlanması, bölgenin tıp ve kültür tarihi açısından öncü bir konumda olduğunu göstermektedir. Mevcut arkeolojik ve antropolojik veriler ışığında, bu cerrahi işlemin ilk kez Orta Anadolu’da, Çanak-Çömlek Öncesi Neolitik Çağ’a tarihlenen Aşıklıhöyük’te uygulandığı tespit edilmiştir. Anadolu’daki bu gelenek, Neolitik Çağ (MÖ 10.000-5500) ile sınırlı kalmamış; Erken (MÖ 3000-2000) ve Orta Tunç Çağı (MÖ 2000-1650), Roma (MÖ 1 yy-MS 4 yy), Bizans Dönemi (MS 4 yy- 14 yy) ile Osmanlı Dönemi’ne (14 yy-19 yy) kadar uzanan geniş bir zaman diliminde süreklilik arz etmiştir.

Bu denli uzun soluklu bir uygulamanın arkasındaki temel motivasyonun rasyonel bir şifa arayışı mı yoksa metafiziksel bir büyü ritüeli mi olduğu konusu, konunun en dikkat çekici yönünü oluşturmaktadır. Trepanasyonun kökeninde, bireyin "kötü ruhlardan" arındırılması amacının yattığı düşünülmektedir. Özellikle çeşitli kafa travmaları, sara (epilepsi) nöbetleri veya akıl sağlığına ilişkin gözlemlenen olumsuz davranışların, kafatasının içindeki bir kötülükten kaynaklandığına inanılmaktaydı. Bu doğrultuda yapılan müdahale, söz konusu kötü ruhun dışarı çıkmasını sağlayarak, ritüel veya büyü yoluyla hastaya şifasını geri kazandırmayı hedefleyen bir tür "cerrahi müdahale" niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda yerleşim alanlarındaki antropolojik verilerden yola çıkılarak bu işlemin yapılış tekniği ve uygulamadaki varsayımlar dönemine göre uygulamadaki benzerlikler ve farklılıklar bilimsel veriler ile açıklanmaktadır.

Bu çalışmada, trepanasyon uygulamalarının hastalıkları tedavi etmek için tıbbi bir müdahale mi yoksa kötülükten arınmak için uygulana bir ritüel mi olduğu Anadolu’da gerçekleştirilen örnekler üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu değerlendirilme yapılırken özellikle Anadolu’nun Tarih Öncesi Dönemleri ve Tarihi Dönemlerindeki örnekler göz önünde bulundurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Trepanasyon, Anadolu, Şifa, Büyü*

Abstract

Trepanation, considered one of the most deeply rooted surgical interventions in human history, fundamentally refers to the process of scraping or drilling into a specific section of the skull. The fact that the earliest global examples of this practice which is viewed as the equivalent of modern "brain surgery" in contemporary medical literatüre are found in Anatolia demonstrates the region's pioneering position in medical and cultural history. In light of current archaeological and anthropological data, it has been established that this surgical procedure was performed for the first time in Central Anatolia at Aşıklı Höyük, which dates back to the Pre-Pottery Neolithic Period. This tradition in Anatolia was not confined to the Neolithic Period (10,000–5500 BCE); it maintained continuity across a vast span of time, extending through the Early (3000–2000 BCE) and Middle Bronze Age (2000–1650 BCE), the Roman Period (1st century BC–4th century AD), the Byzantine Period (4th–14th century AD), and into the Ottoman Era (14th–19th century AD).

The underlying motivation behind such a long-standing practice—whether it stemmed from a rational quest for healing or a metaphysical magical ritual—constitutes the most compelling aspect of the subject. It is thought that the origin of trepanation lies in the aim of cleansing the individual of "evil spirits." In particular, negative behaviors observed in relation to various head traumas, epileptic seizures, or mental health issues were believed to originate from a malice trapped within the skull. Accordingly, the intervention served as a type of "surgical procedure" aimed at restoring the patient's health through rituals or magic by allowing the evil spirit in question to escape. Within this scope, drawing from anthropological data in settlement areas, the execution techniques of this procedure, the underlying assumptions in its practice, and the contemporary similarities and differences are explained through scientific data.

This study aims to evaluate whether trepanation practices were medical interventions to treat illnesses or rituals performed for purification from evil, through the analysis of examples excavated in Anatolia. In conducting this evaluation, examples from both the Prehistoric and Historic Periods of Anatolia will be especially taken into consideration.

Keywords: *Trepanation, Anatolia, Healing, Magic*

Oturum 8 · Şamanizm, Türkistan ve Kozmoloji

Shamanism, Turkestan and Cosmology

25 Eylül Cuma · 11:15–12:45 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Müge Demir

XI. Yüzyıl Türkistan'dan XIII. Yüzyıl Anadolu'suna Şifa Anlayışı: Kurumsal Sağlık, Tasavvuf ve El Alma Geleneği Üzerine Değerlendirme

From Eleventh-Century Turkistan to Thirteenth-Century Anatolia: An Evaluation of Healing Practices through Institutional Healthcare, Sufism, and the Tradition of El Alma

Yusuf Eren Küpeli

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University (Yüksek Lisans Öğrencisi / MA Student)

Özet

XI. yüzyıl Türkistanı, eğitim, tıp ve tasavvuf alanlarında önemli gelişmelere sahne olan ilim ve kültür havzası olarak öne çıkmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti döneminde sağlık hizmetleri bîmâristan ve dârüşşifâlar aracılığıyla kurumsal kimlik kazanmıştır. Bîmâristan ve dârüşşifâlar, sağlık hizmetlerinin sunulduğu kurumlar olmanın yanında hekim yetiştirilmesinde de önemli işleve sahip olmuştur. Aynı dönemde tasavvuf geleneği, insanın ahlaki ve manevi yönünü merkeze alan eğitim anlayışı doğrultusunda gönül terbiyesi ile manevi şifayı esas almıştır.

Çalışmanın odağını, XI. yüzyıl Türkistan'ında gelişen kurumsal sağlık anlayışı ile tasavvufun manevi şifa anlayışının XIII. yüzyıl Anadolu'sundaki yansımaları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Anadolu'da şekillenen şifa kültürü, dârüşşifâlar aracılığıyla gelişen kurumsal sağlık hizmetleriyle tekke ve zaviyelerde temsil edilen manevi şifa anlayışı çerçevesinde incelenecektir. Büyük Selçuklu döneminde gelişen kurumsal sağlık anlayışının Anadolu Selçuklu dârüşşifâlarındaki devamlılığı incelenirken, tekke ve zaviyelerde gelişen tasavvufî eğitim anlayışı mürşid-şakirt ilişkisi çerçevesinde açıklanacaktır. Bu kapsamda manevi eğitim ve yetkinin aktarımını simgeleyen el alma geleneği ile usta-çırak esasına dayalı eğitim anlayışı arasındaki ilişki tartışılacak; Kolonizatör Türk Dervişlerinin menâkıbnâmelerde hastalara şifa veren, dua ve irşat yoluyla manevi destek sunan veliler olarak tasvir edilmeleri üzerinden Anadolu'da gelişen manevi şifa anlayışı üzerinde durulacaktır.

Araştırmada tarihsel yöntem kullanılacaktır. Selçuklu sağlık kurumlarına ilişkin kaynaklar, tasavvuf literatürü, menâkıbnâmeler ve konuya ilişkin modern araştırmalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı, XI. yüzyıl Türkistan'ında şekillenen ilmi ve tasavvufî birikimin XIII. yüzyıl Anadolu'sunda kurumsal sağlık anlayışı ve manevi şifa kültürüne katkılarını değerlendirmek, ayrıca Kolonizatör Türk Dervişlerinin menâkıbnâmelerde yer alan şifa anlatıları doğrultusunda Anadolu'daki şifa kültüründeki rollerini tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türkistan, Büyük Selçuklular, Darüşşifâ, Tasavvuf, Kolonizatör Türk Dervişleri, El Alma Geleneği*

Abstract

Eleventh-century Turkistan emerged as a prominent center of learning and culture, witnessing significant developments in education, medicine, and Sufism. During the Great Seljuk period, healthcare acquired an institutional character through the establishment of bīmāristāns and dār al-shifāʾ institutions. These institutions not only provided medical treatment but also played a significant role in the education and training of physicians. At the same time, the Sufi tradition emphasized spiritual healing and moral cultivation through an educational approach centered on the ethical and spiritual development of the individual.

This study examines the influence of the institutional healthcare system and the Sufi understanding of spiritual healing that developed in eleventh-century Turkistan on thirteenth-century Anatolia. Within this framework, the healing culture that emerged in Anatolia will be analyzed through two complementary dimensions: institutional healthcare represented by dār al-shifāʾ institutions and spiritual healing represented by tekkes and zāwiyas. While the continuity of the institutional healthcare system established during the Great Seljuk period will be examined through the dār al-shifāʾ institutions of the Anatolian Seljuks, the Sufi educational tradition that developed in tekkes and zāwiyas will be discussed within the framework of the master-disciple relationship. In this context, the relationship between the tradition of El Alma (the spiritual transmission of authority) and the master-apprentice model of education will be examined. Particular attention will also be given to the spiritual healing tradition in Anatolia through the portrayal of the Colonizing Turkish Dervishes in the menâkıbnâmes as holy figures who healed the sick and provided spiritual guidance through prayer and religious instruction.

The study employs the historical method. Primary sources on Seljuk healthcare institutions, Sufi literature, menâkıbnâmes, and modern scholarly studies will be comparatively analyzed. The main objective is to evaluate the contribution of the scholarly and Sufi heritage that emerged in eleventh-century Turkistan to the development of institutional healthcare and the culture of spiritual healing in thirteenth-century Anatolia. In addition, the study discusses the role of the Colonizing Turkish Dervishes in Anatolian healing culture through the healing narratives preserved in the menâkıbnâmes.

Keywords: *Turkistan, Great Seljuks, Dār al-Shifāʾ, Sufism, Colonizing Turkish Dervishes, El Alma Tradition*

Şamanik Kozmolojide Zaman Tasavvurunun Anadolu Halk Hekimliğindeki Sağaltma Pratiklerine Etkisi

The Influence of the Conception of Time in Shamanic Cosmology on Healing Practices in Anatolian Folk Medicine

Merve Çöplü

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Yüksek Lisans Öğrencisi / MA Student)

Özet

Bu çalışmada, şamanik kozmolojideki döngüsel ve kutsal zaman anlayışının Anadolu halk hekimliğinde görülen zaman temelli sağaltma pratiklerindeki yansımaları ele alınmaktadır. Şamanik düşüncede zaman, her anı aynı anlam ve değere sahip doğrusal bir akış olarak değil; doğanın döngüleri, mevsimsel geçişler, ayın evreleri, günün belirli vakitleri ve kutsal sayılarla anlam kazanan döngüsel bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Ritüellerin belirli zamanlarda gerçekleştirilmesi, insanın kozmik düzenle yeniden uyumlanmasını ve kutsal zamanın yeniden deneyimlenmesini sağlamaktadır. Bu zaman anlayışı, İslamiyet'in kabulünden sonra yeni dinî ve kültürel unsurlarla birleşerek Anadolu halk kültüründe varlığını sürdürmüştür. Çalışmada, şamanik zaman tasavvurunun Anadolu halk hekimliğindeki sağaltma uygulamalarına yansımaları; haftanın belirli günleri, gün doğumu ve gün batımı gibi eşik vakitler, sela ile ezan arasındaki zaman, ayın evreleri, mevsimsel geçişler, Hıdrellez ve Muharrem gibi özel dönemler ile üç ve kırk gibi kutsal sayılar üzerinden incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması kullanılmış; Türk mitolojisi, Şamanizm, halk hekimliği ve halk inançları üzerine yayımlanmış kitap, makale, tez ve diğer bilimsel çalışmalar değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İnceleme sonucunda hem şamanik kozmolojide hem de Anadolu halk hekimliğinde zamanın yalnızca kronolojik bir ölçü olmadığı, ritüelin etkinliğini belirleyen nitelikli ve sembolik bir unsur olarak kabul edildiği görülmüştür. Bununla birlikte şamanik dönemde ruhlar âlemi, atalar ve kozmik yaratılışla ilişkilendirilen kutsal zaman anlayışının Anadolu'da İslami inançlarla yeniden yorumlandığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, zamanın kutsallığına ilişkin düşüncenin farklı inanç sistemleri içerisinde dönüşerek devam ettiği ve zaman temelli sağaltma pratiklerinin Türk kültüründeki tarihsel ve kültürel sürekliliğin önemli göstergelerinden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Şamanizm, Zaman Tasavvuru, Halk Hekimliği, Sağaltma, Anadolu*

Abstract

This study examines the reflections of the cyclical and sacred conception of time in shamanic cosmology on time-based healing practices observed in Anatolian folk medicine. In shamanic thought, time is not regarded as a linear flow in which every moment has the same meaning and value; rather, it is understood as a cyclical structure that acquires meaning through the cycles of nature, seasonal transitions, the phases of the moon, specific times of the day, and sacred numbers. Performing rituals at particular times enables human beings to realign themselves with the cosmic order and to re-experience sacred time. This conception of time continued to exist within Anatolian folk culture after the adoption of Islam by merging with new religious and cultural elements. The study examines the reflections of the shamanic conception of time on healing practices in Anatolian folk medicine through particular days of the week, liminal periods such as sunrise and sunset, the interval between the sela and the call to prayer, the phases of the moon, seasonal transitions, special periods such as Hıdrellez and Muharram, and sacred numbers such as three and forty. A literature review, as a qualitative research method, was employed in the study. Books, articles, theses, and other scholarly works published on Turkish mythology, Shamanism, folk medicine, and folk beliefs were examined. The data obtained were evaluated comparatively. The findings demonstrate that, in both shamanic cosmology and Anatolian folk medicine, time is not merely a chronological measure but is regarded as a meaningful and symbolic element that determines the efficacy of rituals. However, the conception of sacred time associated with the spirit world, ancestors, and cosmic creation in the shamanic tradition was reinterpreted through Islamic beliefs in Anatolia. Consequently, the study concludes that the conception of the sacredness of time has continued to exist by undergoing transformations within different belief systems and that time-based healing practices constitute significant indicators of the historical and cultural continuity of Turkish culture.

Keywords: *Shamanism, Conception of Time, Folk Medicine, Healing Practices, Anatolia*

Türkistan'dan Anadolu'ya Taşınan Şamanizm'deki Şifacılık Kültürü

The Healing Culture of Shamanism Transferred from Turkestan to Anatolia

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. İlker Türkmen
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University

Özet

Bir din olmaktan ziyade ritüeller bütünü olarak karşımıza çıkan Şamanizm; farklı kültürel özelliklerin bir araya gelmesiyle oluşan, toplumsal hayata yön veren, doğayı anlama sanatı olarak da bilinen inanç sistemidir. Şamanizm farklı coğrafyalarda farklı şekillerde görünse de Türk Şamanizmi (Kamlık) yüzyıllar boyunca kendine has özellikleri korumayı başarmıştır. Türklerin İslamiyet'e geçtikten sonra bile Şamanist ritüellere devam ettikleri bilinmektedir. İnsanı doğanın bir parçası olarak gören Şamanizm'de "kam, kaman, şaman" adındaki temsilcilerin şifacı yönleri de vardır. Şamanların özellikle ruhsal hastalıkların tedavisinde üstlendikleri roller oldukça dikkat çekicidir. Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya yurt tutmak üzere gelen Türkler, Şamanist ritüelleri de beraberinde getirmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türklerin İslam inancına sahip olmaları, Türk-İslam kültürüyle Şamanist geleneğin bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır. Şaman ritüelleri Anadolu'da yüzyıllar boyunca varlığını muhafaza etmiş günümüze kadar gelmiştir. Zührevi hastalıklarda, kısırlıkta, kötü ruhlardan arınmakta, nazarda, kurban ritüellerinde, hayvan hastalıklarında, ölüm merasimlerinde Şamanlara görevler yüklenmiştir. Ruh bozukluklarında, nazarda ve zührevi hastalıklarda şifa için kutsal mekânların ziyaret edilmesi, ocak olarak tabir edilen şifacılara gidilmesi Şamanizm geleneğinin farklı formlarla devam ettiğini gösteren önemli uygulamalardır. Anadolu'nun dört bir yanında bu tarz uygulamalar farklı şekillerde de olsa karşımıza çıkmaktadır. Ağaçlara çaput bağlanarak iyilik, esenlik, huzur, refah ve sağlık umulması da ruhsal sağaltıma örnek gösterilebilir. Şamanizm'de insan ve doğa bir bütün olarak algılandığından taş, toprak, su, hava, ağaç ve bitki insanın birincil şifacılarıdır. Şamanlar da bu şifayı insana ulaştıran aracılardır. Şamanlık görevinin devredilmesi için uygulanan usuller, "el verme ve el alma" şeklinde Anadolu'da devam etmektedir. Şamanların halk arasında oldukça itibar gördüğü, hükümdarlar tarafından korunup kollandığı, sözlerine ve uygulamalarına itibar edildiği bilinmektedir. Anadolu'da geleneksel tedavi yöntemleriyle halka şifa dağıtanlar da toplum nazarında oldukça itibar görmektedir. Türkistan coğrafyasından temellerini alan bu hususiyetler; yüzyıllarca varlığını muhafaza etmiş, toplumsal belleği oluşturmuş, dini ögelerden arınarak toplumun her kesiminde karşılık bulmuştur. Bu çalışma, literatür taraması ve karşılaştırmalı kültürel analiz yöntemiyle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Şamanizm, Türkistan, Anadolu, Şifacılık, Kamlık*

Abstract

Shamanism, which appears not as a religion but rather as a complex body of rituals, is a belief system formed through the combination of diverse cultural elements, shaping social life and often described as the art of understanding nature. Although Shamanism manifests differently across various geographies, Turkish Shamanism (Kamlık) succeeded in preserving its distinctive characteristics for centuries. It is known that the Turks continued to practice Shamanistic rituals even after their conversion to Islam. In Shamanism, which perceives human beings as an integral part of nature, the representatives known as "kam," "kaman," or "shaman" also possessed healing functions. The roles undertaken by shamans, particularly in the treatment of spiritual and psychological illnesses, are especially noteworthy. The Turks who migrated from the geography of Turkestan to Anatolia carried Shamanistic rituals with them. The fact that the Turks arriving in Anatolia had adopted Islam enabled the coexistence of the Turkish-Islamic cultural sphere with the Shamanistic tradition. Shamanic rituals preserved their existence in Anatolia for centuries and have survived to the present day. Shamans were assigned roles in the treatment of venereal diseases, infertility, purification from evil spirits, protection against the evil eye, sacrificial rituals, animal diseases, and funeral ceremonies. The visitation of sacred places for healing in cases such as psychological illnesses, the evil eye, and venereal diseases, as well as consulting traditional healers known as "ocak," demonstrates that the Shamanistic tradition has continued through different cultural forms and adaptations. Such practices continue to appear throughout Anatolia, albeit in varying forms.The practice of tying cloth pieces to trees with the hope of attaining goodness, well-being, and prosperity may also be regarded as an example of spiritual healing. Since Shamanism perceives humanity and nature as an inseparable whole, stone, soil, water, air, trees, and plants are considered humanity's primary healers. Shamans function as intermediaries who convey this healing power to human beings. The methods applied for the transmission of shamanic authority have survived in Anatolia in the form of the traditions known as "el verme" and "el alma" (the symbolic transfer and reception of spiritual authority). It is known that shamans enjoyed considerable prestige among the people, were protected and supported by rulers, and that their words and practices were highly respected. Likewise, individuals who provide healing through traditional treatment methods in Anatolia continue to hold an esteemed position in society. These characteristics, rooted in the geography of Turkestan, have preserved their existence for centuries, shaped the collective social memory, and, having been stripped of strictly religious elements, found resonance among all segments of society. This study was prepared through the methods of literature review and comparative cultural analysis.

Keywords: *Shamanism, Turkestan, Anatolia, Healing, Kamlık*

Efsundan Anamneze: Anadolu Şifa Geleneğinde Anlatının Kurucu Rolü

From Incantation to Anamnesis: The Constitutive Role of Narrative in the Anatolian Healing Tradition

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hasan Erbay

Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi / Afyonkarahisar Health Sciences University

Özet

Anadolu şifa geleneği, tarihsel süreç içinde yalnızca bitkisel ya da ritüel bir uygulama bütünü olarak var olmamıştır; aynı zamanda derinlemesine anlatısal ve kolektif bir pratik olarak şekillenmiştir. Bu bildiri, Anadolu kültüründe şifa deneyiminin hiçbir zaman sessiz ve bireysel kalmadığını; her zaman bir anlatıya, bir sese ve bir topluluğa ihtiyaç duyduğunu savunmaktadır. Ocak geleneğindeki dua ve efsunlar, türbe ziyaretlerindeki adak anlatıları, ağıt ve türkülerdeki hastalık ve ölüm deneyimi; şifa sürecini bireysel bir biyolojik olaydan kolektif bir anlam inşasına dönüştüren anlatısal pratikler olarak okunabilir.

Bu pratiklerin ortak üç unsur taşıdığı görülmektedir. Birincisi ses: şifa Anadolu geleneğinde sessiz gerçekleşmez; dua okunur, ağıt yakılır, türkü söylenir. İkincisi tanık: şifa deneyimi mutlaka bir topluluk tarafından görülür, duyulur ve onaylanır. Üçüncüsü anlatı kalıbı: hastalığın bir başlangıcı, bir seyri ve bir sonucu vardır; bu yapı hem şifacı hem hasta hem de topluluk tarafından paylaşılır. Arthur Frank'ın hastalık anlatısı tipolojisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Anadolu şifa geleneğinin restitution anlatısının çok ötesine geçtiği; quest ve kolektif dönüşüm anlatılarını merkeze aldığı görülmektedir. Paul Ricoeur'ün anlatısal kimlik kavramı açısından ise şifa ritüelleri yalnızca bedensel bir müdahale değil, hastalıkla kesintiye uğrayan anlatısal kimliği yeniden kuran varoluşsal bir pratik olarak öne çıkmaktadır.

Bildiri aynı zamanda günümüz anlatı tıbbı (narrative medicine) akımını eleştirel bir perspektiften ele almaktadır. Columbia modeli şifa anlatısını modern klinik bağlamın bir ürünü olarak konumlandırma eğilimindeyken, Anadolu geleneği anlatı tıbbının temel bileşenlerini — aktif dinleme, deneyimi seslendirme, anlam inşası, kolektif tanıklık — çok öncesinden ve çok daha geniş bir toplumsal çerçevede barındırmaktadır. Bu bağlamda bildiri, Anadolu şifa geleneğinin yalnızca geçmişe ait etnografik bir veri olarak değil, anlatı tıbbının tarihsel ve kültürel köklerini yeniden düşündüren kurucu bir bilgelik olarak tanınması gerektiğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: *şifa anlatısı, anlatı tıbbı, Anadolu şifa geleneği, ocak geleneği, kolektif anlatı, Frank, Ricoeur*

Abstract

The Anatolian healing tradition has never existed merely as a set of herbal or ritual practices throughout history; it has also been shaped as a deeply narrative and collective practice. This paper argues that the experience of healing in Anatolian culture has never remained silent and individual; it has always required a narrative, a voice, and a community. The prayers and incantations (*efsun*) in the *ocak* (healers) tradition, the votive narratives performed during shrine visits, and the experiences of illness and death recounted in laments (ağıt) and folk songs (türkü) can be read as narrative practices that transform the healing process from an individual biological event into a collective construction of meaning.

These practices share three common constitutive elements. The first is voice: healing does not occur silently in the Anatolian tradition; prayers are recited, laments are performed, and songs are sung. The second is witness: the healing experience is necessarily seen, heard, and validated by a community. The third is narrative structure: illness possesses a beginning, a course, and an outcome; this structure is shared by the healer, the patient, and the community alike. Evaluated within Arthur Frank's typology of illness narratives, the Anatolian healing tradition appears to extend far beyond the restitution narrative, centering instead on quest and collective-transformation narratives. From the perspective of Paul Ricœur's concept of narrative identity, healing rituals emerge not merely as bodily interventions but as existential practices that reconstruct the narrative identity interrupted by illness.

The paper also offers a critical perspective on the contemporary narrative medicine movement. While the Columbia model tends to position the healing narrative as a product of the modern clinical context, the Anatolian tradition has long encompassed the fundamental components of narrative medicine—active listening, voicing experience, meaning-making, and collective witnessing—within a much earlier and far broader social framework. In this context, the paper argues that the Anatolian healing tradition should be recognized not merely as ethnographic data belonging to the past, but as a constitutive wisdom that compels us to rethink the historical and cultural roots of narrative medicine.

Keywords: *healing narrative, narrative medicine, Anatolian healing tradition, ocak tradition, collective narrative, Frank, Ricœur*

Oturum 9 · Deva ve Dua: Farmakoloji Bilgisinden İnanç Pratiklerine

Remedy and Prayer: From Pharmacological Knowledge to Practices of Faith

25 Eylül Cuma · 14:00–15:30 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. İbrahim Topçu

İbnu'l-Bayṭār'ın el-Cāmiʿ li-Mufredāti'l-Edviye ve'l-Aġẕiye Adlı Eserinde Çam Ağacı ve Bileşenlerinin Tıbbi Kullanımları

Medical Uses of the Pine Tree and Its Components in Ibn al-Bayṭār's al-Jāmiʿ li-Mufradāt al-Adwiya wa'l-Aghdhiya

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Özgür Kuş

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi / Bandırma Onyedi Eylül University

Özet

Amaç: Çam ağacı ve türevlerinin tıbbi amaçlarla kullanımına ilişkin en eski yazılı bilgiler, Antik Yunan ve Roma tıp literatüründe yer almaktadır. Orta Çağ İslam tıbbının önde gelen hekimlerinden İbnu'l-Bayṭār, el-Cāmiʿ li-Mufredāti'l-Edviye ve'l-Aġẕiye adlı eserinde, Galen ve Dioscorides başta olmak üzere, er-Rāzī gibi İslam tıp geleneğinin önemli temsilcilerinin çam ağacı ve bileşenlerine ilişkin görüşlerini derlemiştir. Bu çalışmada, söz konusu eserde çam ağacı ve türevlerine dair yer alan bilgilerin incelenmesi ve bunların tıp tarihi bağlamındaki öneminin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışmada, İbnu'l-Bayṭār'ın el-Cāmiʿ li-Mufredāti'l-Edviye ve'l-Aġẕiye adlı eserinin, 1992 yılında Dāru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye tarafından Beyrut/Lübnan'da yayımlanan Arapça nüshasında bulunan "صَنْوَبَر /ṣanavber/çam" maddesi değerlendirilmiştir. İlgili madde araştırmacı tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilmiş; metinde belirtilen farmakolojik özellikler, kullanım alanları ve tedavi uygulamaları tıp tarihi perspektifi doğrultusunda incelenerek analiz edilmiştir.

Bulgular: Eserde çam ağacı ve türevleri; kozalak, kabuk, reçine, yaprak ve çam fıstığı gibi çeşitli bileşenleriyle birlikte ele alınmaktadır. İlgili maddede Galen, Dioscorides, Mesiḥ, er-Rāzī, İsḥāḳ b. ʿUmrān, İbn Māseveyh ve eş-Şerif gibi hekimlerin görüşlerine yer verilmektedir. Metin içeriğinde çam ve bileşenlerinin özellikle solunum sistemi hastalıkları, böbrek ve mesane rahatsızlıkları, sindirim sistemi problemleri, yara tedavisi, iltihaplar ve fiziksel güçsüzlük durumlarında kullanıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte çam bileşenlerinin idrar söktürücü, balgam söktürücü, yara iyileştirici, kuvvet verici ve iltihap giderici etkilerine vurgu yapılmaktadır.

Sonuç: Günümüzde de çeşitli hastalıkların tedavisinde terapötik amaçlarla yararlanılan çam ağacı ve bileşenleri, Antik Yunan'dan Orta Çağ İslam tıbbına uzanan süreçte geniş bir kullanım alanına sahip olmuş ve klasik tıp literatüründe önemli bir bitkisel drog olarak yer almıştır. İbnu'l-Bayṭār'ın aktardığı bilgiler ise bu kullanımın tarihsel sürekliliğini ve farmakolojik değerini ortaya koymakta; aynı zamanda bitkisel tedavi uygulamalarının tarihsel gelişimine ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İbnu'l-Bayṭār, el-Cāmiʿ li-Mufredāti'l-Edviye ve'l-Aġẕiye, el-Mufredāt, çam ağacı, tıp tarihi*

Abstract

Objective: The earliest written information regarding the medicinal use of the pine tree and its derivatives is found in Ancient Greek and Roman medical literature. Ibn al-Bayṭār, one of the leading physicians of medieval Islamic medicine, compiled the views of Galen and Dioscorides in particular, as well as those of important representatives of the Islamic medical tradition such as al-Rāzī, regarding the pine tree and its components in his work al-Jāmiʿ li-Mufradāt al-Adwiya wa'l-Aghdhiya. This study aimed to examine the information concerning the pine tree and its derivatives contained in the aforementioned work and to evaluate its significance within the context of the history of medicine.

Materials and Methods: In this study, the entry "صَنْوَبَر /ṣanawbar/pine" found in the Arabic edition of Ibn al-Bayṭār's al-Jāmiʿ li-Mufradāt al-Adwiya wa'l-Aghdhiya, published in Beirut, Lebanon, by Dār al-Kutub al-ʿIlmiyya in 1992, was evaluated. The relevant entry was translated from Arabic into Turkish by the researcher; the pharmacological properties, areas of use, and therapeutic applications mentioned in the text were examined and analyzed from the perspective of the history of medicine.

Results: In the work, the pine tree and its derivatives are discussed together with various components such as cones, bark, resin, leaves, and pine nuts. The relevant entry includes the views of physicians such as Galen, Dioscorides, Masīḥ, al-Rāzī, Isḥāq b. ʿImrān, Ibn Māsawayh, and al-Sharīf. The content of the text indicates that pine and its components were used particularly in respiratory system diseases, kidney and bladder disorders, digestive system

problems, wound treatment, inflammations, and conditions of physical weakness. In addition, emphasis is placed on the diuretic, expectorant, wound-healing, strengthening, and anti-inflammatory effects of pine components.

Conclusion: The pine tree and its components, which are still utilized today for therapeutic purposes in the treatment of various diseases, had a wide range of uses throughout the period extending from Ancient Greece to medieval Islamic medicine and occupied an important place in classical medical literature as herbal drugs. The information transmitted by Ibn al-Bayṭār demonstrates the historical continuity and pharmacological value of this use, while also providing important data regarding the historical development of herbal therapeutic practices.

Keywords: *Ibn al-Bayṭār, al-Jāmiʿ li-Mufradāt al-Adwiya wa'l-Aghdhiya, al-Mufradāt, pine tree, history of medicine*

16. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'da Veba Salgınına Yönelik Dini ve Şifacı Yaklaşımlar

Religious and Healing Approaches to the Plague Epidemic in the Ottoman Empire and Europe in the 16th and 17th Centuries

Prof. Dr. Metin Akis
Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Kilis 7 Aralık University

Özet

Salgın hastalıklar, çağlar boyunca insanlığın önemli bir sorunu olmuştur. Ölümlerin toplu olarak gerçekleşmesi, şehir ve kır yaşamında geri dönülemez zararların oluşması ve bazen çeşitli krallıkların, şehir devletlerinin ve medeniyetlerin sönmesine sebep olmuştur. Avrupa'da "kara ölüm" olarak adlandırılan ve aynı anda veya değişik coğrafyalarda değişik zamanlarda ortaya çıkan salgın hastalıklar ve bunların en korkuncu olan veba, belirli bir millet, coğrafyaya mahsus olmadan insanlığı derinden etkilemiştir.

Vebaya karşı alınan önlemler, genellikle karantina uygulamaları ve basitten başlayarak çeşitli şifacılık önlemleri olarak sıralanabilir. Tedavi için kullanılan ilaçlar ve önleyici tedbirler, insanlığın daha fazla zarara uğramadan bu bulaşıcı hastalıktan kurtulabilmesini amaçlamıştır. Veba nedeniyle bozulan toplumsal muvazene, ekonomik yapı, üretim ilişkileri hep dönüşerek, zaman içerisinde günümüzdeki şekline kavuşmuştur.

Avrupa kamuoyunda veba salgınına yönelik dinî yaklaşımlar, hastalığı dünyevi birtakım kusurlar nedeniyle Tanrı tarafından verilen bir ceza olarak görmüştür. Kilise ve yönetim erki ise toplumsal kaostan yararlanarak bu bakış açısını çıkarcı bir politikaya dönüştürmüştür. Osmanlı'ya baktığımızda ise daha gerçekçi ve toplum mühendisliğine dönüşmeyen bir yaklaşım görmek mümkündür.

Bu çalışmada T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgeleri, tıp tarihi alanında Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış ilk dönem kitapları, Avrupa kaynakları arasından İngilizce yazılmış ilk dönem dinî-şifacı telif eserler ve İngiltere'deki The National Archives'de bulunan ilgili belgeler kullanılmıştır. Bu kaynaklar üzerinden vebanın yol açtığı ölümler ile insanlığın buna karşı geliştirmeye çalıştığı önlemler ele alınmaktadır. Çalışma 16. ve 17. yüzyılları kapsamaktadır. Yeniçağla birlikte yazılı kaynakların çoğalması ve arşivlerin oluşmaya başlaması, veba etrafında şekillenen kavramsal çerçeveyi ve dönemin temel tıbbi bilgilerini izleyebilmemize imkân tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Veba, Anadolu'da şifa, karantina, kara ölüm*

Abstract

Epidemic diseases have been a major problem for humanity throughout the ages. Mass deaths, irreversible damage to urban and rural life, and, at times, the decline and disappearance of various kingdoms, city-states, and civilizations have resulted from such epidemics. The epidemics known in Europe as the "Black Death," which emerged simultaneously or at different times in different geographical regions, and particularly the plague, the most devastating of these diseases, profoundly affected humanity without being confined to any particular nation or geographical area.

Measures taken against the plague generally consisted of quarantine practices and various healing methods, ranging from simple remedies to more complex forms of treatment. The medicines used for treatment and preventive measures were intended to enable humanity to overcome this infectious disease without suffering further losses. The social equilibrium, economic structures, and relations of production disrupted by the plague underwent transformations over time and eventually evolved into their modern forms.

Religious approaches to the plague in European public opinion generally regarded the disease as a punishment inflicted by God for certain worldly sins and shortcomings. The Church and ruling authorities, meanwhile, exploited this perception and transformed it into an opportunistic political instrument amid the ensuing social chaos. In the Ottoman context, however, it is possible to observe a more pragmatic approach that did not develop into a form of social engineering.

This study draws upon documents from the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye, early works on the history of medicine written in Ottoman Turkish, early English-language religious and healing treatises among European sources, and relevant documents held at The National Archives in the United Kingdom. Based on these sources, the study examines the deaths caused by the plague and the measures that humanity attempted to develop in response to it. The study covers the 16th and 17th centuries. With the advent of the early modern period, the proliferation of written sources and the emergence of archival records enable us to trace the conceptual framework surrounding the plague as well as the fundamental medical knowledge of the period.

Keywords: *Plague, Healing Practices in Anatolia, Quarantine, Black Death*

Geç Antik Çağ Anadolu–Akdeniz Farmakoloji Bilgisinin Erken Dönem Hicaz'ındaki İzi: Hanzal (Citrullus colocynthis) Bitkisi ile Cüzzam Tedavisi

The Trace of Late Antique Anatolian–Mediterranean Pharmacological Knowledge in Early Hejaz: Leprosy Treatment with the "Ḥanẓal" (Citrullus colocynthis) Plant

Arş. Gör. Dr. / Res. Asst. Dr. Büşra Yıldırım
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Çanakkale Onsekiz Mart University

Özet

Tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik eden Anadolu ve Doğu Akdeniz coğrafyası, bitkisel tedavi pratiklerinin şekillenerek farklı bölgelere aktarıldığı önemli bir şifa havzası olmuştur. Bu coğrafyada izlenebilen bitkisel tedavi uygulamaları, kültürel temaslar ve ticaret ağları aracılığıyla Hicaz'la da etkileşim içine girmiş görünmektedir. Antik Çağ'dan Erken Dönem İslâm dünyasına uzanan bu etkileşimin somut örneklerinden biri, cüzzam (lepra/leprosy) hastalığının ilerlemesini durdurmak amacıyla, kabakgiller familyasına ait hanzal bitkisinin kullanılmasıdır. Türkçede genellikle Ebû Cehil karpuzu olarak bilinen hanzal (Ar. حنظل, Lat. Citrullus colocynthis, Tr. Acı kabak), klasik tıp geleneklerinde güçlü müshil ve boşaltıcı etkileriyle bilinen bir drog olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Hz. Ömer dönemi (634-644) devlet ricalinden Muaykîb'ın cüzzam hastalığının hanzal meyvesiyle tedavi edilişini aktaran erken dönem İslâm kaynaklarındaki verileri; Aeginalı Paul'un (m. 7. yy) reçetesi ve Ebû Bekir er-Râzî'nin (ö. 925) tecrübî aktarımları ışığında karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Klasik Antik tıp metinlerinde cüzzamın başlangıç evrelerinde bedendeki marazî salgılardan olan kara safra ve balgamı temizlemek amacıyla acı kabak/colocynth kullanımının bir tedavi yöntemi olarak yer aldığı görülmektedir. Bu kadim yöntem, Hicaz coğrafyasında Muaykîb'ın ayak tabanlarının hanzal meyvesiyle ovalanması ve neticesinde hastanın ağzından acı, yeşil bir sıvı tahliye etmesi şeklindeki tarihsel anlatıyla dikkat çekici bir benzerlik göstermektedir. Bu uygulama, humoral patoloji anlayışı çerçevesinde değerlendirildiğinde, hanzalın kara safra ve balgam gibi marazî unsurları boşaltıcı etkisiyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca, Râzî'nin hanzalı "cüzzam gibi kara safraya bağlı hastalıklarda en etkili boşaltım eczası" olarak tanımlaması, bu tedavi anlayışının İslâm tıp literatüründeki sürekliliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Geç Antik Çağ Anadolu-Doğu Akdeniz dünyasında dolaşımda olan bilgi birikiminin, Orta Çağ Hicaz'ındaki yansımalarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, şifa kültürü araştırmalarına disiplinler arası bir katkı sunacaktır. Nitel araştırma yöntemine dayanan çalışmada tarihsel etnografya, anlatı analizi ve karşılaştırmalı tarihsel analiz teknikleri kullanılmaktadır. Bu araştırma teknikleri çerçevesinde, temel hadis kaynakları, tabakat kitapları, antik tıp metinleri ve klasik İslâm tıp literatürü birlikte ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tıp Tarihi, Anadolu-Doğu Akdeniz Tıbbı, Hanzal (Citrullus colocynthis), Cüzzam, Muaykîb, Şifâ Kültürü*

Abstract

Throughout history, the Anatolian and Eastern Mediterranean region, home to numerous civilizations, constituted an important healing basin in which herbal therapeutic practices were shaped and transmitted to different regions. The herbal healing practices traceable in this region appear to have interacted with the Hijaz through cultural contacts and trade networks. One concrete example of this interaction, extending from Antiquity to the Early Islamic period, is the use of colocynth, a plant of the Cucurbitaceae family, to halt the progression of leprosy. Ḥanẓal/colocynth/bitter apple, known in Turkish as Ebû Cehil karpuzu (Ar. ḥanẓal/حنظل; Lat. Citrullus colocynthis), stands out in classical medical traditions as a drug known for its strong purgative and evacuative effects. This study aims to comparatively analyze the data in early Islamic sources concerning the treatment of leprosy in Muʿayqīb, a statesman of the caliphate of ʿUmar b. al-Khaṭṭāb (634–644), with colocynth fruit, in light of the prescription of Paul of Aegina (7th century CE) and the experiential reports of Abū Bakr al-Rāzī (d. 925).

In Classical Antique medical texts, the use of colocynth appears as a therapeutic method for cleansing morbid humors—especially black bile and phlegm—in the initial stages of leprosy. This ancient method bears a striking resemblance to the historical narrative in the Hijaz, in which the soles of Muʿayqīb's feet were rubbed with colocynth fruit, after which a bitter green fluid was discharged from his mouth. When evaluated within the framework of humoral pathology, this practice may be associated with the evacuative effect of colocynth in expelling morbid elements such as black bile and phlegm. Moreover, al-Rāzī's description of colocynth as "the most effective evacuative medicine for diseases related to black bile, such as leprosy" is significant in demonstrating the continuity of this therapeutic understanding within Islamic medical literature.

This study aims to reveal the reflections of the body of knowledge circulating in the Late Antique Anatolian–Eastern Mediterranean world in the medieval Hijaz, thereby contributing to healing-culture studies from an

interdisciplinary perspective. Based on qualitative research methodology, the study employs historical ethnography, narrative analysis, and comparative historical analysis. Within this framework, major hadith collections, ṭabaqāt works, ancient medical texts, and classical Islamic medical literature are examined together.

Keywords: *History of Medicine, Anatolian-Eastern Mediterranean Medicine, Hanzal/Bitter apple (Citrullus colocynthis), Leprosy, Muayqib, Culture of Healing*

Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sinin Anadolu'da Şifa Amaçlı Okunması ve Halk İnançlarındaki Yeri

The Recitation of al-Būṣīrī's Qaṣīdat al-Burda for Healing Purposes in Anatolia and Its Place in Folk Beliefs

Öğr. Gör. Dr. / Lect. Dr. Mohammad Mohammadi
Selçuk Üniversitesi / Selçuk University

Özet

İslam edebiyatının en meşhur naatlarından biri olan ve asıl adı el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye olan Kasîde-i Bürde, 13. yüzyılda Mısırlı sufi şair İmam Bûsîrî tarafından kaleme alınmıştır. Eser, edebî gücünün yanı sıra şairin hayatının bir döneminde yakalandığı felç hastalığından, bu kasideyi rüyasında Hz. Muhammed'e okuyup O'nun bürde yani hırkasını üzerine örtmesiyle şifa bulması rivayeti üzerine büyük bir şöhret kazanmıştır. Bu mucizevi şifa hadisesi sebebiyle eser, Anadolu ve tüm İslam coğrafyasında "Kasîdetü'l-Bür'e" (Şifa Kasidesi) adıyla manevi bir reçete olarak kabul görmüştür. Anadolu halk inançlarında Kasîde-i Bürde, darda kalanların sığınağı ve hastalıkların manevi devası olarak özel bir yere sahiptir. Eserin tamamı veya belirli beyitleri, hastalıkların türüne göre özelleşmiş birer şifa kaynağı (havâss şâfiye) olarak telakki edilir. Özellikle felçli hastalar için 140. beyitten itibaren yedi gün süreyle okunması yaygın bir uygulamadır. Halk arasında eserin ilk iki beytinin, konuşmakta zorluk çeken dilsizlere veya eğitilmesi güç hayvanlara su üzerine okunup içirilmesinin fayda sağladığına inanılır. Ayrıca 79. beytin evden çıkarken veya bir vasıtaya binerken korunma amacıyla okunması tavsiye edilen bir manevi uygulamadır. Kaside, Anadolu'daki tekkelerde ve dini meclislerde bir vird olarak ezberlenmiştir. Abdestli olmak, kıbleye yönelmek, beyit aralarında özel salavatlar getirmek gibi belirli şartlara riayet edilerek okunması şifaya ve murada ermeye vesile sayılmıştır. Bu bildiri çalışmasında, Kasîde-i Bürde'nin Anadolu'daki şifa merkezli okuma pratikleri, hangi beyitlerin hangi dertler (felç, epilepsi, zehirli hayvan sokmaları, kalp katılı, korku ve kaygı, hafıza kaybı, çocuk hastalıkları, fakirlik vb.) için birer "havâss" olarak kullanıldığı ve bu geleneğin toplumsal hafızadaki yeri kaynaklar ışığında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Arap Dili ve Belagatı, Arap şiiri, İmam Bûsîrî, Kasîde-i Bürde, Şifa, Anadolu Halk İnançları, Felç Hastalığı*

Abstract

Qaṣīdat al-Burda, one of the most renowned naʿt poems in Islamic literature and originally entitled al-Kawākib al-Durriyya fī Madḥ Khayr al-Bariyya, was composed in the thirteenth century by the Egyptian Sufi poet Imām al-Būṣīrī. In addition to its literary value, the poem gained widespread fame through the well-known account that the poet was cured of paralysis after reciting this ode to the Prophet Muḥammad in a dream, whereupon the Prophet covered him with his burda, namely his mantle. Owing to this miraculous healing narrative, the work came to be regarded in Anatolia and throughout the Islamic world as a spiritual remedy under the name Qaṣīdat al-Burʾa — "The Ode of Healing." In Anatolian folk beliefs, Qaṣīdat al-Burdaoccupies a distinctive place as a refuge for those in distress and as a spiritual cure for illnesses. The poem as a whole, or certain selected verses, has been considered a source of healing specifically associated with different types of ailments, namely as khawāṣṣ shāfiya. One widespread practice is the recitation of the poem from verse 140 onward for seven days, especially for patients suffering from paralysis. It is also believed among the people that reciting the first two verses over water and giving it to those who have difficulty speaking, or even to animals that are difficult to train, may bring benefit. Furthermore, the seventy-ninth verse is recommended as a protective invocation to be recited when leaving the house or boarding a means of transportation. The poem was memorized as a wird in Sufi lodges and religious gatherings in Anatolia. Its recitation, when performed in accordance with certain conditions — such as being in a state of ritual purity, facing the qibla, and invoking specific blessings upon the Prophet between the verses — was considered a means of attaining healing and fulfilling one's needs. This paper examines, in light of relevant sources, the healing-oriented recitation practices associated with Qaṣīdat al-Burda in Anatolia, the use of particular verses as khawāṣṣ for specific afflictions such as paralysis, epilepsy, venomous animal stings, hardness of heart, fear and anxiety, memory loss, childhood illnesses, and poverty, as well as the place of this tradition in collective social memory.

Keywords: *Arabic Language and Rhetoric, Arabic Poetry, Imām al-Būṣīrī, Qaṣīdat al-Burda, Healing, Anatolian Folk Beliefs, Paralysis*

Oturum 10 · Darüşşifadan Hastaneye: Şifa Mekânları

From Darüşşifa to Hospital: Spaces of Healing

25 Eylül Cuma · 14:00–15:30 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Deniz Akpınar

Türk-İslâm Medeniyetinde Şifa Estetiği: Mekan ve Objelerin Sembolik Dili

Healing Aesthetics in Turkish-Islamic Civilization: The Symbolic Language of Spaces and Objects

Arş. Gör. Dr. / Res. Asst. Dr. Betül Eser

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Çanakkale Onsekiz Mart University

Özet

Türk-İslâm medeniyetinde şifa, yalnızca biyolojik bir sağaltım süreci değil; bedensel ve ruhsal dengenin yeniden tesis edilmesi eylemidir. Bu bütüncül sağlık yaklaşımı, mimariden sanata, gündelik yaşam objelerinden giysilere kadar uzanan geniş bir sahada özgün bir "şifa estetiği" doğurmuştur. Söz konusu estetik, görselliğin ötesinde derin bir sembolik dil barındırır. Mekan olarak darüşşifalar, obje olarak ise şifa tasları, tılsımlı gömlekler ve tılsımlı takkeler üzerine nakşedilen ayetler, esmâ-i hüsnâlar, vefkler (sayı ve harf kombinasyonları) ile geometrik motifler ve figüratif bezemeler salt birer tezyinat unsuru değildir. Aksine, ilahi korumayı, şifayı ve evrensel nizamı hastanın bedenine ve ruhuna aktarmayı hedefleyen sembolik birer kanaldır. Bu çalışma, Türk-İslam şifa kültüründe somut ile soyutun, fonksiyonel ile estetiğin birbirinde eridiği tezini, mekân ve nesne ortak paydasında derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırma şu temel ikonografik ve işlevsel paralellikler üzerine kurgulanmıştır. Darüşşifaların merkezinde yer alan su mimarisi ile mikro ölçekteki şifa taslarının kullanımı arasındaki geçişlilik ele alınacaktır. Edirne'deki Sultan II. Bayezid Dârüşşifâsı ve Halep Arguniye Bîmâristanı havuzlarındaki suyun akış geometrisi, ürettiği akustiğiyle hastayı sükunete kavuştururken; şifa tasının iç yüzeyine kazınan ayet ve vefklerle temas eden su, ilahi kelamın şifasını hastanın iç dünyasına taşır. Çalışmada şifa gömlekleri üzerinde yer alan ve gök cisimlerinin stilize edilmiş hallerini yansıtan astrolojik/kozmolojik motifler ile Anadolu Selçuklu şifâhâne mimarisinin başyapıtları olan Kayseri Gevher Nesibe Dârüşşifâsı ve Divriği Dârüşşifâsı'nın taçkapılarında yer alan, güneş ve gezegen sembolleri olarak anlamlandırılan kabara bezemeleri arasındaki ilişki ortaya konacak; Sivas Divriği Dârüşşifâsı'nın taçkapısında yer alan stilize kuş motifleri ile Sultan III. Murad'a ait şifa gömleğinin arkasına işlenen kuş motifi arasındaki sembolik benzerlikler ele alınacaktır. Hem dârüşşifâ yapılarında hem de şifa gömleklerinde yoğun olarak karşımıza çıkan, mutlak güç ve korumanın sembolü olan Mühr-i Süleyman (altı köşeli yıldız) motifinin mükerrer kullanımı analiz edilecektir. Hem bedeni saran kumaşta hem de taşa kazınan mimari yüzeyde bu motiflerin yer alması, formların birer tezyinat (süsleme) olmanın ötesinde, bir mahfaza, kalkan ve şifa aracı olarak işlendiği kanaatini güçlendirmektedir. Sonuç olarak bu çalışma; bir şifahanenin cephesindeki gülbezek, madalyon, figüratif bezemeler ve hendesî tezyinat ile şifa gömleklerinin üzerindeki motiflerin benzer inanç kökeninden beslendiğini disiplinler arası bir yöntemle sentezlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türk-İslam Medeniyeti, Şifa Estetiği, Darüşşifa, Tılsımlı Gömlekler, Mühr-i Süleyman, Gülbezek, Kabara, Sembolizm*

Abstract

In Turkish-Islamic civilization, healing is not merely a biological recovery process; it is the act of re-establishing physical and spiritual balance. This holistic approach to health has given rise to a unique "healing aesthetic" in a wide range of fields, from architecture to art, from everyday objects to clothing. This aesthetic contains a profound symbolic language beyond mere visuality. The verses, names of God (Esmâ-i Hüsnâ), talismans (combinations of numbers and letters), geometric motifs, and figurative decorations inscribed on hospitals (darüşşifa) as spaces, and healing bowls, talismanic shirts, and talismanic caps as objects, are not merely decorative elements. On the contrary, they are symbolic channels aimed at transmitting divine protection, healing, and universal order to the patient's body and soul. This study aims to deepen the thesis that the concrete and the abstract, the functional and the aesthetic, merge in Turkish-Islamic healing culture, focusing on the common ground of space and object. In this context, the research is structured around the following fundamental iconographic and functional parallels: The interplay between the water architecture at the heart of the Darüşşifas (hospitals) and the use of micro-scale healing bowls will be examined. The flow geometry of the water in the pools of the Sultan Bayezid II Darüşşifa in Edirne and the Arguniye Bimaristan in Aleppo, through the acoustics it produces, brings tranquility to the patient; while the water, in contact with the verses and talismans engraved on the inner surface of the healing bowl, carries the healing power of the divine word into the patient's inner world. This study will explore the relationship between the astrological/cosmological motifs depicting stylized celestial bodies found on healing garments and the decorative bosses on the main gates of the Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifa and Divriği Darüşşifa, masterpieces of Anatolian Seljuk hospital architecture, which are interpreted as symbols of the sun and planets. It will also examine the symbolic similarities between the stylized bird motifs on the main gate of the Sivas Divriği Darüşşifa and the bird

motif on the back of a healing garment belonging to Sultan Murad III. Finally, the repeated use of the Seal of Solomon (six-pointed star) motif, a symbol of absolute power and protection, which appears frequently in both hospital buildings and healing garments, will be analyzed. The presence of these motifs both on the fabric covering the body and on the architectural surface carved in stone reinforces the belief that the forms were not merely ornaments, but were also treated as a protective covering, a shield, and a means of healing. Consequently, this study aims to synthesize, using an interdisciplinary method, the rosettes, medallions, figurative decorations, and geometric ornamentation on the facade of a hospital with the motifs on healing shirts, all stemming from similar belief origins.

Keywords: *Turkish-Islamic Civilization, Healing Aesthetics, Hospital, Magical Shirts, Seal of Solomon, Rosette, Kabara, Symbolism*

Kastamonu Pervâneoğlu Ali (Yılanlı) Dârüşşifası ve İmareti'ndeki Devşirme Friz Parçası Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Spolia Frieze Fragment in the Pervâneoğlu Ali (Yılanlı) Hospital and Imaret in Kastamonu

Öğr. Gör. Dr. / Lect. Dr. Özgür Yeni
Kastamonu Üniversitesi / Kastamonu University

Özet

Pervâneoğlu Ali (Yılanlı) Darüşşifası ve İmâreti, Kastamonu il merkezinde, Hepkebirler Mahallesi, Yılanlı Sokağı'nda yer almaktadır. Yapının taç kapısı üzerindeki kitabeden, 671/1272-1273 yılında, Pervâne Mûinüddîn Süleyman'ın oğlu Alâeddin Ali tarafından, Küherbaş ibn Abdullah'ın nezaretinde ve mimar Sa'îd el-Kayserî tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. 1837 yılında meydana gelen yangın sonucunda, yapıdan günümüze yalnızca taç kapısı ile batı yönüne uzanan beden duvarı ulaşabilmiştir.

Yapının beden duvarında tespit edilen devşirme bir friz parçası üzerinde boğa figürü ile girland, küre ve tainia (kutsal kurdela) motifleri yer almaktadır. Frizde yer alan ve geçmişte yılan figürü olarak yorumlanan bezeme unsurunun, gerçekte kutsal bir bağ veya kurdeleyi temsil eden tainia motifi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak motifin biçimsel özelliklerinin yılanı andırması, zamanla yılan olarak algılanmasına ve halk inanışlarında şifa ile ilişkilendirilmesine yol açmış; bu bağlamda söz konusu motifin hem ağrıyan uzuvlara temas ettirilmesi hem de yüzeyinin kazınarak elde edilen tozun suyla karıştırılıp içilmesi yoluyla iyileştirici etkisine inanılmıştır. Bu bağlamda friz parçası, mimari bir devşirme unsur olmanın ötesinde, zamanla dönüşen anlam katmanları sayesinde halkın inanç ve şifa ritüelleriyle ilişkilendirdiği sembolik bir işlev de kazanmıştır.

Bu bildiride öncelikle Yılanlı Darüşşifası ve İmâreti mimari ve süsleme özellikleri açısından ele alınmış, ardından devşirme friz parçası mimari bağlamı ve ikonografik özellikleri çerçevesinde incelenmiş, son olarak ise yılan motifinin Türk sanatındaki sembolik anlamları değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Anadolu Türk mimarisinde devşirme malzemenin yalnızca estetik ya da yapısal bir unsur olarak değil, bağlama bağlı olarak sembolik anlamlar da kazanabildiğini Yılanlı Darüşşifası ve İmâreti örneği üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kastamonu, Pervâneoğlu Ali (Yılanlı) Darüşşifası ve İmâreti, Friz, Devşirme Malzeme, Yılan Motifi*

Abstract

The Pervâneoğlu Ali (Yılanlı) Hospital and Imaret is located in the Hepkebirler neighborhood, Yılanlı Street, in the city center of Kastamonu. An inscription above the main gate indicates that it was built in 671/1272-1273 by Alâeddin Ali, son of Pervâne Mûinüddîn Süleyman, under the supervision of Küherbaş ibn Abdullah and designed by the architect Sa'îd el-Kayserî. Following a fire in 1837, only the main gate and the western wall of the building have survived to the present day.

A repurposed frieze fragment found on the body wall of the structure features a bull figure along with garland, sphere, and tainia (sacred ribbon) motifs. The decorative element on the frieze, previously interpreted as a snake figure, is now understood to be a tainia motif representing a sacred bond or ribbon. However, the motif's resemblance to a snake led to its perception as such over time, and it became associated with healing in folk beliefs; in this context, it was believed to have healing effects both by touching the motif to aching limbs and by mixing the powder obtained by scraping its surface with water and drinking it. Therefore, beyond being a repurposed architectural element, the frieze fragment has acquired a symbolic function associated with folk beliefs and healing rituals thanks to the layers of meaning that have transformed over time.

This paper first examines the Yılanlı Darüşşifası and İmâreti in terms of their architectural and decorative features, then analyzes the repurposed frieze fragment within its architectural context and iconographic characteristics, and finally evaluates the symbolic meanings of the snake motif in Turkish art.

This study aims to demonstrate, through the example of the Yılanlı Darüşşifası and İmâreti, that repurposed materials in Anatolian Turkish architecture can acquire symbolic meanings depending on the context, not only as an aesthetic or structural element.

Keywords: *Kastamonu, Pervâneoğlu Ali (Yılanlı) Hospital and Imaret, Frieze, Spolia, Snake Motif*

Tıp ve Mekân: Şifa Bilgisinin Antik Çağ'dan Osmanlı Dönemi'ne Mimari Morfoloji Üzerindeki Etkisi

Medicine and Space: The Influence of Healing Knowledge on Architectural Morphology from the Antiquity to the Ottoman Era

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Fidan Mustafayeva
Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi / Azerbaijan University of Architecture and Construction

Özet

Bu araştırma, Antik Dönem'den Osmanlı Dönemi'ne kadar şifa uygulamaları ve tıbbi bilginin hayata geçirildiği mekânların mimari planlama ve mekânsal organizasyon üzerindeki etkisini incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, farklı tarihsel dönemlere ait şifa mekânlarının mekânsal yapılarını karşılaştırmalı olarak analiz ederek tıbbi bilgi, tedavi uygulamaları, kurumsal yapı ve mimari organizasyon arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koymaktır.

Araştırma kapsamında dört tarihsel örnek seçilmiştir: Antik Dönem'den Pergamon Asklepieionu, Bizans Dönemi'nden Pantokrator Xenonu, Anadolu Selçuklu Dönemi'nden Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası ve Osmanlı Dönemi'nden Edirne II. Bayezid Külliyesi Darüşşifası. Örnekler, tarihsel-karşılaştırmalı ve mimari-morfolojik analiz yöntemleri temelinde değerlendirilmiştir. Analizde plan kompozisyonu, açık ve yarı açık mekânların ilişkisi, işlevsel zonlama, tedavi ve tıp eğitimi işlevlerinin bütünleşmesi, dini ve sosyal işlevlerle ilişki, mekânlar arası dolaşım, doğal aydınlatma ve havalandırma temel analitik ölçütler olarak ele alınmıştır.

Bulgular, Antik Dönem'de şifa mekânlarının organizasyonunda ritüel faaliyetlerin, doğal çevrenin ve mekânsal deneyimin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bizans Dönemi'nde hastane işlevinin dini ve hayırseverlik kurumlarıyla bütünleşmesi, şifa mekânlarının kurumsal niteliğini güçlendirmiştir. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde tedavi ve tıp eğitiminin aynı kurumsal kompleks içerisinde ilişkilendirilmesi, mekânsal programın genişlemesine katkıda bulunmuştur. Osmanlı Dönemi'nde ise darüşşifaların külliye sistemiyle bütünleşmesi, tıbbi, dini, sosyal ve eğitim işlevlerinin daha geniş bir kurumsal yapı içerisinde organize edilmesine olanak sağlamıştır.

Karşılaştırmalı analiz, tarihsel şifa mekânlarında avlu, açık ve yarı açık mekânlar, mekânlar arası dolaşım ve doğal çevreyle ilişki gibi özelliklerin farklı dönemlerde belirli bir süreklilik gösterdiğini, ancak bu unsurların işlevsel ve kurumsal anlamlarının zaman içerisinde değiştiğini ortaya koymaktadır. Buna göre şifa mekânlarının mimari morfolojisi yalnızca biçimsel değişimlerin bir sonucu olmayıp, tıbbi bilgi, tedavi uygulamaları, sosyal-dini kurumlar ve işlevsel gereksinimlerin karşılıklı etkileşiminin mekânsal bir ifadesidir.

Anahtar Kelimeler: *Şifa mekânları; hastane mimarisi; tıp ve mimarlık; mimari morfoloji; Pergamon Asklepieionu; darüşşifa*

Abstract

This study examines the influence of spaces in which healing practices and medical knowledge were implemented from Antiquity to the Ottoman period on architectural planning and spatial organization. The primary aim of the study is to identify the interrelationship between medical knowledge, therapeutic practices, institutional structures, and architectural organization through a comparative analysis of the spatial configurations of healing spaces from different historical periods.

Four historical examples were selected for the study: the Pergamon Asklepieion from Antiquity, the Pantokrator Xenon from the Byzantine period, the Gevher Nesibe Darüşşifa in Kayseri from the Anatolian Seljuk period, and the Darüşşifa of the II. Bayezid Complex in Edirne from the Ottoman period. The examples were evaluated using historical-comparative and architectural-morphological analysis. The analysis focused on plan composition, the relationship between open and semi-open spaces, functional zoning, the integration of treatment and medical education functions, relationships with religious and social functions, spatial circulation, natural lighting, and ventilation as the principal analytical criteria.

The findings indicate that ritual activities, the natural environment, and spatial experience played important roles in the organization of healing spaces in Antiquity. During the Byzantine period, the integration of hospital functions with religious and charitable institutions strengthened the institutional character of healing spaces. During the Anatolian Seljuk period, the integration of treatment and medical education within the same institutional complex contributed to the expansion of the spatial program. In the Ottoman period, the integration of darüşşifas into the külliye system enabled medical, religious, social, and educational functions to be organized within a broader institutional framework.

The comparative analysis demonstrates that features such as courtyards, open and semi-open spaces, spatial circulation, and relationships with the natural environment exhibited a certain degree of continuity across different historical periods, although their functional and institutional meanings changed over time. Accordingly, the architectural morphology of healing spaces should not be understood merely as a result of formal transformations;

rather, it represents a spatial expression of the interaction among medical knowledge, therapeutic practices, socio-religious institutions, and functional requirements.

Keywords: *Healing spaces; hospital architecture; medicine and architecture; architectural morphology; Pergamon Asklepieion; darüşşifa*

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Şifa Mekânı Olarak Hususi Şifa Hastanesi: Modern Tıp, Hayırseverlik ve Kentsel Hafıza

Private Hospital (Hususi Şifa Hastanesi) as a Space of Healing from the Ottoman Empire to the Republic: Modern Medicine, Philanthropy, and Urban Memory

Öğr. Gör. Dr. / Lect. Dr. Ahmet Nizamoğlu
Kapadokya Üniversitesi / Cappadocia University

Özet

Geç Osmanlı döneminde hususi hastane ve klinik açılmasına yönelik taleplerin artması, devletin sağlık alanında daha düzenli bir denetim sistemi oluşturma arayışını beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda 1893 yılında, Sıhhiye Reisi Ferik Salih Paşa başkanlığında oluşturulan bir komisyon aracılığıyla hususi hastanelerin teftiş edilmesi kararlaştırılmıştır. Ardından hazırlanan hususi hastane nizamnâmesi ile bu kurumların hangi şartlar altında faaliyet göstereceği belirlenmiştir. Nizamnâme doğrultusunda Opr. Dr. Fuat Süreyya Bey tarafından 1898 yılında İstanbul'da "Hususi Şifa Hastanesi" açılmıştır. Hastane, yalnızca bir sağlık kurumu olarak değil, modern tıbbi uygulamalarla birlikte hayırseverlik, sosyal yardım, kentsel yaşam ve kültürel temsil alanlarının kesişiminde şekillenen çok katmanlı bir şifa mekânı olarak dikkat çekmektedir. Balkan Savaşları sırasında yaralı askerlerin tedavi edildiği bir sağlık merkezine dönüşmesi ve Cumhuriyet döneminde "Kadıköy Şifa Yurdu" adıyla faaliyetini sürdürmesi, kurumun toplumsal hafızadaki sürekliliğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Hususi Şifa Hastanesi'nin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan serüveni, şifa kültürünün modernleşme süreci içerisinde değerlendirilmektedir. Bu süreç, geç Osmanlı döneminde modern tıbbın toplumsal kabul görme biçimini, sağlık hizmetlerinin sosyal yardım politikalarıyla ilişkisini ve şifa kavramının mekânsal-kültürel boyutlarını görünür kılmaktadır. Çalışmada Osmanlı arşiv belgeleri, döneme ait süreli yayın ve basılı eserler ve telif-tetkik eserlerden yararlanılmıştır. Çalışma tarama modeli ve doküman analizi yöntemiyle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hususi Şifa Hastanesi, Fuad Süreyya Bey, Şifa Kültürü, Hususi Hastaneler*

Abstract

The growing number of applications to open private hospitals and clinics in the late Ottoman period led the state to seek a more systematic framework for supervision in the field of health. To this end, in 1893 a commission chaired by the Head of the Sanitary Administration, Lieutenant General Salih Pasha, was established and charged with inspecting private hospitals. The regulation on private hospitals subsequently drafted set out the conditions under which such institutions were to operate. In accordance with this regulation, the surgeon Dr. Fuat Süreyya Bey opened the "Private Hospital (Hususi Şifa Hastanesi)" in Istanbul in 1898. The hospital is notable not merely as a medical institution but as a multilayered space of healing shaped at the intersection of modern medical practice, philanthropy, social assistance, urban life, and cultural representation. Its transformation into a medical center for the treatment of wounded soldiers during the Balkan Wars, and its continued operation in the Republican period under the name "Kadıköy Şifa Yurdu," are significant in demonstrating the institution's continuity within collective memory. The trajectory of the Private Hospital from the Ottoman Empire to the Republic is assessed here within the process of the modernization of healing culture. This process brings into view the ways in which modern medicine gained social acceptance in the late Ottoman period, the relationship between health services and social assistance policies, and the spatial and cultural dimensions of the concept of healing. The study draws on Ottoman archival documents, contemporary periodicals and printed works, and original and analytical secondary studies. It was prepared using the survey model and the document analysis method.

Keywords: *Private Hospital, Mr. Fuad Süreyya, Healing Culture, Private Hospitals*

Oturum 11 · Hekimler, Fetvalar ve Hastaneler: Tıbbi Bilginin Dolaşımı

Physicians, Fatwas and Hospitals: The Circulation of Medical Knowledge

25 Eylül Cuma · 15:45–17:15 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hasan Erbay

The Influence of Avicenna and His Medicine on the Healing in Anatolian Culture

İbn Sina'nın ve Tıbbının Anadolu Kültüründe Şifa Üzerindeki Etkisi

Asst. Prof. Dr. Mohammadamin Shahjouei
Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran

Abstract

The healing traditions of Anatolia emerged through the interaction of diverse civilizations, beliefs, and medical systems. Among the most influential figures in this process was Avicenna (Ibn Sina, 980–1037), whose Canon of Medicine (Al-Qanun fi al-Tibb) became one of the most authoritative medical texts in both the Islamic world and Anatolia. Transmitted through the intellectual and commercial networks of the Silk Road, Avicenna's ideas profoundly shaped Seljuk and Ottoman medical thought as well as local healing practices.

Avicenna understood the human being as a unity of body and soul. For him, true healing required attention not only to physical symptoms but also to psychological and spiritual well-being. He regarded the soul as the highest dimension of human existence and believed that emotional and spiritual conditions directly affected bodily health. This holistic understanding resonated strongly with Anatolian healing traditions, where herbal remedies, dietary practices, prayers, sacred recitations, healing rituals, and visits to holy sites often functioned together.

The influence of the Canon of Medicine extended beyond scholarly medicine into the broader cultural life of Anatolia. Hospitals, medical schools, and charitable institutions adopted approaches that combined empirical observation with ethical and spiritual care. At the same time, folk healers, herbalists, and religious practitioners incorporated aspects of Avicenna's teachings into local traditions. His emphasis on balance, moderation, and harmony contributed to a healing culture that viewed illness as both a physical and spiritual condition.

This paper examines how Avicenna's medical philosophy shaped Anatolian healing culture through its integration of scientific knowledge and spiritual wisdom. By exploring the transmission of the Canon of Medicine, the priority given to the human soul, and the role of spirituality in healing practices, the study highlights the enduring legacy of Avicenna in Anatolia. His holistic vision demonstrates that healing was understood not merely as the cure of disease but as the restoration of harmony between body, soul, and community.

Keywords: *Healing Tradition, Anatolian Culture, Avicenna (Ibn Sina), Avicennian Medicine, Spiritualism, Spiritual Wisdom, The Canon (al-Qanun)*

Özet

Anadolu'nun şifa gelenekleri, çeşitli medeniyetlerin, inançların ve tıp sistemlerinin etkileşimi yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu süreçte en etkili şahsiyetlerden biri, İbn Sînâ (Avicenna, 980–1037) idi; onun Tıp Kanunu (el-Kānûn fi't-Tıbb) adlı eseri, hem İslâm dünyasında hem de Anadolu'da en otoriter tıp metinlerinden biri hâline gelmiştir. İbn Sînâ'nın fikirleri, İpek Yolu'nun entelektüel ve ticarî ağları aracılığıyla aktarılmış ve Selçuklu ve Osmanlı tıp düşüncesini ve yerel şifa uygulamalarını derinden şekillendirmiştir.

İbn Sînâ insanı beden ve ruhtan oluşan bir birlik olarak anlamıştır. Ona göre gerçek şifa, yalnızca fiziksel belirtilere değil, aynı zamanda psikolojik ve ruhsal iyiliğe de dikkat edilmesini gerektiriyordu. Ruhu insan varoluşunun en yüksek boyutu olarak görmüş ve duygusal ve ruhsal durumların beden sağlığını doğrudan etkilediğine inanmıştır. Bu bütüncül anlayış, bitkisel tedavilerin, beslenme uygulamalarının, duaların, kutsal okumaların, şifa ritüellerinin ve kutsal mekân ziyaretlerinin çoğu zaman birlikte işlediği Anadolu şifa gelenekleriyle güçlü bir şekilde örtüşmüştür.

Tıp Kanununun etkisi, akademik tıbbın ötesine geçerek Anadolu'nun daha geniş kültürel yaşamına uzanmıştır. Hastaneler, tıp okulları ve hayır kurumları, ampirik gözlemi etik ve ruhsal bakımla birleştiren yaklaşımları benimsemiştir. Aynı zamanda halk şifacıları, aktarlar ve dinî uygulayıcılar, İbn Sînâ'nın öğretilerinin bazı yönlerini yerel geleneklere dâhil etmişlerdir. Onun denge, ölçülülük ve uyum üzerindeki vurgusu, hastalığı hem fiziksel hem de ruhsal bir durum olarak gören bir şifa kültürüne katkıda bulunmuştur.

Bu çalışma, İbn Sînâ'nın tıp felsefesinin, bilimsel bilgi ile ruhsal bilgeliğin bütünleştirilmesi yoluyla Anadolu şifa kültürünü nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Tıp Kanununun aktarımını, insan ruhuna verilen önceliği ve şifa uygulamalarında maneviyatın rolünü araştırarak, çalışma İbn Sînâ'nın Anadolu'daki kalıcı mirasını ortaya

koymaktadır. Onun bütüncül vizyonu, şifanın yalnızca hastalığın tedavisi olarak değil, beden, ruh ve toplum arasındaki uyumun yeniden tesis edilmesi olarak anlaşıldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Şifa Geleneği, Anadolu Kültürü, İbn Sînâ (Avicenna), İbn Sînâcı Tıp, Spiritüalizm, Ruhsal Bilgelik, Kanun (el-Kānûn)*

Reimagining şifa: Healing, wholeness, and the human person in Anatolian culture

Şifayı Yeniden Düşünmek: Anadolu Kültüründe İyileşme, Bütünlük ve İnsan

Dr. Masoud Nassor
University of Namibia, Windhoek

Abstract

The concept of şifa occupies a central place in the healing traditions of Anatolia, where the relationship between healing and medicine has historically extended beyond the treatment of disease. From Seljuk and Ottoman healing institutions to sacred healing spaces, communal care, music, food, ritual, and spiritual practices, şifa has embodied a holistic understanding of the human person in which biological, psychological, relational, spiritual, and existential well-being are inseparable. Rather than viewing şifa as merely a traditional practice, this paper argues that it represents a living philosophy of healing whose principles remain relevant to contemporary medicine.

Drawing upon the Anatolian understanding of the relationship between healing and medicine, the paper develops the concept of the Anatolian Philosophy of Integral Healing, which understands healing as the restoration of the whole person rather than simply the elimination of illness. It further introduces healing ecology as an analytical framework for explaining how healing emerges through the interaction of caregivers, places, architecture, food, music, ritual, spirituality, memory, and community. Together, these concepts reinterpret şifa as a coherent philosophical account of human flourishing.

The paper then places this framework in dialogue with contemporary debates on Artificial Intelligence in healthcare by asking a more fundamental question than whether AI can diagnose or replace physicians: what understanding of the human person should guide future medicine? In response, it proposes the AI–Şifa Principle, which argues that Artificial Intelligence should augment healthcare without displacing the existential, relational, spiritual, and cultural dimensions through which healing acquires meaning. The paper concludes that the Anatolian philosophy of şifa offers valuable conceptual resources for rethinking the future of medicine by demonstrating that genuine healing is the restoration of persons rather than merely the treatment of disease.

Keywords: *Şifa; Anatolia; healing; medicine; integral healing; healing ecology; human flourishing; artificial intelligence; care; wholeness*

Özet

Şifa kavramı, iyileşme ile tıp arasındaki ilişkinin tarihsel olarak hastalığın tedavisinin ötesine uzandığı Anadolu şifa geleneklerinde merkezî bir yer tutar. Selçuklu ve Osmanlı şifa kurumlarından kutsal şifa mekânlarına, toplu bakım, müzik, yemek, ritüel ve manevi uygulamalara kadar şifa; biyolojik, psikolojik, ilişkisel, manevi ve varoluşsal esenliğin birbirinden ayrılamadığı bütüncül bir insan anlayışını cisimleştirmiştir. Bu bildiri, şifayı yalnızca geleneksel bir uygulama olarak görmek yerine, ilkeleri çağdaş tıp için geçerliliğini koruyan yaşayan bir iyileşme felsefesi olarak ele almaktadır.

İyileşme ile tıp arasındaki ilişkiye dair Anadolu anlayışından yola çıkan bildiri, iyileşmeyi hastalığın ortadan kaldırılmasından ziyade bütün olarak insanın onarılması şeklinde kavrayan Anadolu Bütüncül Şifa Felsefesi kavramını geliştirmektedir. Ayrıca iyileşmenin bakım verenler, mekânlar, mimari, yemek, müzik, ritüel, maneviyat, bellek ve topluluğun etkileşimi yoluyla nasıl ortaya çıktığını açıklayan analitik bir çerçeve olarak şifa ekolojisi kavramını önermektedir. Bu kavramlar birlikte şifayı insanın serpilmesine dair tutarlı bir felsefi açıklama olarak yeniden yorumlar.

Bildiri daha sonra bu çerçeveyi, yapay zekânın teşhis koyup koyamayacağı ya da hekimlerin yerini alıp alamayacağından daha temel bir soru sorarak sağlıkta yapay zekâ üzerine güncel tartışmalarla diyaloğa sokar: Geleceğin tıbbına hangi insan anlayışı yön vermelidir? Buna yanıt olarak, yapay zekânın iyileşmenin anlam kazandığı varoluşsal, ilişkisel, manevi ve kültürel boyutların yerini almadan sağlık hizmetini güçlendirmesi gerektiğini savunan Yapay Zekâ–Şifa İlkesi'ni önerir. Bildiri, gerçek iyileşmenin yalnızca hastalığın tedavisi değil kişilerin onarılması olduğunu göstererek Anadolu şifa felsefesinin tıbbın geleceğini yeniden düşünmek için değerli kavramsal kaynaklar sunduğu sonucuna varır.

Anahtar Kelimeler: *Şifa; Anadolu; iyileşme; tıp; bütüncül şifa; şifa ekolojisi; insanın serpilmesi; yapay zekâ; bakım; bütünlük*

On yedinci ve On sekizinci Yüzyıllarda Anadolu'daki Kenar Müftülerinin Fetva Derlemelerinde Halk Tıbbı ve Şifa Uygulamaları

Folk Medicine and Healing Practices in Provincial Jurisconsults' Fatwa Collections from Anatolia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries

Hüseyin Göcen
University of California, Davis (Doktora Öğrencisi / PhD Student)

Özet

Bu çalışmanın konusu, Anadolu'nun şifa kültüründe önemli bir yere sahip olan halk tıbbı uygulamalarının incelenmesine değerli bir katkı sağlayan kenar müftülerinin fetva derlemelerinden seçilmiş örneklerdir. Bu çalışmada incelenen fetva derlemeleri şunlardır: İzmirli İsmail Efendi'nin (ö. 1706–1707) Fetâvâ (1679) adlı eseri; Kayserili Ali Nisârî Efendi'nin (ö. 1698) El-Fevâidü'l-Aliyye min el-Mesâilü'ş-Şer'iyye (1701) isimli koleksiyonu, ve Erzurum'dan üç derleme: Vani Mehmed Efendi'nin (ö. 1685) Fetâvâ'sı (1715), Kadızade Mehmed Erzanî'nin (ö. 1759) Bahrü'l-Fetâvâ'sı (1778) ve Abdurrahman b. Mustafa Erzânî'nin (ö. 1820–1821) Sefinetü'l-Fetâvâ'sı (1839). Bu fetvalar, yerel bağlamlardan farklı şifa ve hastalık vakalarını sunarak, on yedinci ve on sekizinci yüzyıl Anadolu'sundaki köylülerin ve kırsal toplulukların dünyasını aydınlatmaktadır. Seçilen fetvaların konuları, şarap kullanarak ilaç yapmaktan, yaralara sakız sürmeye; beyinle ilgili hastalıklar için tütün kullanmaktan, göz ağrısı için siyah giymeye; ve uzuvlara merhem sürmekten, kehribar ve agar ağacı yakmaya kadar uzanmaktadır. Bu az kullanılan bölgesel fetva koleksiyonlarından örnekler sunarak, Anadolu'daki tıp tarihi ve şifa kültürü üzerine mevcut literatüre katkıda bulunmayı amaçlıyorum. Ayrıca, bu çalışma, nadiren kullanılan bölgesel kaynakları tanıtarak bilgimizi genişletmeyi ve araştırmacıları bu önemli konulara yeni alternatif yaklaşımlarla Anadolu tıp geleneklerini tartışmaya davet etmeyi hedefliyor.

Anahtar Kelimeler: *Fetva koleksiyonları, Halk Tıbbı, Kenar müftüleri, Şifa uygulamaları, Yeni Çağ Anadolu'su*

Abstract

The subject of this paper consists of selected fatwa examples from provincial jurisconsults' (kenâr müftüsü) fatwa collections (fetva mecmuası), which make a valuable contribution to the study of folk medicine practices—a subject that holds a significant place within Anatolia's healing culture. The fatwa collections examined in this study are as follows: Fetâvâ (1679) by İzmirî İsmail Efendi (d. 1706–1707) from İzmir; El-Fevâidü'l-Aliyye min el-Mesâilü'ş-Şer'iyye (1701) by Ali Nisârî Efendi (d. 1698) from Kayseri; and three collections from Erzurum: Fetâvâ (1715) by Vani Mehmed Efendi (d. 1685), Bahrü'l-Fetâvâ (1778) by Kadızade Mehmed Erzanî (d. 1759), and Sefinetü'l-Fetâvâ (1839) by Abdurrahman b. Mustafa Erzânî (d. 1820–1821). These fatwas present distinct cases of healing and sickness from local contexts, illuminating the world of peasants and rural communities in seventeenth- and eighteenth-century Anatolia. The topics of the selected fatwas range from using wine to make medicine to applying mastic gum to wounds; from using tobacco for brain-related illnesses to wearing black for eye pain; and from applying poultices to limbs to burning amber and agarwood. By presenting examples from these underutilized provincial fatwa collections, I aim to contribute to the existing literature on medical history and healing culture in Anatolia. Furthermore, this study seeks to broaden our knowledge by introducing rarely used regional sources and to invite researchers to discuss Anatolian medical traditions through new alternative approaches to these crucial issues.

Keywords: *Fatwa collections, Folk medicine, Provincial muftis, Healing practices, Early Modern Anatolia*

Milli Mücadele Döneminde Kayseri Asker Hastanesi'nin Sıhhi Faaliyetleri ve Önemi

Medical Activities and Significance of the Kayseri Military Hospital During the Turkish National Struggle

Prof. Dr. Deniz Akpınar
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / Erzincan Binali Yıldırım University

Özet

Kayseri, Anadolu'nun merkezindeki stratejik konumu ve güvenli coğrafi mevkii sebebiyle tarih boyunca askeri ve lojistik açıdan hayati bir üs teşkil etmiştir. Bu önem, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nin ikmal faaliyetlerinde ve Milli Mücadele döneminde Batı Cephesi'nden sevk edilen yaralıların tedavi süreçlerinde doruk noktasına ulaşmıştır. Özellikle Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Ankara üzerindeki düşman tehdidi sebebiyle Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye taşınması tartışmaları, şehrin milli direnişin en güvenli limanı olarak kabul edildiğini kanıtlamaktadır.

Bu çalışmanın odağını, 1922 yılı verilerine göre bünyesinde dört hastane, bir nekahathane (iyileşme evi) ve sekiz revir barındıran Kayseri Menzil Hat Komutanlığı'nın merkezindeki sağlık faaliyetleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, Milli Mücadele'nin sıhhi arka planını aydınlatan birincil kaynak niteliğindeki "Kayseri Hastanesi Zabitan Subay Rapor Defteri (1337-1339)" bilimsel bir veri kaynağı olarak incelenmiştir. Defterde yer alan kayıtlar; cepheden sevk edilen subayların isimlerini, ceriha-i nariye (ateşli silah yaralanması), şarapnel yaraları, kemik kırıkları ve kronik dahili hastalıklar gibi vaka mahiyetlerini muhteva etmektedir. Arşiv belgeleri üzerinde yapılan inceleme, hastanede görevli sertabiblerin (başhekim) ve tabiplerin cerrahi müdahale tekniklerini, tedavi sonrası verilen istirahat ve tebdil-i hava (hava değişimi) kararlarını ve askeri hastane yönetim süreçlerini gün yüzüne koymaktadır. Ayrıca Kırşehir Hilal-i Ahmer gibi çevre merkezlerden gelen yaralı sevkiyatları, Kayseri'nin bölgesel bir sağlık lojistik merkezi olarak işlev gördüğünü teyit etmektedir. Kayseri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi sivil oluşumların hastaneye sağladığı tıbbi malzeme ve protez (takma ayak, bacak) yardımları da ordunun fiziksel gücünü korumada toplumsal dayanışmanın önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu bildiri, Sakarya Meydan Muharebesi'nin tıbbi boyutunu Kayseri özelinde somut arşiv belgeleri ışığında analiz ederek, şehrin zaferin kazanılmasındaki stratejik sağlık üssü rolünü akademik bir perspektifle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kayseri Asker Hastanesi, Sakarya Meydan Muharebesi, Milli Mücadele, Tıp Tarihi, Cerrahi Müdahale, Askeri Lojistik*

Abstract

Throughout history, Kayseri has served as a vital military and logistical base due to its strategic position and secure geographical location in the center of Anatolia. This significance reached its peak during the supply operations of the Caucasian Front in the First World War and the treatment processes of the wounded evacuated from the Western Front during the Turkish National Struggle. In particular, the debates regarding the relocation of the Grand National Assembly to Kayseri due to the enemy threat looming over Ankara during the Battle of Sakarya prove that the city was regarded as the safest haven for the national resistance.

The primary focus of this study comprises the health and medical activities at the core of the Kayseri Line of Communication Command (Kayseri Menzil Hat Komutanlığı), which, according to 1922 data, housed four hospitals, one convalescent home (nekahathane), and eight infirmaries. Within the scope of the study, the "Kayseri Hospital Officers' Medical Report Register (1337–1339 / 1921–1923)"—a primary source shedding light on the medical background of the National Struggle—was analyzed as a scientific dataset. The records preserved in the register contain the names of officers evacuated from the front, along with the nature of their cases, such as gunshot wounds (ceriha-i nariye), shrapnel injuries, bone fractures, and chronic internal illnesses. The examination of these archival documents reveals the surgical intervention techniques employed by the chief physicians (sertabib) and medical officers on duty at the hospital, the medical board decisions regarding post-treatment recuperation and convalescent leave (tebdil-i hava), and the administrative processes of the military hospital. Furthermore, the evacuation of wounded personnel arriving from peripheral centers such as the Kırşehir Red Crescent (Hilal-i Ahmer) confirms that Kayseri functioned as a regional health and medical logistics hub. Medical supplies and prosthetic assistance (artificial feet and legs) provided to the hospital by civilian organizations such as the Kayseri Society for Defense of National Rights (Kayseri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) also emphasize the vital role of civic solidarity in preserving the army's physical fighting capacity. In conclusion, by analyzing the medical dimension of the Battle of Sakarya through concrete archival documents specific to Kayseri, this paper aims to present an academic perspective on the city's role as a strategic medical base in the achievement of victory.

Keywords: *Kayseri Military Hospital, Battle of Sakarya, Turkish National Struggle, History of Medicine, Surgical Intervention, Military Logistics*

Oturum 12 · Şifanın Taşıyıcıları: Nesne, Tekstil, Metin ve Ruh

Carriers of Healing: Object, Textile, Text and Spirit

25 Eylül Cuma · 15:45–17:15 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Koray Durak

Bizans ve Selçuklu Anadolu'sunda Şifa Amaçlı Kullanılan Maddi Kültür Ögeleri

Material Culture Objects Used for Healing in Byzantine and Seljuk Anatolia

Dr. Fatma Yaşar, Büşra Buladı

Özet

Geç Antik Çağ'dan Orta Çağ'a uzanan süreçte Anadolu ve Doğu Akdeniz coğrafyasında hastalıklar, felaketler ve kötü ruhlardan (şeytan, cin, kem göz) korunma arzusu, tıp ile iç içe geçmiş zengin bir büyü ve inanç kültürünün doğmasına neden olmuştur. Erken Bizans döneminde Hıristiyan hacıların kutsal topraklardan getirdikleri, içinde kutsal su, yağ veya toprak barındıran pişmiş toprak kutsal şişeler (ampulla) ve rölikerler, şifa dağıttığına inanılan maddi kültürün erken örneklerini oluşturur. Aynı dönemde bedene doğrudan temas ederek koruyuculuğunu artırdığına inanılan madalyonlar ve muskalar (phylacteria) da yaygın olarak kullanılmıştır.

Orta Çağ'da Anadolu'nun İslamlaşma süreciyle birlikte, şifa ve korunma pratikleri şekil değiştirmiş ancak özündeki amacı korumuştur. İslami dönem maddi kültüründe öne çıkan "şifa tasları", 12. yüzyıldan itibaren özellikle Suriye, Mısır, İran ve Anadolu'da oldukça yaygınlaşmıştır. İçine konulan suyun (veya şerbet, yağ gibi sıvıların) içilmesiyle kişilere şifa verdiğine inanılan bu taslar; Kur'an-ı Kerim ayetleri, Allah'ın isimleri (Esma-ül Hüsna), "Mühr-ü Süleyman" motifi, burç ve gezegen tasvirleri gibi astrolojik semboller ve ebced hesabına dayanan sihirli sayı kareleriyle bezenmiştir. Ayrıca, tasların üzerine işlenen akrep, yılan, aslan ve ejderha gibi tasvirlerin; kolik ağrısı, zehirli böcek/yılan sokması, kuduz köpek ısırması ve zor doğum gibi rahatsızlıkları tedavi edeceğine inanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Bizans ve Selçuklu Anadolu'sunda şifa ve korunma amacıyla kullanılan taşınabilir maddi kültür ögelerini ikonografik, işlevsel ve kültürel bağlamlarıyla karşılaştırmalı olarak inceleyerek, iki gelenek arasındaki süreklilikleri, dönüşümleri ve kavramsal farklılıkları ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında Bizans dönemine ait röliker haçlar, eulogia (kutsal hatıra/hacı) şişeleri ve koruyucu muskalar (amuletler) ile Selçuklu dönemine ait tılsımlı şifa tasları, burç ve ejderha motifli aynalar ile buhurdanlar ele alınmaktadır.

Bu bildiri, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde şifa amacıyla kullanılan maddi kültür ögelerini karşılaştırarak, iki geleneğin tıp, din ve koruyucu uygulamalar bakımından ortak yönlerini ve farklılıklarını değerlendirmektedir. Böylece Anadolu'da şifa kültürünün yalnızca süreklilik gösteren yönlerini değil, ikonografik programlar, kutsallığın nesnelere aktarılış biçimleri ve inanç temellerindeki dönüşümü de ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu Maddi Kültürü, Şifa Tasları, Kutsal Şişeler (Ampulla), Tılsım ve Muskalar, Orta Çağ, Halk Tıbbı*

Abstract

During the period from Late Antiquity to the Middle Ages, the desire to protect against diseases, disasters, and evil spirits (such as the devil, jinn, and the evil eye) in Anatolia and the Eastern Mediterranean led to the emergence of a rich culture of magic and beliefs closely intertwined with medicine. In the Early Byzantine period, clay holy flasks (ampullae) and reliquaries brought by Christian pilgrims from the Holy Land, which contained holy water, oil, or soil, represent early examples of material culture believed to provide healing. In the same period, medallions and amulets (phylacteria), believed to increase their protective power through direct contact with the body, were also widely used.

With the Islamization of Anatolia during the Middle Ages, healing and protective practices changed form but retained their essential purpose. "Healing bowls," which became prominent in the material culture of the Islamic period, became especially widespread from the 12th century onwards in Syria, Egypt, Iran, and Anatolia. These bowls, believed to provide healing when water (or other liquids such as sherbet or oil) placed inside them was consumed, were adorned with verses from the Qur'an, the names of God (Asma al-Husna), the motif of the "Seal of Solomon," astrological symbols such as zodiac and planetary depictions, and magical number squares based on the abjad system. Additionally, it was believed that the depictions of scorpions, snakes, lions, and dragons engraved on these bowls could cure ailments such as colic pain, poisonous insect or snake bites, rabid dog bites, and difficult childbirth.

The aim of this study is to comparatively examine the portable material culture objects used for healing and protection in Byzantine and Seljuk Anatolia, within their iconographic, functional, and cultural contexts, in order to

reveal the continuities, transformations, and conceptual differences between the two traditions. Within the scope of the research, reliquary crosses, eulogia (holy souvenir/pilgrim) flasks, protective and amulets from the Byzantine period, as well as talismanic healing bowls, mirrors with zodiac and dragon motifs, and incense burners from the Seljuk period are discussed.

This paper compares the material culture objects used for healing in the Byzantine and Seljuk periods, evaluating the similarities and differences of the two traditions in terms of medicine, religion, and protective practices. By examining material culture objects used for healing in both periods, this study aims to assess the shared and divergent aspects of medical, religious, and protective practices between the two traditions. In doing so, it not only highlights the continuities in the healing culture of Anatolia, but also seeks to reveal the transformation in iconographic programs, the ways in which sanctity was transferred to objects, and the shifts in the foundations of belief.

Keywords: *Anatolian Material Culture, Healing Bowls, Holy Flasks (Ampullae), Talismans and Amulets, Middle Ages, Folk Medicine*

Giyilebilir Metinler ve Görsel Şifreler: Anadolu Şifa Kültüründe Tekstilin Sembolik Dili ve İyileştirici Gücü

Wearable Texts and Visual Codes: The Symbolic Language and Healing Power of Textiles in Anatolian Healing Culture

Öğr. Gör. / Lect. Nuray Demirel
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara Hacı Bayram Veli University

Özet

Bu çalışma, Anadolu'nun çok katmanlı tarihsel ve kültürel coğrafyasında şekillenen "şifa" anlayışının, tekstil nesneleri üzerindeki yazılı ve görsel dışavurumlarını "giyilebilir metinler" ve "görsel şifreler" kavramları üzerinden disiplinler arası bir perspektifle incelemektedir. Anadolu coğrafyasında şifa; sadece bitkisel veya fiziksel müdahalelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda inanç sistemleri, numeroloji ve sembolojiyle örülü çok boyutlu bir kültürel pratik olarak gelişim göstermiştir. Bu pratiklerin kökleri, Bizans ve Erken Hristiyanlık dönemi Anadolu'sunda bedeni kötülüklerden ve hastalıklardan koruduğuna inanılan koruyucu sembollere, tılsımlı dokumalara ve kutsal metin parçaları içeren giyilebilir nesnelere kadar uzanmaktadır. Zaman içinde bu kadim gelenek İslamî dönem kültürüyle harmanlanarak devam etmiştir. Bu bağlamda giyim kuşam, bedeni dış dünyadan koruyan bir örtü olmanın ötesine geçerek; üzerindeki hat sanatı, tılsımlı mühürler, geometrik formlar ve vefkler (sayısal kareler) aracılığıyla kişiyi ruhsal ve bedensel hastalıklardan arındıran sembolik bir "kalkan" veya "şifalı bir yazılım" olarak kurgulanmıştır. Çalışmanın ana odak noktasını, Anadolu halk inanışlarında ve saray geleneğinde geniş yer bulan tılsımlı gömlekler, şifalı kuşaklar ve koruyucu tekstil aksesuarları oluşturmaktadır. Bu nesnelerin üzerindeki yazılı kültür öğeleri (ayetler, esmalar, dualar) ile görsel sembollerin (yıldız formları, mühürler, bitkisel ve hayvansal motifler) birbirini nasıl tamamladığı ve kolektif bir iyileştirici dil oluşturduğu analiz edilecektir. Metnin ve imgenin iç içe geçtiği bu tekstil ürünleri; sanat tarihi, halk bilimi ve kültürel antropoloji disiplinleri ışığında çözümlenerek, şifanın bir "bilgi ve anlatı" olarak tekstil yüzeyinde nasıl kodlandığı ortaya konulacaktır. Sonuç olarak çalışma; "giyilebilir metinler" kavramı üzerinden, yazılı ve görsel kültürün insan bedenini koruma ve iyileştirme motivasyonuyla nasıl birleştiğini tartışmaktadır. Bu nesnelerin sadece birer tarihi eser değil, Anadolu şifa geleneğinin sessiz ama anlam yüklü birer hafıza kaydı olduğu vurgulanarak; somut olmayan kültürel mirasın günümüz tasarım ve şifa anlayışına sunduğu katkılar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu Şifa Kültürü, Giyilebilir Metinler, Görsel Şifreler, Tılsımlı Tekstiller, Sembolik Dil, Kültürel Miras, Tekstil Tasarımı*

Abstract

This study examines, from an interdisciplinary perspective, the written and visual manifestations of the concept of "healing," shaped within the multilayered historical and cultural geography of Anatolia, on textile objects through the concepts of "wearable texts" and "visual codes." In the Anatolian context, healing has not been limited solely to herbal or physical interventions; rather, it has evolved as a multidimensional cultural practice interwoven with belief systems, numerology, and symbology. The roots of these practices extend back to the apotropaic symbols, talismanic textiles, and wearable objects containing fragments of sacred texts that were believed to protect the body from evil and disease in Byzantine and Early Christian Anatolia. Over time, this ancient tradition continued by blending with the cultural framework of the Islamic period. In this context, clothing transcended its function as a mere covering that protected the body from the external world; through calligraphy, talismanic seals, geometric forms, and "vefks" (magic squares), it was conceived as a symbolic "shield" or a "healing code" that purified the wearer from both spiritual and physical ailments. The main focus of the study is on talismanic shirts, healing belts, and protective textile accessories, which occupy a significant place in Anatolian folk beliefs and court tradition. It will analyze how the elements of written culture (Quranic verses, the Beautiful Names of God, prayers) and visual symbols (star forms, seals, vegetal and animal motifs) on these objects complement one another and collectively create a healing language. By examining these textile products, in which text and image are intricately intertwined, through the perspectives of art history, folklore, and cultural anthropology, the study will reveal how healing is encoded on the textile surface as a form of "knowledge and narrative." As a result, the study discusses how written and visual culture converge through the concept of "wearable texts" with the motivation of protecting and healing the human body. Emphasizing that these objects are not merely historical artifacts but also silent yet meaningful records of the Anatolian healing tradition, the study evaluates the contributions that this intangible cultural heritage can offer to contemporary design and approaches to healing.

Keywords: *Anatolian Healing Culture, Wearable Texts, Visual Codes, Talismanic Textiles, Symbolic Language, Cultural Heritage, Textile Design*

Şifalı Taşlar: Avanzade Mehmet Süleyman'ın Tılsım, Sihir, Büyü Örneği

Healing Stones: The Example of Avanzade Mehmet Süleyman's Tılsım, Sihir, Büyü

Prof. Dr. Aylin Koç Giannopoulos
Marmara Üniversitesi / Marmara University

Özet

Katı, sert bir madde olarak tanımlanan taşlar, endüstriyel kullanım alanlarına ve doğada bulunma nadirliklerine göre değerli, yarı değerli, sıradan şeklinde tasnif edilir. İnsanlık tarihi boyunca değerli taşlardan, fiziksel hastalıkların sağaltımından metafizik korunma pratiklerine kadar geniş bir yelpazede yararlanılmıştır. Türk kültür tarihinde bu taşların oluşumlarını, özelliklerini, faydalarını konu edinen müstakil cevhernameler veya cevahirnameler yazılmıştır. Ayrıca klasik tıp metinlerinde ve eczacılık müfredat kitaplarında taşlar, şifa kaynağı olarak ele alınmıştır. Taşların mineralojik yapısı ile şifalı özellikleri arasındaki bağ, geleneksel tıptan modern tıbba geçiş sürecindeki bilimsel arayışların kesişme noktasını oluşturur. Bu geçiş sürecinin en çok eser veren dikkat çekici simalarından biri de Avanzade Mehmet Süleyman'dır. Avanzade Mehmet Süleyman, farklı konularda ve disiplinlerde yüzden fazla eser kaleme almıştır. Bu eserlerin bir kısmını, dönemin popüler kültüründe rağbet gören fal, büyü, tılsım gibi 'gizli ilimler' alanındaki yayınlar oluşturmaktadır. Avanzade'nin 'ulum-ı hafiye' başlığı altında yayımladığı bu eserlerden biri de 1330 yılında İstanbul'da basılan Tılsım, Sihir, Büyü'dür. Söz konusu eserin 'Kıymettar Taşların Havas ve Fezaili' adlı bölümü değerli taşların fiziksel ve metafiziksel özelliklerine ayrılmıştır. Bu bildiride, öncelikle Avanzade Mehmet Süleyman'ın çok yönlü entelektüel kimliği, dönemin yayıncılık faaliyetlerindeki yeri ve eserleri ana hatlarıyla ele alınacaktır. Akabinde, Tılsım, Sihir, Büyü adlı eser üzerinden 'Kıymettar Taşların Havas ve Fezaili' başlıklı bölüm analiz edilecektir. Bu kapsamda akik, elmas, firuze, inci, kehribar, mıknatıs, yakut ve zümrüt başta olmak üzere eserde detaylandırılan taşların mineralojik tanımları ve yapısal özellikleri değerlendirilecektir. Ayrıca müellif tarafından bu taşlara yüklenen şifalı ve mistik anlamlar üzerinde durulacaktır. Bu çalışmayla, dönemin modern tıp ve popüler kültür algısının kadim taş kültürü ile nasıl sentezlendiğinin, taşlarla ilgili inanışların toplumsal pratiklerle nasıl ilişkilendirildiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avanzade Mehmet Süleyman, Tılsım, Sihir, Büyü, tıp, şifalı taşlar

Abstract

Defined as solid and hard materials, stones are classified as precious, semi-precious, or ordinary based on their industrial use and rarity in nature. Throughout human history, precious stones have been used across a broad spectrum, ranging from the treatment of physical diseases to metaphysical protection practices. In the history of Turkish culture, books known as cevhername or cevahirname (book of gemstones) were written, focusing on the formation, characteristics, and benefits of these stones. Furthermore, in classical medical texts and pharmaceutical curricula, stones were frequently addressed as sources of healing. The connection between the mineralogical structure of stones and their healing properties represents a key point of intersection in scientific inquiry during the transition from traditional to modern medicine. One of the most prolific and remarkable figures of this transition period is Avanzade Mehmet Süleyman. Avanzade Mehmet Süleyman authored over a hundred works across various disciplines. A portion of these publications consists of works in the field of 'occult sciences', which were in high demand within the popular culture of the era. One such work, published in Istanbul in 1330, is Tılsım, Sihir, Büyü (Talisman, Magic, Sorcery). The section titled 'Kıymettar Taşların Havas ve Fezaili' (Properties and Virtues of Precious Stones) in this work is dedicated to the physical and metaphysical attributes of precious stones. This paper will first outline Avanzade Mehmet Süleyman's multifaceted intellectual identity, his role in the publishing activities of the period, and his general body of work. Subsequently, the section titled 'Kıymettar Taşların Havas ve Fezaili' will be analysed through his book Tılsım, Sihir, Büyü. In this context, the mineralogical definitions and structural characteristics of the stones described in the work, most notably agate, diamond, turquoise, pearl, amber, magnetite, ruby, and emerald, will be evaluated. Furthermore, the healing and mystical meanings attributed to these stones by the author will be explored. This study aims to demonstrate how the perception of modern medicine and the popular culture of the era were synthesised with ancient stone culture, and how beliefs regarding stones were associated with social practices.

Keywords: Avanzade Mehmet Süleyman, Tılsım, Sihir, Büyü, medicine, healing stones

Şifanın Kaynağı ve Taşıyıcısı Olarak el-Kanûn fi't-Tıbb'da Ruh Anlatısı

The Narrative of Spirit in The Canon of Medicine as the Source and Carrier of Healing

Arş. Gör. / Res. Asst. Beyzanur Kaç; Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. İbrahim Topçu
Sağlık Bilimleri Üniversitesi / University of Health Sciences

Özet

Klasik tıp anlayışı, insanın evrenin dört temel unsurundan (toprak, su, hava, ateş) meydana geldiği ve sağlığın dört hılt (kan, balgam, safra, sevda) arasındaki denge olduğu anlayışı üzerinde kurulmuştur. Bu kadim tıp geleneğinin zirvesini şüphesiz İbn Sînâ (ö. 428/1037) ve onun asırlarca hem doğu hem de batı tıbbına rehberlik eden eseri el-Kânûn fi't-Tıbb temsil etmektedir. İbn Sînâ, bu eserinde anatomi, fizyoloji, hastalıkların teşhisi ve tedavisini sistemleştirirken, yaşamın ve şifanın merkezine "ruh" (rûh-ı tıbbî) kavramını yerleştirmiştir. Bu kavram günümüzdeki soyut ve "metafiziksel ruhtan" (nefs-i nâtıka) farklı olarak bedendeki hıltların en ince ve latif kısımlarından kalpte üretilen, damarlar ve sinirler yoluyla tüm bedene yayılan fiziksel, buharımsı bir tür yaşam enerjisidir. İnsan bedenindeki hissetme, hareket etme, beslenme ve büyüme gibi tüm yaşamsal işlevleri (kuvveleri) organlara taşıyan yegâne araç, bu tıbbi ruhtur. Dolayısıyla klasik tıpta sağlığın korunması, bu yaşam enerjisinin temiz havayla serinletilmesi (tervîh), atıklardan temizlenmesi (tenkiye) ve dengede (ta'dil) tutulması ile mümkündür. İbn Sînâ'ya göre sadece bedensel rahatsızlıklar değil; öfke, korku ve utanç gibi psikolojik durumlar da ruhun bedendeki biyomekanik dalgalanmaları veya tıkanmalarıyla (ihtinak) açıklanır. Hastalık ruhun tükenişe (tahlîl) geçmesi iken şifa süreci, uyku, doğru beslenme, egzersiz ve ilaçlar vasıtasıyla ruhun tekrar beslenmesine ve korunmasına dayanır. Bu çalışmanın amacı, İbn Sînâ'nın el-Kânûn fi't-Tıbb adlı eserinin birinci cildi olan Külliyât kitabından hareketle, klasik tıptaki fizyolojik "ruh" kavramının mahiyetini incelemek ve bu kadim tıp anlayışında "ruh" ile "şifa" arasındaki ayrılmaz ilişkiyi ortaya koymaktır. Bunun için eserin içerisinde "ruh" ve "ervah" anahtar kavramlarıyla tarama yapılmış, tespit edilen ifadeler kendi bağlamıyla birlikte toplanmış ve nitel olarak analiz edilmiştir. Çalışmada ruhun anatomik yolculuğu ve onu besleyen faktörler üzerinden şifanın sadece biyolojik bir onarım değil, yaşam enerjisinin kusursuz bir yönetimi olduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İbni Sînâ; Ruh; Şifa*

Abstract

The classical understanding of medicine is built upon the premise that human beings are composed of the four basic elements of the universe (earth, water, air, fire) and that health is a balance between the four humors (blood, phlegm, yellow bile, black bile). Undoubtedly, Avicenna (d. 428/1037) and his work The Canon of Medicine, which guided both Eastern and Western medicine for centuries, represent the pinnacle of this ancient medical tradition. In this work, while systematizing anatomy, physiology, and the diagnosis and treatment of diseases, Avicenna placed the concept of "spirit" (rûh-ı tıbbî / medical spirit) at the center of life and healing. Unlike today's abstract and "metaphysical/rational soul" (nefs-i nâtıka), this concept is a kind of physical, vaporous life energy produced in the heart from the finest and most subtle parts of the humors in the body and distributed throughout the entire body via blood vessels and nerves. This medical spirit is the sole vehicle that carries all vital functions (kuvve) such as sensation, movement, nutrition, and growth to the organs. Therefore, in classical medicine, the preservation of health is possible by cooling this life energy with clean air (tervîh), purifying it from wastes (tenkiye), and keeping it in balance (ta'dil). According to Avicenna, not only physical ailments but also psychological states such as anger, fear, and shame are explained by biomechanical fluctuations or blockages (ihtinak) of the spirit in the body. While disease is the dissolution or depletion (tahlîl) of the spirit, the healing process relies on the replenishment and protection of the spirit through sleep, proper nutrition, exercise, and medicine. The purpose of this study, drawing from the Külliyât (General Principles)—the first volume of Avicenna's The Canon of Medicine—is to examine the nature of the physiological concept of "spirit" in classical medicine and to reveal the inseparable relationship between "spirit" and "healing" in this ancient medical understanding. To this end, a search was conducted within the work using the key terms "spirit" (ruh) and "spirits" (ervah), and the identified statements were compiled along with their context and analyzed qualitatively. Through the anatomical journey of the spirit and the factors that nourish it, this study will demonstrate that healing is not merely biological repair but the perfect management of life energy.

Keywords: *Avicenna; Spirit; Healing*

Oturum 13 · Edebiyatta ve Toplumda Şifacı Kadınlar

Women Healers in Literature and Society

26 Eylül Cumartesi · 09:30–11:00 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim Ünser

Pinhan'dan Baba ve Piç'e, Elif Şafak Edebiyatında Şifacı Kadınlar

Healing Women in Elif Shafak's Fiction: From Pinhan to The Bastard of Istanbul

Öğr. Gör. Dr. / Lect. Dr. Hülya Bulut
Boğaziçi Üniversitesi / Boğaziçi University

Özet

Elif Şafak, 1997 yılından beri ardı ardına yayımladığı eserlerle geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır. İlk romanı Pinhan ile 1998 yılında edebiyat dünyasına giriş yapan Şafak, bu eserle Mevlana Büyük Ödülüne sahip olur. Yapıt, başkahraman olan Pinhan'ın yaşamı boyunca hem bedensel hem de ruhsal dönüşüm sürecini anlatır. Romanda içiçe geçmiş birçok anlatı ve anlatı kahramanı Pinhan'ın yolculuğuna-dönüşümüne katkı sunar. Bu kahramanlardan birisi de Kevser ninedir. O, hem yabani otlardan yaptığı karışımlarla hem de kapı kapı dolaşarak verdiği tavsiyelerle bir şifa dağıtıcısı olarak romana katkı sağlar. Çağdaş bir yazarın tarihsel dekorları ve geleneksel anlatı tarzını eserinde kullanması birtakım eleştirilerin de odağı olmasının yolunu açar ve Pinhan'la Türkiye'deki edebiyat tartışmaları "tarihi romanın" nasıl olması gerektiği üzerine, genç bir yazar tarafından masaya yatırılmış da olur. Böylece Elif Şafak toplumsal hafızada yavaş yavaş kendisine yer bulmaya başlar; 2006 yılında yayımlanan Baba ve Piç adlı romanıyla da hem siyasî hem edebî çevrenin dikkatini-eleştirisini üzerinde toplar. Merkezde kadın kahramanların yer aldığı, dört kuşağa kadar gidecek İstanbullu bir ailenin hikâyesinin anlatıldığı Baba ve Piç' Asya Kazancı ve Armanuş Çakmakçıyan'ın hikâyeleri üzerinden şekillenir. Kendi ideallerini onunla gerçekleştirmek isteyen dört teyze, bir anneanne ve bir ciciannenin arasında sıkışmış ve asi bir genç kız olan Asya'yla, Amerikalı bir Ermeni olan ve üvey babası Mustafa vasıtasıyla İstanbul'a gelen Armanuş'un hikâyesi çerçevesinde genişleyen anlatıda, geleneksel bir tatlı olan aşurenin malzemeleri (nohut, fasulye, kayısı vb.) hem kültürel hem de tarihsel birleştirici ve bir sağaltım aracı olarak kullanılacaktır. Bu bildirinin amacı, yazarın bahsi geçen iki eserinin feminist okuma pratiği çerçevesinde, şifacı kadınlar (geleneksel ya da modern) aracılığıyla nasıl aktarıldığının izini sürmek olacaktır. Pinhan ve Baba ve Piç'te otlar, yemekler ve elbette bu yemekleri hazırlayan kadınların dayanışması/ayrışması/çatışması değerlendirilerek; tarihin-evin içindeki kadınların nasıl şifa dağıttıklarını tartışmaya açmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Elif Şafak, şifacı kadınlar, geleneksel, modern, feminizm*

Abstract

Elif Şafak has reached a wide readership with the works she has published in quick succession since 1997. Entering the literary world in 1998 with her first novel, Pinhan, she received the Mevlana Great Prize for it. The novel recounts the bodily and spiritual transformation of its protagonist, Pinhan, over the course of a lifetime, and its many interwoven narratives and characters contribute to Pinhan's journey and transformation. One of these characters is Grandmother Kevser, who enters the novel as a dispenser of healing, both through the mixtures she prepares from wild herbs and through the advice she offers from door to door. A contemporary author's use of historical settings and a traditional narrative style also drew criticism, and with Pinhan a young writer brought Türkiye's literary debate on what a "historical novel" should be to the table. Şafak thus gradually secured a place in collective memory; with Baba ve Piç (The Bastard of Istanbul, 2006) she drew the attention and the criticism of both political and literary circles. Centred on female characters and tracing four generations of an Istanbul family, The Bastard of Istanbul unfolds through the stories of Asya Kazancı and Armanuş Çakmakçıyan. In a narrative that widens around Asya, a rebellious young woman squeezed between four aunts, a grandmother and a great-grandmother who wish to realise their own ideals through her, and Armanuş, an Armenian-American who comes to Istanbul through her stepfather Mustafa, the ingredients of the traditional dessert *aşure* (chickpeas, beans, apricots and so on) serve as a cultural and historical binding agent and as an instrument of healing. The aim of this paper is to trace, within a feminist reading practice, how these two works convey healing through women healers, whether traditional or modern. By examining the herbs, the dishes and, of course, the solidarity, divergence and conflict among the women who prepare them in Pinhan and The Bastard of Istanbul, the paper opens to discussion how women within history and within the home have dispensed healing.

Keywords: *Elif Şafak, healing women, traditional, modern, feminism*

Kelimelerden ve Yıkıntılardan Şifa Devşirmek:Berci Kristin Çöp Masalları'nda Dilin ve Sağaltımın İnşası

Deriving Healing from Words and Ruins: The Construction of Language and Healing in Berji Kristin: Tales from the Garbage Hills

Öğr. Gör. / Lect. Sibel Kır
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Mimar Sinan Fine Arts University

Özet

Latife Tekin'in Berci Kristin Çöp Masalları (1984) romanı, göçle gelen insanların kentin çeperinde, çöplüğün ve fabrikaların etrafında barınma, yeni bir yaşam kurma mücadelelerini konu edinir. Yazar, yoksulluklarıyla toplumun atıkları konumundaki bu insanları hakikatlerine uygun bir uzama yerleştirir. Ancak onların yerleşmeleri ve mahalle kurmaları, gecekonduları otuz yedi kez yıkıldıktan sonra mümkün olur. Bu dinmeyen yıkım döngüsünde ortaya çıkan hastalıklar, mahalleliyi hayatta kalabilmek için kendi ritüellerini, mecburi şifa yollarını üretmeye zorlar. İşte bu destansı kuruluş, yıkım, şifa ve yeniden kuruluş anlatısı, yazarın madunu anlatmak için araya araya bulduğu benzersiz dille birleşir. Dilsel kalıntılardan yeni bir edebî estetik inşa edilir. Romandaki şifa pratikleri ve yeni arayışlar, yazarın kurmaca dünyada gerçekleştirdiği dilsel arayışın izdüşümleridir. Karakterlerin dert ve çaresizlik karşısında ürettikleri sağaltım yöntemleri, halk anlatılarından yeni bir söylem kurma çabasıyla metodolojik bir ortaklık taşır. Kolektifin derin çaresizliğinin sinir krizi olarak kendini gösterdiği Sırma Kız, şifacılığı üstlenmek zorunda kalan ve tedavi sürecini Anadolu'nun yas ritüelleriyle birleştiren Güllü Baba, mastiti Güllü Baba tarafından iyileştirilemeyen Şengül gelin, yeni şifacı ihtiyacıyla ortaya atılan Kibriye Ana sağlık erişimine yoksunlukta bulunan çarelerle romanın dili arasındaki yapısal ilişkinin en belirgin örnekleridir. Bu çalışmada, söz konusu karakterler üzerinden çaresizliğin mecburi bir şifacılığa nasıl evrildiği ve bu sürecin Latife Tekin'in ürettiği özgün edebî dille kurduğu estetik bağ analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Latife Tekin, Berci Kristin Çöp Masalları, mecburi şifacılık, edebî estetik, maduniyet*

Abstract

Latife Tekin's novel Berji Kristin: Tales from the Garbage Hills (1984/1993) focuses on the struggles of migrants to shelter and build a new life on the periphery of the city, around garbage dumps and factories. The author places these people -who, through their poverty, are positioned as the refuse of society into a space fitting their reality. However, their settlement and establishment of a neighborhood become possible only after their shanties (*gecekondu*) are demolished thirty seven times. In this relentless cycle of destruction, emerging diseases compel the residents to produce their own rituals and compulsory paths of healing in order to survive. This epic narrative of construction, destruction, healing, and reconstruction merges with the unique language meticulously crafted by the author to voice the subaltern. A new literary aesthetic is constructed out of linguistic remnants. The healing practices and novel quests within the novel mirror the linguistic quest undertaken by the author within the fictional world. The methods of healing generated by the characters in the face of suffering and despair share a methodological kinship with the effort to build a new discourse out of folk narratives. Characters such as Sırma Kız, whose deep collective despair manifests as nervous breakdowns; Güllü Baba, who is compelled to assume the role of healer, blending the treatment process with Anatolian mourning rituals; Şengül, whose mastitis cannot be cured by Güllü Baba; and Kibriye Ana, who emerges to fulfill the need for a new healer, serve as prominent examples of the structural relationship between remedies found in the absence of healthcare access and the language of the novel. This study analyzes how despair evolves into compulsory healing through these characters, as well as the aesthetic connection this process establishes with the unique literary language produced by Latife Tekin.

Keywords: *Latife Tekin, Berji Kristin: Tales from the Garbage Hills, compulsory healing, literary aesthetics, subalternity*

Suret-i İstimalden Suistimale: Mitat Enç'in Edebî Dokunuşlarıyla Anadolu Şifacılığı

From Proper Use to Abuse: Anatolian Healing through the Literary Lens of Mitat Enç

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hivren Demir-Atay
Mersin Üniversitesi / Mersin University

Özet

Türkiye'de Özel Eğitim alanının öncü isimlerinden biri olarak tanınan Mitat Enç (1909-1991), bir edebiyatçı olarak fazla ilgi görmemiş, akıcı dili ve özgün üslubu edebî inceleme ve eleştirilere yeterince konu edilmemiştir. Oysa Enç'in akademik çalışmalarındaki yalın, etkili ve çözümleyici tarzı farklı edebî türlerdeki yapıtlarında da bütün çarpıcılığıyla kendini gösterir. Uzun Çarşının Ululari (1977) otobiyografik özellikler barındıran öykülerden oluşur. Bitmeyen Gece (1983) adlı otobiyografik anlatısında Enç, genç yaşta görme yetisini kaybetmesinin hikâyesini ve ardından bir öğrenci, bir eş, bir dost ve bir eğitimci olarak yaşadıklarını zengin betimlemelere ve söz sanatlarına başvurarak anlatır. Ölümünden sonra okurla buluşan Selâmlık Sohbetleri (2007) ise yazarın Antep'te geçirdiği çocukluk yıllarını ve Antep Harbi döneminde şehirde olup bitenleri anlatan bir anı kitabıdır. Bu kitapların ortak özelliği, yirminci yüzyılın ilk yarısında Antep'te gündelik hayatın nasıl deneyimlendiğine dair önemli etnografik bilgiler sunmalarıdır. Enç çeşitli vesilelerle geleneksel halk tıbbına, şifalı bitkilere ve tedavi yöntemlerine de atıflarda bulunur. Bitmeyen Gece'de söz konusu atıflar yazarın bilimsel ve aydınlanmacı bakışını didaktik olmaktan uzak, zarif bir edebî dille yansıtırken, Uzun Çarşının Ululari içindeki bazı öykülerde Anadolu şifacılığı kurmaca estetiğin işlevsel bir parçası hâline gelir. Bitmeyen Gece'de körlüğüne çare bulmaya çalışanların önerdiği gayrimüslim otacıdan, ilaç kürlerinden, kurban kesme ritüelinin bir sağaltım yöntemi olarak kullanılışından söz eden Enç, Uzun Çarşı'nın Ululari'nda başta Aktar Musa Efendi olmak üzere halk tıbbını zanaatkâr inceliğiyle uygulayan ve şifayı bu uygulamalarda arayan karakterler betimler. Bu bildiri, Aktar Musa Efendi'nin şifacılık zanaatinin en önemli öğesi olarak gördüğü "suret-i istimal"den, diğer bir deyişle, şifa yönteminin doğru zamanda doğru dozda uygulanmasının öneminden yola çıkarak, Mitat Enç'in Anadolu şifacılığının temsiline yaptığı edebî dokunuşları tartışacak. Böylece, ilacı zehire, suret-i istimali suistimale dönüştürebilecek bir ayarsızlığın yalnızca şifacılıkta değil, edebiyatta da bir karşılığı olduğunu gösterecek.

Anahtar Kelimeler: *Mitat Enç, Antep, körlük, şifacılık, edebiyat*

Abstract

Mitat Enç (1909–1991), recognized as one of the pioneering academics in Special Education in Turkey, has received relatively little attention as a man of letters. His unique style has not yet been adequately examined by literary critics. Yet the clear and analytical language and style Enç employs in his academic studies also manifest themselves in his works of different literary genres. Uzun Çarşının Ululari (1977) consists of stories containing autobiographical elements. In his autobiographical narrative Bitmeyen Gece (1983), Enç recounts the story of losing his sight at a young age and his subsequent experiences as a student, husband, friend, and teacher, employing rich descriptions and literary devices. Selâmlık Sohbetleri (2007), published after his death, is a memoir in which the author recounts his childhood in Antep and events that happened in the city during the Siege of Antep. All these books provide significant ethnographic information about how everyday life was experienced in Antep during the first half of the twentieth century. Enç also makes references, on various occasions, to traditional folk medicine, therapeutic plants, and healing methods. In Bitmeyen Gece, these references convey the author's scientific and enlightened perspective, though he avoids being didactic. Uzun Çarşının Ululari includes stories in which Anatolian healing becomes a functional component of the fictional aesthetics. In Bitmeyen Gece, Enç mentions a non-Muslim herbalist recommended by those who sought a cure for his blindness, medication regimens, and the use of animal sacrifice as a method of healing. Uzun Çarşının Ululari portrays characters who practice folk medicine with the meticulous craftsmanship of an artisan and seek healing through these practices. Aktar Musa Efendi is the most notable of these characters. Drawing on his attention to "suret-i istimal," i.e, applying a healing method at the right time and in the correct dosage, this presentation will discuss Anatolian healing through the literary lens of Mitat Enç. Hence, it aims to show that an imbalance capable of turning medicine into poison and proper use into abuse has a counterpart not only in healing practices but also in literature.

Keywords: *Mitat Enç, Antep, blindness, healing, literature*

Geleneksel Şifa İcrasının Meşruiyet Alanları: Uşak Halk Hekimliğinde Kadın Şifacılar ve Bilgi Otoritesinin İnşası

Areas of Legitimacy in Traditional Healing Practices: Women Healers in Uşak Folk Medicine and the Construction of Knowledge Authority

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Erhan Solmaz; Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Mustafa Duman
Uşak Üniversitesi / Uşak University

Özet

Halk hekimliği uygulamalarının modern sağlık kurumlarının yaygınlaştığı koşullarda sürmesi ekonomik imkanlar, sağlık hizmetlerine erişim ve modern tedaviden beklenen sonucun alınamaması gibi etkenlerle açıklanabilmektedir. Bu etkenlerin önemini reddetmemekle birlikte halk hekimliği uygulamalarının devamlılığında şifacıların inşa ettikleri meşruiyet alanlarının da önemli bir etkisinin olduğu iddia edilebilir. Bu iddiadan hareketle bu çalışma, Uşak yöresindeki kadın şifacıların bilgi ve tedavi etme yetkisinin hangi kültürel mekanizmalarla geçerli kılındığına odaklanmaktadır. Bunun için 05.06.2024 ile 15.01.2025 tarihleri arasında Uşak/Merkez/ Bağbaşı Köyü, Banaz/ Comburt ve Ulubey/ Çırpıcılar köylerinde saha araştırması yapılmış ve 3 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha derlemelerine dayanan veriler tematik olarak çözümlenmiş ve şifacıların meşruiyet alanlarını belirleyen bilgi otoritesinin kuruluşu dört başlık altında ele alınmıştır: (i) aktarımsal-silsilevi yetkilendirme, (ii) ritüel-prosedürel yetkinlik ve şifa alanlarının farklılaşması, (iii) deneyimsel doğrulama ve şöhretin dolaşımı ile (iv) şifanın ahlaki ekonomisi ve ev merkezli ilişki düzeni. Bulgular, uygulama bilgisini öğrenmek ile tedavi etme yetkisinin “el alma” yoluyla tanınmasının her zaman örtüşmediğini; ritüel yetkinliğin söz, nesne, hareket, sayı ve zamanın belirli bir düzen içinde birleştirilmesiyle görünür olduğunu göstermektedir. Şifacıların aktardığı iyileşme anlatıları, birinci ağızdan sınırlı tanıklıklar, tekrar başvurular ve farklı yerlerden gelen talepler, klinik etkililiğin kanıtı olarak değerlendirilemez; ancak bunlar yerel şöhreti üreten anlatısal veriler olarak değerli bulunmuştur. Sabit ücretin reddi, gönüllü ödeme, bozuk paranın ritüel işlevi ve evde kabul ise şifa ilişkisinin piyasa, hediye ve toplumsal karşılıklılık arasında kurulduğuna işaret etmektedir. Modern tıpla ilişki, genel bir uzlaşmadan çok belirli örneklerde rekabet, ardışık kullanım ve seçici bütünleşme biçimlerinde görünmektedir. Bu bağlamda çalışma, geleneksel şifacılığın devamlılığının yetkinin aktarılması, icrası, toplumsal olarak doğrulanması ve ilişkiler içinde sürdürülmesiyle de bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Halk hekimliği, kadın şifacılar, ocaklılık, el verme, bilgi otoritesi, Uşak*

Abstract

The persistence of folk medicine under conditions in which modern health institutions have become widespread is commonly explained by factors such as economic means, access to health services and the failure of modern treatment to deliver the expected result. Without denying the importance of these factors, it can be argued that the domains of legitimacy constructed by healers themselves play a significant part in the continuity of folk medical practice. Proceeding from this claim, the present study focuses on the cultural mechanisms through which the knowledge and the authority to treat of women healers in the Uşak region are rendered valid. Fieldwork was carried out between 5 June 2024 and 15 January 2025 in the villages of Bağbaşı (Uşak, central district), Comburt (Banaz) and Çırpıcılar (Ulubey), and interviews were conducted with three healers. The field data were analysed thematically, and the construction of the epistemic authority that defines the healers' domains of legitimacy is examined under four headings: (i) transmissive and genealogical authorisation; (ii) ritual and procedural competence and the differentiation of fields of healing; (iii) experiential validation and the circulation of reputation; and (iv) the moral economy of healing and the home-centred order of relations. The findings show that learning the practical knowledge and having one's authority to treat recognised through el alma (the ritual reception of authority) do not always coincide, and that ritual competence becomes visible through the combination of words, objects, gestures, numbers and timing in a prescribed order. The healing narratives related by the healers, limited first-hand testimonies, repeat visits and requests arriving from other localities cannot be taken as evidence of clinical efficacy, but they are valuable as narrative data that generate local reputation. The refusal of a fixed fee, voluntary payment, the ritual function of small coins and reception in the home indicate that the healing relationship is established between market, gift and social reciprocity. The relationship with modern medicine appears less as a general accommodation than, in specific cases, as competition, sequential use and selective integration. In this context the study argues that the continuity of traditional healing is also bound up with the transmission, performance, social validation and relational maintenance of authority.

Keywords: *Folk medicine, women healers, ocaklılık, el verme, epistemic authority, Uşak*

Oturum 14 · Ocak Geleneği ve Sağaltma Pratikleri

The Ocak Tradition and Healing Practices

26 Eylül Cumartesi · 09:30–11:00 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Recep Tek

Eski Türk Hastalık Tasavvurundan Anadolu Ocaklı Şifacılığına: Ayvalı Köyü Örneğinde Tarihsel Süreklilik ve Sağaltma Pratikleri

From the Ancient Turkic Conception of Illness to Ocak-Based Healing in Anatolia: Historical Continuity and Healing Practices in the Case of Ayvalı Village

Hanife Yaşar

Ankara Üniversitesi / Ankara University (Doktora Öğrencisi / PhD Student)

Özet

Bu çalışma, eski Türk düşüncesinde hastalığın kozmolojik bir olgu olarak kavrandığı anlayıştan hareketle söz konusu anlayışın Orta Asya'dan Anadolu'ya ve İslam öncesinden İslami döneme uzanan tarihi süreç içindeki dönüşümünü inceleyerek bu tarihsel belleğin canlı izlerini bazı hastalık sağaltma ritüellerinde günümüze taşıyan Ayvalı Köyü örmeği ele alınacaktır. Eski Türk kozmolojisinde hastalık, insanın doğaüstü varlıklarla ve kutsal güçlerle kurduğu ilişkinin bozulması sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak algılanmıştır. Kötü ruhların müdahalesi, ruh kaçması ve yer-su ruhlarının veya ataların hoşnutsuzluğu gibi nedenlerle açıklanan hastalık olgusu, fiziksel olduğu kadar kozmolojik bir mahiyet de taşımaktadır. Bozulan kozmik düzenin yeniden tesis edilmesini amaçlayan çeşitli sağaltma pratikleri İslamiyet öncesi dönemde kam/şamanlar tarafından yürütülürken sonrasında yeni biçimler kazanarak varlığını sürdürmüştür. Anadolu'da göçürme, sözlü sağaltım ve çeşitli ritüel uygulamalarla tarihsel sürekliliğini izleyebileceğimiz pek çok pratik bulunmakla birlikte çalışmamız Nevşehir'in Ayvalı Köyü'nde yaşayan ocaklı şifacılık geleneğini ele almaktadır. Tespit edebildiğimiz dermeğ(temre), siğil, körkeven, sarılık, al basması, yılancık, kutnu, sürk, çubuk, tatarca ve nazar gibi ocaklar hastalık sağaltmada bazen sözlü, bazen fiziksel, bazen hem fiziksel hem sözel uygulamalarda ve canlı-cansız varlıklara aktarma yoluyla sağaltma uygulamalarını içermektedir. Ocakların devamlılığını sağlayan el verme uygulamaları yine burada karşımıza çıkmaktadır. Ayvalı Köyü ocaklılık geleneği, Türk kozmolojisi ve şamanik pratiklerle yapısal bağlantıları ile birlikte Türk düşüncesinin ve kültür taşıyıcılığının sürekliliğini ortaya koymaktadır. Çalışmada bölgede yapılan saha araştırmaları neticesinde halk hekimliği uygulamalarının mitolojik ve tarihsel köklerinin çözümlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Kozmolojisi, hastalık tasavvuru, ocaklılık geleneği, sağaltma pratikleri, el verme geleneği, tarihi süreklilik*

Abstract

This study examines the transformation of the ancient Turkic understanding of illness as a cosmological phenomenon across the historical trajectory from Central Asia to Anatolia and from the pre-Islamic to the Islamic period, focusing on the case of Ayvalı Village, where living traces of this historical memory are still carried into the present through certain illness-healing rituals. In ancient Turkic cosmology, illness was perceived as a condition arising from the disruption of the relationship established between human beings and supernatural entities or sacred powers. Explained through causes such as the intervention of evil spirits, soul loss, or the displeasure of earth-water spirits (yer-su) and ancestors, the phenomenon of illness carried a cosmological character as much as a physical one. The various healing practices aimed at restoring the disrupted cosmic order were conducted by kam/shamans in the pre-Islamic period and continued to exist by acquiring new forms thereafter. Although numerous practices whose historical continuity can be traced through transference (göçürme), verbal healing, and various ritual applications exist across Anatolia, the present study focuses on the ocaklı healing tradition practiced in Ayvalı Village, Nevşehir. The healing *ocak*s identified—dermeğ (temrey), siğil (wart), körkeven, sarılık (jaundice), al basması, yılancık (erysipelas), kutnu, sürk, çıbık, tatarca, and nazar (evil eye) encompass healing practices that are sometimes verbal, sometimes physical, sometimes both verbal and physical in combination, and sometimes carried out through transference onto animate or inanimate beings. The practice of el verme (the ritual transmission of healing authority), which ensures the continuity of these *ocak*s, likewise emerges as a central feature here. The *ocak*lı healing tradition of Ayvalı Village, together with its structural links to Turkic cosmology and shamanic practices, demonstrates the continuity of Turkic thought and its role as a bearer of culture. Through fieldwork conducted in the region, this study aims to analyze the mythological and historical roots underlying folk-medicine practices.

Keywords: *Turkic cosmology, conception of illness, ocaklı tradition, healing practices, tradition of el verme, historical continuity*

Halk Hekimliğinde Yaşamakta Olan Siğil Ocağı: Antalya Elmalı İlçesi Armutlu Mahallesi Örneği

An Enduring Folk Healing Practice for Wart Removal: The Case of Armutlu Neighborhood, Elmalı District, Antalya

Betül Kadagan
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Günümüzde kültür araştırmalar incelendiğinde, somut olmayan kültürel mirası korunması ve sonraki kuşaklara aktarılmasını konu edinen çalışmaların yoğunlukla tercih edildiği görülmektedir. Geleneksel hekimlik, halk tıbbı, halk tababeti gibi farklı adlandırmalara sahip olan halk hekimliğine ait uygulamalar da söz konusu çalışmalar içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Halk hekimliği alt başlığıyla halk bilimi araştırmaları içerisinde ele alınan bu uygulamaların bir dalını modern tıbbın öncüleri niteliğindeki ocaklık geleneği oluşturmaktadır. Geçmişe kıyasla günümüzde eski konumunu ve önemini kaybetmeye başlayan ocaklık geleneği; ocaklı olarak ifade edilen kişilerin çeşitli sağlık sorunlarının tedavisinde kullanılan kadim şifa pratiklerini kullanmaları yanında, el almak ve el vermek suretiyle geçmişten geleceğe aktarıldığı bir yapı görünümü arz etmektedir. Ocaklık geleneğine bağlı uygulamalarda azalmalar olmakla birlikte hâlen devam eden ve sarılık, yılancık, siğil, terme, kengi, nazar vb. rahatsızlıkların tedavi edildiği çeşitli ocaklar bulunmaktadır. Söz konusu ocaklardan birisi de cilt hastalıklarından biri olan siğilin tedavisi için ziyaret edilen siğil ocaklarıdır. Bu bildiride Antalya'nın Elmalı ilçesinin Armutlu Köyü'nde yaşayan siğil ocağı Saadet Kadagan'ın siğil rahatsızlığını tedavi ermek amacıyla kullandığı yöntemi nasıl ve kimden öğrendiği, kimden el aldığı ve kimlere el verip vermediği gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Siğil ocağından yararlanan kişilerle mülakat yapılmış ve bu ocaktan şifa bulup bulmadıkları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Halk Bilimi, Halk Hekimliği, Ocaklık Geleneği, Siğil Ocağı*

Abstract

A survey of current cultural research shows a marked preference for studies devoted to safeguarding intangible cultural heritage and transmitting it to future generations. Practices of folk medicine, known under various names such as traditional medicine, popular medicine and folk healing, form part of this body of work. One branch of these practices, treated within folklore studies under the heading of folk medicine, is the *ocak* tradition, whose practitioners may be regarded as forerunners of modern medicine. Although the *ocak* tradition has begun to lose its former standing and importance, it still presents a structure in which the practitioners known as *ocak*lı apply age-old healing methods for a variety of ailments and in which knowledge is passed from one generation to the next through the rites of receiving and bestowing authority (*el alma* and *el verme*). Despite a decline in such practices, *ocak*s treating jaundice, erysipelas (yılancık), warts, terme, kengi, the evil eye and similar complaints continue to operate. Among them are the wart *ocak*s (siğil ocakları) visited for the treatment of warts, a skin condition. This paper examines how and from whom Saadet Kadagan, a living wart healer in Armutlu village in the Elmalı district of Antalya, learned the method she uses to treat warts, from whom she received her authority (el alma) and to whom, if anyone, she has passed it on (el verme). Interviews were also conducted with people who have visited the *ocak* in order to assess whether they found relief there.

Keywords: *Folklore, Folk Medicine, Ocak Tradition, Wart Ocak (Siğil Ocağı)*

Halk Hekimliğinde Korku Sağaltımı: Selendi Ocakları Örneği

The Treatment of Fear in Folk Medicine: The Case of the Selendi Ocaks

Prof. Dr. Selami Fedakar; Arş. Gör. / Res. Asst. Arzu Acar
Ege Üniversitesi / Ege University

Özet

Halk hekimliği, toplumların hastalık, rahatsızlık ve sağaltmaya dayalı bilgi, uygulama ve inançlarını yansıtan halk bilimi alanlarından biridir. Anadolu'da halk hekimliği uygulamalarının önemli bir bölümünü "ocak" adı verilen geleneksel sağaltma ocakları oluşturmaktadır. Ocaklar, belirli hastalık ya da rahatsızlıkların tedavisinde başvurulan, sağaltma yetkisinin çoğu zaman el alma yoluyla aktarıldığı kültürel ve ritüel yapılardır. Bu çalışma, Manisa'nın Selendi ilçesinde korku ve korkuyla ilişkilendirilen rahatsızlıklar için başvurulan ocakları halk hekimliği bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada Selendi'de tespit edilen Hançer Suyu Ocağı, Kılıç Suyundan Geçirme Ocağı, Bıçak Tutma Ocağı, Bıçak Çevirme Ocağı ve Albastı Ocakları ele alınmaktadır. Bu ocaklarda korku, yürek kalkması (sıkıntı içinde olma durumu), gece rüyasında korkma, nazar, albastı, kırk basması, ruhsal ağırlık olarak tasvir edilen duygu durumlarına yönelik rahatsızlıkların sağaltılmaya çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu durumlara karşılık uygulamalarda bıçak, hançer, kılıç, su, kül, iğne, al yazma ve madeni para gibi malzemeler kullanılmaktadır. Bunun yanında dua okuma, üçleme, su içirme, kül yalatma, ara kesme, hastanın etrafında dönme ve sembolik kesme gibi ritüel davranışlar gerçekleştirilmektedir.

Araştırmada alan derlemesi yoluyla elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Ocaklı kişilerin aktardığı bilgiler doğrultusunda, ocakların yalnızca fiziksel rahatsızlıkları değil, aynı zamanda korku ve korkuya dayalı ruhsal ve inanç temelli durumları da sağaltmaya yönelik işlev gördüğü belirlenmiştir. Özellikle üç cumartesi ocağa gitme, üç defa tekrar etme, dua okuma ve ocaklının elinden su içme gibi uygulamalar, ritüellerde tekrar ve kutsallık düşüncesinin öne çıktığını göstermektedir.

Sonuç olarak Manisa/Selendi korku ocakları, halk hekimliği geleneğinin günümüzdeki izlerini taşıyan önemli kültürel yapılardır. Bu ocaklar, bölge halkının hastalık, korku, nazar, lohusalık ve kötücül varlıklar hakkındaki inançlarını yansıtmaktadır. Ocaklar, geleneksel sağaltma yöntemleri açısından zengin bilgiler sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Selendi'deki korku ocaklarının tespit edilmesine ve halk hekimliği bağlamında değerlendirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Halk hekimliği, ocak, korku, albastı, Selendi, Manisa*

Abstract

Folk medicine is one of the fields of folklore that reflects the knowledge, practices, and beliefs of communities regarding illness, ailment, and healing. A significant part of folk medicine practices in Anatolia consists of traditional healing centers called "*ocak*". These *ocak*s are cultural and ritual structures consulted for the treatment of certain illnesses or ailments, where the authority to heal is most often transmitted through initiation (el alma). This study aims to examine, within the context of folk medicine, the *ocak*s consulted in the Selendi district of Manisa for fear and fear-related ailments.

The study addresses the Dagger-Water *Ocak*, the Sword-Water Passing *Ocak*, the Knife-Holding *Ocak*, the Knife-Turning *Ocak*, and the Albastı *Ocak*s identified in Selendi. It is observed that these *ocak*s attempt to heal emotional states described as fear, palpitation of the *ocak* (a state of distress), nightmares, the evil eye, *albastı* (a postpartum spirit-affliction belief), *kırk basması* (a postpartum belief), and spiritual heaviness. Materials such as knives, daggers, swords, water, ash, needles, red headscarves (*al yazma*), and coins are used in the practices corresponding to these conditions. In addition, ritual behaviors such as prayer recitation, triple repetition, giving water to drink, licking ash, symbolic interruption, circling around the patient, and symbolic cutting are performed.

Data obtained through field compilation were evaluated in the study. In line with the information conveyed by the *ocak* practitioners (*ocak*lı), it was determined that the *ocak*s function to heal not only physical ailments but also emotional and belief-based conditions rooted in fear. In particular, practices such as visiting the *ocak* on three consecutive Saturdays, repeating actions three times, reciting prayers, and drinking water from the hand of the practitioner demonstrate that the ideas of repetition and sanctity are prominent in the rituals.

In conclusion, the fear *ocak*s of Manisa/Selendi are important cultural structures that carry the traces of the folk medicine tradition into the present day. These *ocak*s reflect the local population's beliefs about illness, fear, the evil eye, postpartum vulnerability, and malevolent beings. The *ocak*s offer rich information in terms of traditional healing methods. In this respect, the study aims to contribute to the identification of the fear *ocak*s in Selendi and their evaluation within the context of folk medicine.

Keywords: *Folk medicine, ocak, fear, albastı, Selendi, Manisa*

Anadolu Halk Kültüründe Çocuksuzluğun Sağaltımı: Halk Hekimliği Uygulamaları ve Sözlü Anlatılardaki Yansımaları

Healing Childlessness in Anatolian Folk Culture: Folk Medicine Practices and Their Reflections in Oral Narratives

Meltem Buzkıran Sap
Ege Üniversitesi / Ege University (Doktora Öğrencisi / PhD Student)

Özet

Çocuk sahibi olmak, geleneksel Anadolu toplumunda soyun devamlılığı ve aile kurumunun sürdürülmesinin yanında bireyin toplumsal statüsünü belirleyen önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle çocuksuzluk; çoğu zaman özellikle kadınla ilişkilendirilmiş, kadınların toplumsal konumunu etkileyen bir eksiklik olarak algılanmıştır. Bu durum, çocuksuzluğun giderilmesine yönelik geliştirilen halk hekimliği uygulamalarının ve ritüellerin büyük ölçüde kadın merkezli bir yapıda şekillenmesine yol açmıştır. Türbe ziyaretleri, adak adama, kutsal su ve ağaçlardan medet umma, kuşak bağlama, satılma ritüeli ve doğurganlıkla ilişkilendirilen çeşitli uygulamalar Anadolu'da çocuksuzluğun sağaltımına yönelik başvurulan geleneksel yöntemler arasında yer almaktadır.

Bu bildiride günümüzde Anadolu'da tespit edilen çocuksuzluk sağaltım uygulamaları ile Türk sözlü anlatı geleneğinde yer alan çocuksuzluk motifleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Çalışmanın ilk bölümünde halk hekimliği ve halk inançları çerçevesinde uygulanan sağaltım yöntemleri ele alınacak; ikinci bölümünde ise bu uygulamaların Türk destanları ve Anadolu sahası halk hikâyelerindeki yansımaları değerlendirilecektir. Özellikle çocuksuz çiftlerin kutsal kişilere başvurması, dua ve adak yoluyla çocuk dilemesi, türbe ve ziyaret yerlerinden medet umması, olağanüstü güçlere sahip şahısların aracılığıyla çocuk sahibi olması ve doğurganlık sembollerinin kullanımı üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda destanlarda görülen hayır yapma ve dua alma pratiği ile halk hikâyelerinde yaygın olarak karşılaşılan pir tarafından verilen elma motifi, Anadolu'da yaşayan geleneksel sağaltım uygulamalarıyla birlikte değerlendirilecektir.

Çalışmada; sözlü anlatmaların yalnızca kurgusal ürünler olmadığı, toplumun doğurganlık, aile ve şifa konusundaki kültürel hafızasını yansıtan ve kuşaklar arasında aktaran yapılar olduğu ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda anlatılardaki çocuksuzluk motiflerinin halk arasında uygulanan sağaltım yöntemleriyle büyük ölçüde paralellik gösterdiği ortaya konulacak; çocuksuzluğun geleneksel toplumda çoğunlukla kadın üzerinden tanımlanmasının anlatılara nasıl yansıdığı tartışılacaktır. Böylece halk hekimliği uygulamaları ile sözlü anlatı geleneği arasındaki kültürel sürekliliğin ve karşılıklı etkileşimin izleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *çocuksuzluk, halk hekimliği, sözlü anlatı, doğurganlık ritüelleri, Anadolu halk kültürü*

Abstract

Having children has traditionally been regarded in Anatolian society not only as essential to the continuation of the family line and the preservation of the family institution, but also as an important factor in determining an individual’s social status. Childlessness, therefore, has often been associated particularly with women and perceived as a deficiency affecting their position within society. This perception has led traditional healing practices and rituals intended to remedy childlessness to develop largely around women. Visits to shrines, the making of vows and offerings, seeking help from sacred waters and trees, tying ritual belts or sashes, the *satılma* (“ritual selling”) practice, and various other fertility-related customs are among the traditional methods employed in Anatolia to overcome childlessness.

This paper comparatively examines contemporary folk-healing practices associated with childlessness in Anatolia and motifs of childlessness found in the Turkish oral narrative tradition. The first part of the study discusses healing practices within the framework of folk medicine and folk beliefs, while the second examines their representations in Turkish epics and Anatolian folk romances. Particular attention is given to childless couples seeking assistance from sacred figures, praying and making vows for a child, visiting shrines and sacred sites, conceiving through the intervention of figures endowed with supernatural powers, and employing symbols associated with fertility.

Within this framework, the practices of performing charitable acts and receiving blessings in epic narratives, as well as the widespread motif of the apple bestowed by a pir (holy man) in Anatolian folk romances, are considered alongside traditional healing practices that continue to be observed in Anatolia. The study argues that oral narratives are not merely fictional products but cultural forms that reflect and transmit collective memory concerning fertility, family, and healing across generations. Accordingly, it explores the close parallels between

motifs of childlessness in oral narratives and traditional healing practices, while also discussing how the tendency to define childlessness primarily through women in traditional society is reflected in these narratives. In doing so, the paper seeks to trace the cultural continuity and reciprocal relationship between folk-healing practices and the oral narrative tradition.

Keywords: *childlessness, folk medicine, oral narrative, fertility rituals, Anatolian folk culture*

Oturum 15 · Halk Anlatılarında Şifa: Masal, Destan, Hikâye

Healing in Folk Narratives: Tale, Epic and Story

26 Eylül Cumartesi · 11:15–12:45 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Melike Kaplan

Kerem ile Aslı Hikâyesinde Büyünün Sağaltımsal ve Yıkıcı İşlevleri

The Therapeutic and Destructive Functions of Magic in the Story of Kerem and Aslı

Münevver Gülbağ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara Hacı Bayram Veli University (Doktora Öğrencisi / PhD Student)

Özet

Anadolu kültüründe büyü, bireyin korunması, toplumsal düzenin sürdürülmesi ve görünmeyen tehditlere karşı önlem alınması amacıyla başvurulan bir inanç pratiği olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle büyü, halk kültüründe hem koruyucu hem de yıkıcı işlevler üstlenmektedir. Sözlü kültür ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan Türk halk hikâyelerinin örneklerinden biri olan Kerem ile Aslı, büyü motifini olay örgüsünün merkezine yerleştirmesi bakımından incelenmeye elverişli bir örnek sunmaktadır. Bu bildirinin amacı, Kerem ile Aslı hikâyesinde büyü/sihir motifinin hangi bağlamlarda koruyucu ve düzenleyici, hangi bağlamlarda ise yıkıcı ve hastalık üretici bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi Bronisław Malinowski'nin işlevsel antropoloji yaklaşımına dayandırılmaktadır bu yaklaşıma göre büyü, belirsizlik ve kontrol edilemeyen durumlar karşısında bireye güven duygusu sağlayan ve toplumsal düzeni destekleyen bir kültürel pratiktir. Araştırma, hikâyede keşişin Aslı'nın gömleğinin düğmelerine yaptığı büyüyle Kerem'in yanma motifi ve hikâye içerisinde Kerem'in aşk hastalığına tutulması öncelenmiştir. Çalışmanın örneklemi Şükrü Elçin'in Kerem ile Aslı Hikâyesi temel alınarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden anlatı çözümlemesi ve motif analizinin kullanıldığı çalışmada, keşişin büyüsünün kendi değerler sistemi içinde kızını ve cemaatinin sınırlarını korumaya yönelik bir uygulama olarak koruyucu bir işlev üstlendiği buna karşılık aynı büyünün Kerem'in ruhsal ve bedensel çöküşünü hızlandırarak bireysel düzeyde yıkıcı sonuçlar doğurduğu ortaya konmuştur. Sonuç olarak Kerem ile Aslı, büyünün toplumsal düzeni koruma amacı taşıyan sağaltımsal yönü ile bireysel düzeyde krize yol açan yıkıcı yönünü, hikâyenin varyantına göre trajedi ya da kavuşmayla sonuçlanan bir anlatı yapısı içinde bir arada sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Büyü, Kerem ile Aslı, kolektif bellek*

Abstract

In Anatolian culture, magic can be regarded as a belief practice to which individuals resort for protection, the maintenance of social order, and the prevention of invisible threats. In this respect, magic assumes both protective and destructive functions within folk culture. Kerem and Aslı, one of the significant examples of Turkish folk narratives within oral culture, provides a suitable case for analysis, particularly because it places the motif of magic at the center of its plot. This paper aims to reveal the contexts in which the motif of magic/sorcery assumes protective and regulatory functions and those in which it takes on destructive and disease-producing functions in the story of Kerem and Aslı. The theoretical framework of the study is based on Bronisław Malinowski's functionalist anthropology. According to this approach, magic is a cultural practice that provides individuals with a sense of security in the face of uncertainty and uncontrollable circumstances and supports social order. The study focuses on the motif of Kerem's burning caused by the magic performed by the monk on the buttons of Aslı's dress, as well as Kerem's affliction with the "sickness of love" throughout the narrative. The sample of the study is based on Şükrü Elçin's Kerem ile Aslı Hikâyesi. Narrative analysis and motif analysis, both qualitative research methods, are employed in the study. The findings demonstrate that, within the monk's own system of values, the magic he performs functions protectively as a practice intended to protect his daughter and the boundaries of his community. At the same time, however, the same magic produces destructive consequences at the individual level by accelerating Kerem's psychological and physical deterioration. Consequently, Kerem and Aslı presents both the therapeutic dimension of magic, which aims to preserve social order, and its destructive dimension, which generates an individual-level crisis, within a narrative structure that, depending on the variant, culminates either in tragedy or reunion.

Keywords: *Magic, Kerem and Aslı, collective memory*

Şan Kızı Destanı ve Destanda Geçen Kutsal Kişilere Bağlı Sağaltımlar

The Epic of Şan Kızı and the Healing Related to the Sacred Persons Mentioned in the Epic

Buse Hakan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University (Doktora Öğrencisi / PhD Student)

Özet

Destanlar, toplumların tarihini, kültürel yapısını, sosyal yaşamını ve inanç dünyasını yansıtan sözlü anlatılardır. Bu anlatılarda olay örgüsünü şekillendiren temel unsurlardan biri motiflerdir. Motifler, anlatının ilerlemesini sağlayan ve ona canlılık kazandıran unsurlar arasında yer almaktadır. Halk anlatılarında sıkça karşılaşılan motiflerden biri olan sağaltma ise hastalık, yaralanma ya da güç kaybı yaşayan bir kişinin yeniden iyileştirilmesi ve eski gücüne kavuşturulmasıyla ilişkilendirilmektedir. İdil Bulgar Türklerine ait olan ve İslamiyet'in kabulünden sonra yazıya geçirilen Şan Kızı Destanı'nda sağaltımlar, kutsal kişiler ve ilahi kudret aracılığıyla şekillenmektedir. Destanda Hz. Ali (Gali), Hz. İsa ve Hz. Fatıma farklı sağaltım işlevleriyle ön plana çıkmaktadır. Hz. Ali, yardımlaşma ve iyileşme sürecini başlatan bir kişi olarak görülmektedir. Hz. İsa, ağır hastalıklara şifa veren, acı çeken insanlara yardım eden ve ilahi kaynaklı iyileştirmenin temsilcisi olan kutsal bir figür niteliğindedir. Hz. Fatıma ise dua, dönüşüm ve kutsal nesneler aracılığıyla sağaltımın gerçekleşmesinde rol oynayan çok yönlü bir kutsal şahsiyet olarak ele alınmaktadır. Destanda Allah'ın kudretiyle gerçekleşen sağaltım örnekleri de yer almaktadır.

Bu bildiride Şan Kızı Destanı'nda yer alan sağaltım örnekleri, Stith Thompson'ın Motif-Index of Folk Literature adlı çalışması temel alınarak incelenmiştir. Çalışmada metin analizi yöntemi kullanılmış, motifler V220 (Kutsal Kişiler) başlığı altında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, çeşitli dinlere mensup kutsal kişilerin iyileştirici etkilerinin destan metninde yer aldığını göstermektedir. Hz. Ali, Hz. Fatıma ve Hz. İsa gibi kutsal figürler aracılığıyla ortaya çıkan sağaltımlar, inanç temelli bir anlamlandırma sürecini yansıtmaktadır. Çalışma, Şan Kızı Destanı'nda kutsal kişiler üzerinden gelişen sağaltmayı inceleyerek destandaki şifa anlayışını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Şan Kızı, Sağaltım, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. İsa*

Abstract

Epics are oral narratives that reflect the history, cultural structure, social life, and belief system of societies. Motifs are one of the fundamental elements shaping the plot in these narratives. Motifs are among the elements that drive the narrative forward and give it vitality. Healing, a motif frequently encountered in folk narratives, is associated with the healing and restoration of a person who has suffered from illness, injury, or loss of strength. In the Epic of Şan Kızı, belonging to the Volga Bulgar Turks and written down after the acceptance of Islam, healings are shaped through sacred persons and divine power. In the epic, Ali (Gali), Jesus, and Fatıma are highlighted with different healing functions. Ali is seen as the person who initiates the process of mutual assistance and healing. Jesus is a holy figure who heals those with serious illnesses, helps those suffering, and represents divinely inspired healing. Hz. Fatıma is considered a multifaceted holy figure who plays a role in healing through prayer, transformation, and sacred objects. The epic also includes examples of healing achieved through the power of God.

This paper examines the examples of healing in the epic of Şan Kızı, based on Stith Thompson's work, Motif-Index of Folk Literature. The study uses textual analysis, and motifs are evaluated under the heading V220 (Sacred Persons). The findings show that the healing effects of holy figures belonging to various religions are present in the epic text. Healings that occur through sacred persons such as Ali, Fatıma, and Jesus reflect a faith-based meaning-making process. This study aims to reveal the understanding of healing in the epic of Şan Kızı by examining the healing that develops through sacred persons.

Keywords: *Şan Kızı, Healing, Ali, Fatıma, Jesus*

Karagöz Oyunlarında Tababetin Parodisi: Sahte Hekimlik ve Halk Şifacılığı

Parody of Medicine in Karagöz Plays: Quackery and Folk Healing

Hüseyin Aytuğ Çelik
Ege Üniversitesi / Ege University (Doktora Öğrencisi / PhD Student)

Özet

Bu çalışma, Karagöz oyun dağarcığındaki oyun metinleri içerisinde yer alan sağlık, hastalık ve şifa kavramlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Karagöz perdesi, yüzyıllar boyunca halkın inançlarını, geleneklerini ve toplumsal olaylar karşısındaki tutumunu yansıtan zengin bir kaynak olmuştur. Bu bağlamda, incelenen "Hekimlik", "Eczahane" ve "İlaç" gibi metinler, dönemin tıp anlayışına ve halkın şifa arayışına dair önemli mizahi veriler sunmaktadır. Çalışmanın temel odağını, Karagöz'ün büründüğü "sahte hekim" figürü oluşturur. Bu oyunlarda Karagöz, hiçbir tıbbi bilgisi olmamasına rağmen, Hacivat'ın yönlendirmesi veya zorunluluklar neticesinde hekimlik ya da eczacılık yapmaya başlar. Oyunlarda, hastalık teşhis ve tedavi yöntemlerinin absürtleşmesi ve tıbbi terminolojinin halk ağzında gülünç bir şekilde bozulması dikkat çekicidir. Örneğin; "zik-i sadr", "siroz dö fuva", "kalkül biliyer" gibi eski dönemlere ait yabancı dil kökenli tıbbi terimler; "çifteli katır", "siroz dö kova", ve "kalk gül bilye" gibi komik kelimelerle çarpıtmakta; bunlara karşılık hastalara "eski şaraba ekmek banıp yedirmek" gibi absürt reçeteler sunulmaktadır. Burada cehalete olduğu kadar karmaşık ve yabancı kökenli tıp diline karşı da bir yergide bulunulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca "İlaç" muhaveresinde "davul tozu", "sivrisinek gezintisi" ve "minare gölgesi" gibi gerçeküstü maddelerden oluşan şifa tarifleriyle, halk hekimliğindeki bazı batıl ve anlamsız uygulamalar sert bir dille eleştirilmekte, şifa kavramı rasyonel zemininden koparılarak bir mizah öğesi haline getirilmektedir. Sonuç olarak, Karagöz oyunlarındaki şifa teması, yalnızca bireysel bir iyileşme sürecini değil, toplumun çaresizlik karşısında tutunduğu umutları ve bu umutları suistimal eden sahtekarlığın ifşasını temsil eder. Bu çalışma, Karagöz oyunlarının Anadolu şifa kültürünün antropolojik ve sosyolojik kodlarını okumak için ne denli zengin bir malzeme sunduğunu ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Karagöz, Anadolu Şifa Kültürü, Sahte Hekimlik, Halk Hekimliği*

Abstract

This study aims to examine the concepts of health, illness, and healing as represented in the repertoire of Karagöz plays. The Karagöz screen has long served as a rich source reflecting the beliefs, traditions, and societal attitudes of the people over centuries. In this context, the analyzed texts such as "Hekimlik" (Medicine), "Eczahane" (Pharmacy), and "İlaç" (Remedy) provide significant humorous insights into the medical understanding of the period and the public's search for healing. The main focus of the study is the figure of the "quack doctor" embodied by Karagöz. In these plays, despite having no medical knowledge, Karagöz begins to practice medicine or pharmacy either through Hacivat's guidance or out of necessity. The absurdity of diagnostic and treatment methods, as well as the humorous distortion of medical terminology in popular speech, stands out prominently. For instance, foreign-origin medical terms from earlier periods such as "zik-i sadr," "siroz dö fuva," and "kalkül biliyer" are transformed into comical expressions like "çifteli katır," "siroz dö kova," and "kalk gül bilye." In parallel, absurd prescriptions such as "dipping bread into old wine and feeding it to the patient" are offered as remedies. This reflects not only a critique of ignorance but also a satire of the complex and foreign nature of medical language. Furthermore, in the dialogue of "İlaç" (Remedy), healing recipes composed of surreal ingredients such as "drum dust," "mosquito excursion," and "minaret shadow" sharply criticize certain superstitious and irrational practices in folk medicine, transforming the concept of healing into an element of humor detached from rational grounds. In conclusion, the theme of healing in Karagöz plays represents not only an individual process of recovery but also the hopes to which society clings in the face of helplessness, as well as the exposure of fraud that exploits these hopes. This study demonstrates how Karagöz plays provide a rich source for interpreting the anthropological and sociological codes of Anatolian healing culture.

Keywords: *Karagöz, Anatolian Healing Culture, Quackery, Folk Medicine*

Türk Halk Masallarında Üzüm Motifi: Bereket, Şifa ve Dönüşüm Sembolizmi

The Grape Motif in Turkish Folk Tales: Symbolism of Abundance, Healing, and Transformation

Prof. Dr. Fatma Gülay Mirzaoğlu Sıvacı; Kübra Nizamoğlu Babacan (Doktora Öğrencisi / PhD Student)
Hacettepe Üniversitesi / Hacettepe University

Özet

Türk halk masalları, Anadolu'nun kültürel belleğini ve geleneksel bilgi sistemlerini taşıyan önemli anlatı kaynakları arasındadır. Bu anlatılarda bitkiler, yiyecekler ve tarımsal unsurlar yalnızca gündelik hayatın parçaları olarak değil, şifa, bereket, dönüşüm ve kutsallık gibi kavramların taşıyıcısı olan sembolik göstergeler olarak da karşımıza çıkar. Türk halk anlatılarında üzüm ve asma motifi bereketi çoğaltan, bedensel ve ruhsal dönüşümü mümkün kılan, toplumsal düzeni yeniden kuran ve yaşam döngüsünü temsil eden çok katmanlı anlamlar taşır. Anlatıda şifa verici ve dönüştürücü bir unsur olarak kullanılan üzümün bazı örneklerde halk kültüründeki olağanüstü unsurlarla yüklü bitkisel ve tedavi edici işlevleri açığa çıkar. Kişiyi iyileştiren, çözen ya da toplumsal düzene yeniden dâhil eden anlatı yapısı, geleneksel halk hekimliği ile sözlü kültür arasındaki ilişkiyi görünür kılar. Ayrıca asmanın ölüm, yeniden doğuş ve süreklilik kavramlarıyla birlikte ele alınması, Anadolu'nun döngüsel yaşam anlayışının halk anlatılarındaki yansımalarından biri olarak değerlendirilir. Üzüm ve asma motifinin yalnızca ekonomik ya da tarımsal bir unsur olmadığı; Anadolu'nun geleneksel şifa bilgisini, kültürel belleğini ve sembolik düşünce dünyasını taşıyan önemli bir kültürel gösterge olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan halk anlatılarında yer alan bitkisel semboller, Anadolu şifa kültürünün sözlü gelenek içindeki sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada üzüm ve asma motifinin Anadolu kültüründeki şifa anlayışıyla ilişkisi, Türk Masal Külliyatı'nda yer alan örneklerden hareketle halk bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Halk Masalları, Üzüm, Asma, Şifa*

Abstract

Turkish folk tales are among the important narrative sources that carry the cultural memory and traditional knowledge systems of Anatolia. In these narratives, plants, food and agricultural elements appear not only as parts of everyday life, but also as symbolic indicators that are carriers of concepts such as healing, fertility, transformation and holiness. In Turkish folk narratives, the grape and vine motif carries multi-layered meanings that multiply fertility, make physical and spiritual transformation possible, restore social order and represent the life cycle. Some of the grapes to be used as a healing and transformative element in the narrative, the folk culture, elements of the supernatural reveals loaded herbal and therapeutic functions. The narrative structure, which provides healing, Deconstructs the person or re-includes him in the social order, makes the relationship between traditional folk medicine and oral culture visible. In addition, the treatment of the vine together with the concepts of death, rebirth and continuity is considered as one of the reflections of Anatolia's cyclical understanding of life in folk narratives. It is understood that the grape and vine motif is not only an economic or agricultural element, but also an important cultural indicator that carries the traditional healing knowledge, cultural memory and symbolic thought world of Anatolia. In this respect, the herbal symbols included in folk narratives are important in terms of showing the continuity of Anatolian healing culture within the oral tradition. In this study, the relationship of the grape and vine motif with the understanding of healing in Anatolian culture is evaluated from a folkloric point of view based on the examples contained in the Turkish Fairy Tale Collection.

Keywords: *Turkish Folk Tales, Grape, Vine, Healing*

Divan Şiirinde Taşların Şifası üzerine

On the Healing Power of Stones in Divan Poetry

Öğr. Gör. Dr. / Lect. Dr. Serpil Mutlu Kırlı
Anadolu Üniversitesi / Anadolu University

Özet

Taşın kutsal ve şifa verici olduğuna dair inançlar, mitolojik çağlara kadar uzanmaktadır. Türk mitolojisinde doğadaki hemen her varlığın canlı bir ruha sahip olduğunu kabul eden animist düşünceye göre, doğanın en dayanıklı unsurlarından biri olan taşlar da ruh sahibi kabul edilmiştir. Evrensel ölçekte pek çok milletin mitolojik ve kültürel geleneğinde, taş ve kayaların kutsallığına dayanan çeşitli inanışlara rastlanmaktadır. Taş, Türkler arasında adak, büyü, dilek, kar ve yağmur yağdırmak, uğur, yemin gibi amaçlarla kullanıldığı gibi şifa amacıyla da kullanılmıştır. Anadolu'nun pek çok yöresinde taşların hastalıkları iyileştirdiğine, kötü enerjiyi uzaklaştırdığına, nazarı giderdiğine ve kişiyi görünmez tehlikelere karşı koruduğuna dair yaygın bir inanış bulunmaktadır. Bu inançlar, taşların şifa ve korunma bağlamında işlevsel bir nitelik taşıdığı düşüncesini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Divan şiiri, XIII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ilk örneklerinden, miadını doldurduğu XX. yüzyıla kadar uzanan süreçte hem zamansal hem de coğrafi açıdan oldukça geniş bir etki alanına sahip olmuştur. Divan şairleri, sosyal hayattan kopuk bir edebiyat üretmek yerine, farklı kaynaklardan beslenmiş ve bu kaynakları şiirlerine ustalıkla yansıtmışlardır. Divanlara yansıyan konular arasında taşlar önemli bir yer tutmaktadır. Divan şairleri, taşları hem mazmun üretiminde kullanmış hem de kendi dönemlerinde bilinen özelliklerini şiirlerine yansıtmışlardır.

Bu bildiride, divan şairlerinin akîk, elmas, gevher, inci, la'l, mihenk, mînâ, sîm, şeb-çerâğ, yâkût, zümrüt gibi taşlar üzerine kaleme aldıkları beyitler incelenecek; söz konusu taşların şifa verici özellikleri ve hangi yönleriyle tedavi edici kabul edildiklerine dair bilgiler derlenerek değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Değerli taşlar, Divan şiiri, şifa inancı, mitoloji, taş sembolizmi*

Abstract

Beliefs regarding the sacred and healing properties of stones date back to mythological times. According to the animist belief in Turkish mythology, which holds that almost every entity in nature possesses a living spirit, stones —one of nature's most enduring elements—are also considered to have a spirit. In the mythological and cultural traditions of many peoples across the globe, one encounters various beliefs based on the sacredness of stones and rocks. Stones have been used by the Turks for purposes such as offerings, magic, making wishes, summoning snow and rain, bringing good luck, and taking oaths, as well as for healing. In many regions of Anatolia, there is a widespread belief that stones can cure illnesses, ward off negative energy, dispel the evil eye, and protect a person from unseen dangers. These beliefs clearly demonstrate the notion that stones possess a functional quality in the context of healing and protection.

Divan poetry had a considerable sphere of influence, both in terms of time and geography, spanning from its earliest examples in the second half of the 13th century right through to the 20th century. Rather than producing literature detached from social life, Divan poets drew inspiration from diverse sources and skilfully reflected these in their poetry. Among the themes reflected in the Divans, stones occupy a significant place. Divan poets utilised stones both in the creation of poetic motifs and in reflecting their well-known characteristics of the time within their poetry.

This paper will examine the verses composed by classical poets on stones such as agate, diamond, gemstone, pearl, ruby, touchstone, mother-of-pearl, silver, night-lamp, sapphire and emerald; it will also compile and evaluate information regarding the healing properties of these stones and the specific aspects for which they were considered therapeutic.

Keywords: *Precious stones, Divan poetry, belief in healing, mythology, stone symbolism*

Oturum 16 · Şifalı Bitkiler, Göçerler ve Sürdürülebilirlik

Medicinal Plants, Nomads and Sustainability

26 Eylül Cumartesi · 11:15–12:45 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Seher Karaman

Bozkırın Şifacısı: Modern Anadolu Halk Hekimliğinde Alıç

The Healer of the Steppe: Hawthorn in Modern Anatolian Folk Medicine

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Eray Karaketir
Harran Üniversitesi / Harran University

Özet

Gülgiller (Rosaceae) familyasından olan alıç (Crataegus), çok eski dönemlerden beri Anadolu'nun farklı bölgelerinde yetişmektedir. Alıç ağacının başta meyveleri olmak üzere kökleri, gövde kabukları, yaprakları ve çiçekleri gerek modern tıp gerekse geleneksel tıpta kullanılmaktadır. Alıç; kalp ve damar hastalıkları, mide rahatsızlıkları, tansiyon rahatsızlıkları, böbrek hastalıkları, sindirim sistemi rahatsızlıkları gibi hastalıklara iyi gelmesinin yanı sıra insanların dini ve kültürel inançlarında kendisine yer edinmiş ve kutsal kabul edilmiştir. Çalışmada, bir halk hekimliği unsuru olarak ele alınan alıç, modern Anadolu'da halk arasında var olan pratiğe dayalı geleneksel şifa uygulamaları ve inanç temelli şifa anlayışları kapsamında incelenmiş ve yerelden genele hareketle alıcın Türk halk hekimliğindeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın tarihi ve coğrafi sınırlılıkları gereğince Anadolu'nun yaklaşık son asrı ve alıcın Anadolu'da yaygın yetiştiği bölgeler esas alınmıştır. Çalışmada arkeolojik, tarihi ve kültürel kaynakların yanı sıra Türkiye'nin farklı şehirlerindeki kaynak kişilerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Alıç, Crataegus, Halk Hekimliği, Şifalı Bitkiler, Etnobotanik*

Abstract

Hawthorn (Crataegus), a member of the rose family (Rosaceae), has grown in various regions of Anatolia since ancient times. The fruits of the hawthorn tree, as well as its roots, bark, leaves, and flowers, have been used in both modern and traditional medicine. In addition to being regarded as beneficial in the treatment of various ailments, including cardiovascular diseases, stomach disorders, hypertension, kidney diseases, and digestive system disorders, hawthorn has also occupied an important place in the religious and cultural beliefs of local communities and has been regarded as sacred. In this study, hawthorn is examined as an element of folk medicine within the framework of traditional healing practices based on popular experience and belief-based approaches to healing in modern Anatolia. Moving from the local to the general, the study seeks to determine the place and significance of hawthorn in Turkish folk medicine. In accordance with the historical and geographical scope of the study, the focus is placed on approximately the last century of Anatolian history and on the regions where hawthorn is widely cultivated in Anatolia. In addition to archaeological, historical, and cultural sources, the study draws upon information obtained from key informants in different cities across Türkiye.

Keywords: *Hawthorn, Crataegus, Folk Medicine, Medicinal Plants, Ethnobotany*

Yozgat Sağlık Köyünde Halk Hekimliğinde Kullanılan Şifalı Bitkiler ve Tedavi Uygulamaları üzerine bir Değerlendirme

An Evaluation of Medicinal Plants and Treatment Practices Used in Traditional Medicine in the Health Village of Yozgat

Ayşe Seyhan

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Yüksek Lisans Öğrencisi / MA Student)

Özet

Halk hekimliği, toplumların sağlık sorunlarına karşı geliştirdiği geleneksel bilgi ve uygulamaların bütünü olup insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Modern tıp uygulamalarının yaygınlaşmadığı dönemlerde bireyler, hastalıkların tedavisinde çoğunlukla kendi deneyimlerine ve kültürel birikimlerine dayanan yöntemlere başvurmuştur. Bu süreçte oluşan halk hekimliği uygulamaları; bitkisel, hayvansal ve madensel kaynaklı tedavi yöntemlerini içermekte, sözlü kültür aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Günümüzde alternatif ve tamamlayıcı tıp kapsamında değerlendirilen bu uygulamalar, toplumsal hafızada varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bu çalışma, Yozgat iline bağlı Sağlık Köyü'nde halk hekimliği kapsamında kullanılan şifalı bitkileri ve tedavi uygulamalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, yörede kullanılan bitkisel tedavi yöntemlerinin belirlenmesi, hangi hastalıkların tedavisinde tercih edildiğinin ortaya konulması ve uygulama biçimlerinin kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Ayrıca geleneksel bilgi birikiminin belgelenerek gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamını Sağlık Köyü'nde sürdürülen halk hekimliği uygulamaları oluşturmakta olup araştırma, yörede tespit edilen uygulamalarla sınırlı tutulmuştur.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; veri toplama sürecinde gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Görüşmeler aracılığıyla halk arasında kullanılan şifalı bitkiler, bu bitkilerin kullanım şekilleri ve tedavi ettikleri düşünülen hastalıklar hakkında bilgiler derlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Sağlık Köyü'nde halk hekimliği uygulamalarının günümüzde de aktif biçimde sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Özellikle bitkisel tedavi yöntemlerinin yaygın olarak tercih edildiği, köy çevresinde doğal olarak yetişen şifalı bitkilerin halk tarafından yoğun biçimde kullanıldığı belirlenmiştir. Bunun yanında bireylerin hastalık durumunda öncelikle geleneksel yöntemlere başvurduğu, sonuç alınamaması hâlinde modern sağlık kuruluşlarına yöneldiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Halk Hekimliği, Şifalı Bitkiler, Yozgat, Sağlık Köyü*

Abstract

Traditional medicine encompasses the traditional knowledge and practices developed by communities in response to health problems and has a history as old as humanity itself. In periods when modern medical practices were not widespread, individuals often relied on methods based on their own experiences and cultural knowledge in the treatment of diseases. The traditional medical practices that emerged during this process include treatment methods derived from plants, animals, and minerals and have been passed down from generation to generation through oral tradition. Today, these practices continue to exist in social memory and are considered within the scope of complementary and alternative medicine.

This study aims to examine the medicinal plants and treatment practices used within the scope of traditional medicine in Sağlık Village, affiliated with Yozgat Province. The study seeks to identify the herbal treatment methods used in the region, determine which diseases they are preferred for, and document how these practices are carried out. In addition, it aims to contribute to the transmission of traditional knowledge to future generations by documenting this cultural heritage. The scope of the study consists of traditional medical practices carried out in Sağlık Village and is limited to the practices identified in the region.

A qualitative research method was adopted in the study, and observation and interview techniques were used during the data collection process. Through interviews, information was gathered about the medicinal plants used by local people, how these plants are used, and the diseases they are believed to treat. Based on the findings obtained, it was determined that traditional medical practices continue to be actively used in Sağlık Village today. In particular, herbal treatment methods are widely preferred, and it was observed that naturally growing medicinal plants in the village are extensively used by the local population. In addition, it was observed that individuals first resort to traditional methods when they become ill and turn to modern healthcare institutions if these methods do not produce results.

Keywords: *Traditional Medicine, Medicinal Plants, Yozgat, Sağlık Village*

Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Sürdürülebilir Gelişimi

Sustainable Development of Medicinal and Aromatic Plants

Dr. Serkan Sayın

Avanos İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü / Avanos District Directorate of Agriculture and Forestry

Özet

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirliğin genel yönlerini, avantaj ve dezavantajlarını ve tıbbi ve aromatik bitki türlerinin popülasyonlarını artırmaya ve bunların kültüre alınmasını teşvik etmeye yönelik çabaları incelemektir.

Tıbbi ve aromatik bitkiler gıda, kozmetik, boya, tekstil, ilaç ve tarım dâhil pek çok alanda kullanılmaktadır. Bu amaçlarla birçok tür kültüre alınmış olmakla birlikte önemli bir bölümü hâlâ doğadan toplanmaktadır. Kontrolsüz ve aşırı toplama sonucunda tıbbi ve aromatik bitki türlerinin önemli bir kısmının geleceği tehdit altına girmiştir. Bu nedenle doğadan yoğun biçimde toplanan ve ihracat potansiyeli yüksek türlerin kültüre alınması teşvik edilmelidir.

Tıbbi ve aromatik bitkilere olan talep dünya genelinde artmaktadır. Türkiye, bu bitkilerin uluslararası ticaretinde önde gelen ülkelerden biridir; pek çok türü ihraç etmekle birlikte önemli miktarda bitkisel ürünü de ithal etmektedir. Farklı iklim ve ekolojik koşulları ile çok sayıda tür ve genetik kaynak içeren zengin florası sayesinde Türkiye, hem doğadan toplanan hem de kültüre alınan tıbbi ve aromatik bitkiler açısından önemli bir ekonomik potansiyele sahiptir.

Ancak doğadan toplanan bitkilerin kalitesi her zaman istenen standartları karşılamamakta; hasat sonrası işleme, depolama ve nakliye koşulları da çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu nedenlerle tıbbi ve aromatik bitki tarımının yaygınlaştırılması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bitkiler için yeni kullanım alanlarının keşfi ve doğal ürünlere artan talep, önemlerini daha da artırmaktadır.

Türkiye'de hâlen kültüre alınan tıbbi ve aromatik bitkiler arasında çörek otu (Nigella sativa), lavanta (Lavandula spp.), kuşburnu (Rosa canina), kimyon (Cuminum cyminum), anason (Pimpinella anisum), kekik (Origanum spp.), nane (Mentha spp.), kırmızı biber (Capsicum annuum), rezene (Foeniculum vulgare), haşhaş (Papaver somniferum), çemen (Trigonella foenum-graecum), hardal (Sinapis spp.) ve ekonomik değeri yüksek diğer türler yer almaktadır.

Artan talep ve doğal kaynakların tükenmesi göz önüne alındığında, kontrollü tarım koşullarında yetiştirilen tıbbi ve aromatik bitki türlerinin sayısının artırılması sürdürülebilirliğin sağlanması için zorunludur.

Sonuç ve Öneriler: Türkiye'de pek çok tıbbi ve aromatik bitki hâlâ doğadan toplanmakta, bazı türler ise ticari olarak yetiştirilmektedir. Bununla birlikte üretim, doğadan toplama, tüketim ve ticarete ilişkin düzenli ve kapsamlı istatistiksel veriler yetersizdir; üretim her zaman arz-talep dinamiklerine göre planlanmamaktadır. Bu nedenle tıbbi ve aromatik bitkilere ilişkin bilgilerin toplandığı, düzenlendiği ve erişime açıldığı kapsamlı veri tabanları oluşturulmalı; her tür için doğal habitatlardan sürdürülebilir biçimde toplanabilecek miktarlar ile kültür yoluyla üretilmesi gereken miktarlar bilimsel verilere ve pazar talebine dayanarak belirlenmelidir. Sürdürülebilir hasat ilkelerine uygun toplanan ürünler ve kültüre alınan tıbbi ve aromatik bitkiler için teşvik ve destek mekanizmaları geliştirilmeli; her hanede en az bir bireyin biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda temel eğitim almasıyla hane düzeyinde çevre ve doğa koruma bilinci güçlendirilmelidir. Tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştirilmesi, işlenmesi, kullanımı, pazarlanması ve gelir getirme potansiyeli üzerine eğitim programları düzenlenmeli; ekolojik, kültürel ve ticari değeri yüksek türlerin yetiştirilmesi, korunması, sergilenmesi ve ekonomik olarak değerlendirilmesi amacıyla uygun alanlarda "Bitki Yaşam Bahçeleri" kurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Tıbbi ve aromatik bitkiler; üretim ve ticaret; sürdürülebilirlik; kültüre alma; doğadan toplama; doğal kaynaklar*

Abstract

The aim of this study is to examine the general aspects of sustainability, its advantages and disadvantages, and the efforts undertaken to increase the populations of medicinal and aromatic plant species and promote their cultivation.

Medicinal and aromatic plants are used in many fields, including food, cosmetics, dyes, textiles, pharmaceuticals, and agriculture. While many medicinal and aromatic plant species are cultivated for these purposes, a considerable number are still collected from the wild. As a result of uncontrolled and excessive harvesting, the future of a significant proportion of medicinal and aromatic plant species has been threatened. Therefore, the cultivation of species that are intensively collected from nature and have high export potential should be promoted.

Demand for medicinal and aromatic plants is increasing worldwide. Türkiye is one of the leading countries in the international trade of medicinal and aromatic plants. Although Türkiye exports many medicinal and aromatic plant species, it also imports a considerable number of plant products. Due to its diverse climatic and ecological conditions and its rich flora containing a large number of plant species and genetic resources, Türkiye has significant economic potential in terms of both wild-collected and cultivated medicinal and aromatic plants.

However, the quality of wild-collected plants does not always meet the desired standards. In addition, post-harvest processing, storage, and transportation conditions are often insufficient. For these reasons, the expansion of medicinal and aromatic plant cultivation is of particular importance. The discovery of new areas of utilization for these plants and the increasing demand for natural products are further contributing to their growing importance.

Medicinal and aromatic plants currently cultivated in Türkiye include black cumin (Nigella sativa), lavender (Lavandula spp.), rosehip (Rosa canina), cumin (Cuminum cyminum), anise (Pimpinella anisum), oregano (Origanum spp.), mint (Mentha spp.), red pepper (Capsicum annuum), fennel (Foeniculum vulgare), opium poppy (Papaver somniferum), fenugreek (Trigonella foenum-graecum), mustard (Sinapis spp.), and other economically valuable species.

Considering the increasing demand for medicinal and aromatic plants and the depletion of natural resources, increasing the number of medicinal and aromatic plant species cultivated under controlled agricultural conditions is essential for ensuring sustainability.

Conclusion and Recommendations In Türkiye, many medicinal and aromatic plants are still collected from nature, while some species are cultivated commercially. However, regular and comprehensive statistical data on production, wild collection, consumption, and trade are insufficient. Furthermore, production is not always planned according to supply and demand dynamics.

Therefore, comprehensive databases should be established to collect, organize, and provide accessible information on medicinal and aromatic plants. For each species, the quantities that can be sustainably collected from natural habitats and the quantities that should be produced through cultivation should be determined based on scientific data and market demand.

Incentive and support mechanisms should be developed for products collected in accordance with sustainable harvesting principles and for cultivated medicinal and aromatic plants. In addition, environmental and nature conservation awareness should be strengthened at the household level, with at least one member of each household receiving basic training on biodiversity conservation and sustainable use of natural resources.

Training programs should also be organized on the cultivation, processing, utilization, marketing, and income-generating potential of medicinal and aromatic plants. Furthermore, “Plant Life Gardens” should be established in suitable areas to promote the cultivation, conservation, demonstration, and economic utilization of species with high ecological, cultural, and commercial value.

Keywords: *Medicinal and aromatic plants; production and trade; sustainability; cultivation; wild collection; natural resources*

Sürdürülebilir Yaşam Tartışmaları Bağlamında Anadolu Yörük-Türkmen Kültüründe Şifa Pratikleri

Healing Practices in Anatolian Yörük-Turkmen Culture Within the Context of Sustainable Living Debates

Aslı Hatice Delikara

Kapadokya Üniversitesi / Cappadocia University (Yüksek Lisans Öğrencisi / MA Student)

Özet

Anadolu Yörük-Türkmen topluluklarındaki geleneksel şifa bilgisi, doğayla kurulan deneyimsel ilişkinin ürünü olan, günümüzde de halk hekimliği ve halk veterinerliği pratikleri aracılığıyla varlığını sürdürülen canlı bir Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB) sistemidir. Bu bildiri, söz konusu bilginin bitkisel ve hayvansal sağaltım uygulamaları ekseninde Anadolu genelindeki bölgesel dağılımını ve sürdürülebilir yaşam tartışmalarıyla ilişkisini incelemektedir.

Çalışma bulgularına göre kekik ve kantaron birden fazla bölgede en sık başvurulan bitkilerdir. Sindirim sorunlarında Isparta çevresinde ardıç giliği ve ayvadene, Alanya Yörüklerinde sakızlak meyvesi gibi endemik bitkilerin tercih edilmesi, dermatolojik sorunlar ve yaralanmalarda Tarsus'ta göktaşı-kükürt bileşimi, tenekutmu kaynatması, ebegümeci-ısırgan karışımı gibi bitkisel ve mineral kaynakların bir arada kullanılması tedavilerin zenginliğini işaret etmektedir. Kaz Dağları'nda onlarca bitkinin zeytinyağı, balmumu ve çam sakızıyla birleştirildiği "allık merhemi" ise antimikrobiyal ve antioksidan etkinliği laboratuvar analizleriyle bilimsel olarak doğrulanmış çok amaçlı bir deri bakım ürünüdür. Bununla birlikte şifa amaçlı uygulamaların bir kısmının inanç ve hurafelere dayandığı da göz ardı edilmemelidir ve çalışmada bu uygulamalar da örneklenmiştir.

Halk veterinerliğinde ise katran yara ve parazit tedavisinde Anadolu'da yaygın bir kullanıma sahip olup Isparta yöresinde tabak hastalığına karşı katran-püse-reçine karışımı olarak çeşitlenmiştir. Burdur'da taze davar derisi yanık iyileştirmede, koyun kuyruk yağı çıban tedavisinde, yumurta beyazı ve kül ise yine yara iyileşmesi ve antimikrobiyal koruma amaçlı kullanılmaktadır. Çürük ve ezilmelerde bölgeye taze et ve çiğ patates sarılması birçok bölgede hem hayvanlar hem insanlar için uygulanan bir başka şifa pratiğidir.

Bildiri, kültür analizi yöntemi çerçevesinde kapsamlı bir literatür taramasına dayanmakta; allık merhemi örneğinin de ortaya koyduğu üzere bu şifa bilgisinin sürdürülebilir yaşam politikalarıyla ilişkilendirilebilecek ve uyarlanabilir bir bilgi sistemi olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *geleneksel ekolojik bilgi, Yörük-Türkmen kültürü, halk hekimliği, halk veterinerliği, etnobotanik, sürdürülebilir yaşam, kültür analizi*

Abstract

Traditional healing knowledge among Anatolian Yörük-Turkmen communities constitutes a living Traditional Ecological Knowledge (TEK) system, the product of an experiential relationship with nature, which continues to survive today through folk medicine and folk veterinary practices. This paper examines the regional distribution of this knowledge across Anatolia, with reference to plant- and animal-based healing applications, and its relationship to debates on sustainable living.

According to the study's findings, thyme and St. John's wort are the plants most frequently resorted to across multiple regions. For digestive complaints, the preference for endemic plants such as juniper berries and ivy around Isparta and sakızlak (mastic) fruit among the Alanya Yörüks, and, for dermatological problems and injuries, the combined use of plant and mineral resources such as the meteorite-sulphur mixture, tobacco decoction, and mallow-nettle blend in Tarsus, point to the richness of these treatments. The "allık ointment," in which dozens of plants are combined with olive oil, beeswax, and pine resin in the Kaz Mountains, is a multipurpose skin-care product whose antimicrobial and antioxidant efficacy has been scientifically confirmed through laboratory analyses. At the same time, it should not be overlooked that some healing applications are grounded in belief and superstition, and such practices are likewise exemplified in the study.

In folk veterinary medicine, tar is widely used across Anatolia in the treatment of wounds and parasites, taking the varied form, in the Isparta region, of a tar-püse-resin mixture applied against "tabak" disease. In Burdur, fresh sheepskin is used to heal burns, sheep-tail fat to treat boils, while egg white and ash are likewise used for wound healing and antimicrobial protection. Wrapping the affected area with fresh meat and raw potato for bruises and contusions is another healing practice applied to both animals and humans in many regions.

Based on a comprehensive literature review conducted within the framework of cultural analysis, the paper argues —as the example of the allık ointment also demonstrates—that this body of healing knowledge constitutes an adaptable knowledge system that can be related to sustainable living policies.

Keywords: *traditional ecological knowledge, Yörük-Turkmen culture, folk medicine, folk veterinary medicine, ethnobotany, sustainable living, cultural analysis*

Göçer Kültürde Şifa ve Hayvancılık: Sarıkeçili Yörüklerinde Halk Baytarlığı ve Sağaltma Gelenekleri

Healing and Animal Husbandry in Nomadic Culture: Folk Veterinary Practices and Healing Traditions among the Sarıkeçili Yörük

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Ömer Kırmızı
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Özet

Hayvancılık, konargöçer yaşamı devam ettiren toplulukların temel ekonomik faaliyetlerinden biri olmanın yanında kültürel kimliklerinin belirleyici unsurlarından biridir. Akdeniz Bölgesi'nde (Mersin) geleneksel konargöçer yaşamı günümüzde de sürdüren Sarıkeçili Yörükleri, hayvanlarının sağlığını korumak için kuşaktan kuşağa tevarüs eden zengin bir halk bilgisine sahiptir. Kuşkusuz bu bilgi birikimin oluşmasında Türklerin Orta Asya'dan getirdiği geleneksel bilgiye ek olarak yeni coğrafya olan Anadolu'da deneme-yanılma, gözlem ve çevresel adaptasyon süreçleriyle elde edilen birikimin kayda değer bir yeri vardır. Bu kapsamda çalışmamızın amacı, Sarıkeçili Yörüklerinin hayvan hastalıklarına ilişkin geleneksel bilgi sistemini, sağaltma yöntemlerini ve halk baytarlığı uygulamalarını şifa kültürü bağlamında değerlendirmektir.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden saha araştırması ve derleme tekniklerine dayanmaktadır. Bu kapsamda Sarıkeçili Yörükleri arasında gerçekleştirilen görüşmelerden, gözlemlerden, yazılı ve sözlü kültür verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, Sarıkeçili Yörüklerinin hayvan hastalıklarını teşhis etme, sınıflandırma ve tedavi etme konusunda kendilerine özgü bir terminoloji ve uygulama repertuvarı geliştirdiklerini göstermektedir. Bitkisel kökenli ilaçlar, dağlama, tütsüleme, çeşitli koruyucu uygulamalar ve deneyime dayalı tedavi yöntemleri halk baytarlığının temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bunun yanında nazar, bereket ve koruyucu güçlere ilişkin inançların da hayvan sağlığıyla ilgili uygulamalarda belirli ölçülerde etkili olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, Sarıkeçili Yörüklerinin etnoveterinerlik bilgisini yalnızca pratik bir tedavi sistemi olarak değil; insan, hayvan ve doğa arasındaki ilişkinin şekillendirdiği bütüncül bir şifa anlayışının parçası olarak ele aldıkları anlaşılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Türkiye'de giderek kaybolan konargöçer kültürün sağlık ve hayvancılık alanındaki somut olmayan kültürel miras unsurlarının belgelenmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca geleneksel hayvan sağaltma bilgisinin kültürel sürdürülebilirlik ve etnoveterinerlik araştırmaları açısından taşıdığı öneme dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Konargöçer kültür, etnoveterinerlik, hayvan sağaltımı, Sarıkeçili Yörükleri*

Abstract

Livestock farming is not only one of the fundamental economic activities of communities that maintain a nomadic lifestyle but also one of the defining elements of their cultural identity. The Sarıkeçili Yörüks, who continue to maintain their traditional nomadic lifestyle in the Mediterranean Region (Mersin), possess a rich body of folk knowledge transmitted from generation to generation for maintaining the health of their animals. Undoubtedly, in addition to the traditional knowledge brought by the Turks from Central Asia, knowledge accumulated through processes of trial and error, observation, and environmental adaptation in their new geographical setting, Anatolia, has played a significant role in the formation of this knowledge system. Within this framework, the aim of this study is to examine the traditional knowledge system of the Sarıkeçili Yörüks concerning animal diseases, their healing methods, and folk veterinary practices within the context of healing culture.

The research is based on field research and ethnographic data collection techniques, which are among the qualitative research methods. In this context, interviews conducted among the Sarıkeçili Yörüks, observations, and written and oral cultural data were utilized. The findings indicate that the Sarıkeçili Yörüks have developed a distinctive terminology and repertoire of practices for diagnosing, classifying, and treating animal diseases. Herbal remedies, cauterization, fumigation, various preventive practices, and experience-based treatment methods constitute the fundamental components of folk veterinary medicine. In addition, beliefs concerning the evil eye, fertility, abundance, and protective powers appear to exert a certain degree of influence on practices related to animal health.

This study demonstrates that the Sarıkeçili Yörüks perceive their ethnoveterinary knowledge not merely as a practical system of treatment, but as part of a holistic understanding of healing shaped by the relationship between humans, animals, and nature. In this respect, the study aims to contribute to the documentation of intangible cultural heritage elements related to health and livestock farming within the increasingly endangered nomadic

culture in Türkiye. It also draws attention to the significance of traditional animal healing knowledge for cultural sustainability and ethnoveterinary research.

Keywords: *Nomadic culture, ethnoveterinary medicine, animal healing, Sarıkeçili Yörüks*

Oturum 17 · Şifayı Düşünmek: Kavram, Anlatı ve Temsil

Thinking Healing: Concept, Narrative and Representation

26 Eylül Cumartesi · 14:00–15:30 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. İlker Türkmen

Geç Osmanlı Döneminde Şehzade Ahmet Efendi'nin Fıtık Hastalığının Tedavisinin (1905) Dönemin Tıp Anlayışı Bağlamında Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Treatment of Şehzade Ahmet Efendi's Hernia (1905) in the Context of Medical Understanding in the Late Ottoman Period

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Özlem Poyraz; Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Arif Hüdai Köken

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University

Özet

Bu çalışmada, II. Abdülhamit döneminde, şehzade Ahmet Efendi'nin fıtık ameliyatı sürecini analiz ederek geç Osmanlı döneminde fıtık hastalığının tedavisinin nasıl yapıldığını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Söz konusu dönem modernleşme sürecindeki Osmanlı tıbbının hem klasik yaklaşım izlerini hem de laboratuvar temelli yeni tıbbın pratiklerini birlikte barındırdığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ahmet Efendi'nin uzun süredir fıtık rahatsızlığından mustarip olduğu ve tedavisinin cerrahi müdahale ile gerçekleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Ameliyatını icra edenin Doktor Jambolko olduğu belirlenmiştir. Başarılı bir şekilde yürütülmüş olan operasyon sonrasında hastanın genel sağlık durumunda belirgin bir iyileşme gözlemlendiği kaydedilmiştir. Özellikle ameliyat sonrası süreçte hastanın klinik durumuna dair ayrıntılı gözlemler yapıldığı ve idrar tahlilleri üzerinden kimyevi analizlerle de tedavi sürecinin özenle yürütülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Kimyevi incelemede ameliyat öncesi ve sonrasında olmak üzere idrarda hamaziyet ve kristal oluşumlarının tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu durum dönemin fıtığın cerrahi tedavi sürecinin içerisinde biyokimyasal uygulamaları yansıtmakla birlikte; ölçümlerin birbirinden habersiz iki kimyager tarafından da doğrulanmasının yapılması, Osmanlı tıbbında deneysel doğrulama anlayışının güçlendiğine işaret etmiştir. Söz konusu vakada tedavinin yalnızca cerrahi müdahale ile değil; perhiz, hareket düzeni gibi ameliyat sonrası uygulamalar ile de desteklendiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı İmparatorluğu, II. Abdülhamit, tıp tarihi, fıtık ameliyatı*

Abstract

In this study, it is aimed to analyze the process of Şehzade Ahmet Efendi's hernia operation during the reign of Abdülhamid II and to reveal how hernia was treated in the late Ottoman period. This period is noteworthy in that it demonstrates how Ottoman medicine, undergoing a process of modernization, simultaneously incorporated traces of the classical approach and the practices of the new laboratory-based medicine. It has been established that Ahmet Efendi had been suffering from a hernia for a long time and that his treatment was carried out through surgical intervention. Following the successfully performed operation, a marked improvement in the patient's general health condition was recorded. In particular, it is understood that detailed observations of the patient's clinical condition were made during the postoperative period and that considerable care was taken in managing the treatment process through chemical analyses based on urine examinations. The chemical examination reportedly identified hamaziyet and crystal formations in the urine both before and after operation. While this finding reflects the incorporation of biochemical practices into the surgical treatment process of hernia during the period, the fact that the measurements were also verified by two independent chemists indicates that an understanding of experimental verification was becoming increasingly established in Ottoman medicine. This case demonstrates that the treatment was supported not only by surgical intervention but also by postoperative practices such as dietary regulation and the management of physical activity.

Keywords: *Ottoman Empire, Abdülhamid II, history of medicine, hernia surgery*

Mekânı Çevirmek, Şifayı Aktarmak: J.A. Cramer'ın Asia Minor Adlı Eserinde Anadolu Şifa Mirasının Batılı Temsili *Translating Place, Transferring Healing: The Western Representation of Anatolian Healing Heritage in J.A. Cramer's Asia Minor*

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Ayşe Sungur
Kapadokya Üniversitesi / Cappadocia University

Özet

Tarihsel olarak Anadolu, klasik antik çağa derinden kök salmış, tıbbın ve termal kültürün beşiği, tarihi bir şifa merkezi olmuştur. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz bilim insanlarının Anadolu coğrafyasına ve zengin klasik mirasına duyduğu derin ilgi, sıradan bir antikacılık merakının çok ötesine geçmektedir; daha ziyade bu ilgi, köklü Anadolu mirasını seçici biçimde sahiplenerek Batı'nın kültürel ve bilimsel köklerini sistematik olarak yeniden inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, J.A. Cramer'in 1832 tarihli kapsamlı eseri A Geographical and Historical Description of Asia Minor, klasik metinlerin basit bir coğrafi derlemesinden çok daha fazlasıdır. Bu eser, Çeviribilim'in kuramsal merceğinden derinlemesine analiz edilmeyi hak eden ideolojik bir yeniden yazma projesi işlevi görmektedir. Bu bakış açılarından hareketle, bu çalışma Anadolu'nun özgün şifa mekânlarının ve doğal şifa kaynaklarının —Pæmanenus, Æsepus, Daphnus ve Agamemnon Hamamları, Tralles Asklepios Tapınağı ve Kapadokya'nın çeşitlilik gösteren tıbbi mineralojisi gibi— on dokuzuncu yüzyıl İngilizcesine nasıl titizlikle çevrildiğini ve ardından rasyonel Viktorya dönemi Batı dünya görüşüne nasıl uyarlandığını sistematik olarak incelemektedir. Çalışma, André Lefevere'in yeniden yazma kuramı çerçevesinde "yer çevirisi" ve "kültürel temsil" kavramlarına güçlü biçimde odaklanmaktadır. Anadolu'nun hayat veren termal sularının ve antik tedavi pratiklerinin İngiliz okurlara sade birer jeolojik olgu olarak değil, büyük kahramanlık öyküleri ve mitolojiyle iç içe geçmiş bir biçimde nasıl tasvir edildiğini eleştirel olarak analiz etmektedir. Aynı zamanda, Sinope'nin şifalı kızıl toprağı, Tattæa Gölü'nün tuz kaplı suları ve Argæus Dağı eteğindeki Mazaca'nın volkanik, sıtma üreten bataklıkları da dahil olmak üzere, Kapadokya'nın kendine özgü sağlık coğrafyasının çevirisini incelemektedir. Ayrıca çalışma, "sıcak hamamlar" ve "ılıca sular" gibi ifadeler ile ayrıntılı jeolojik tasvirler kullanan belirli tıbbi terminolojinin, Anadolu'nun mistik şifa geleneklerini Batı tıp tarihinin daha geniş anlatısına nasıl stratejik biçimde entegre ettiğini araştırmaktadır. Sonuç olarak çalışma, çeviri ve metinlerarası aktarım ediminin, Anadolu'nun içkin şifa mekânı kimliğini nasıl başarıyla İngilizleştirdiğini ve böylece bölgenin Batılı akademik bakış açıları içinde yeniden kurgulanmış bir imgesini nasıl inşa ettiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Çeviribilim, Yeniden Yazma, Yer Çevirisi, J.A. Cramer, Anadolu Şifa Mirası, Kapadokya, Kültürel Temsil*

Abstract

Historically, Anatolia has been a cradle of medicine and thermal culture, a historic healing centre deeply rooted in classical antiquity. Nineteenth-century British scholars' profound interest in Asia Minor's geography and its rich classical heritage goes significantly beyond mere antiquarian curiosity; rather, it aims to systematically reconstruct Western cultural and scientific roots by selectively appropriating this deep-rooted Anatolian legacy. In this context, J.A. Cramer's comprehensive 1832 work, A Geographical and Historical Description of Asia Minor, is much more than a simple geographical compilation of classical texts. It functions as an ideological rewriting project that critically deserves profound analysis through the theoretical lens of Translation Studies. Drawing on these perspectives, this paper systematically examines how Anatolia's authentic healing sites and natural remedies—such as Pæmanenus, Æsepus, the Daphnus and Agamemnon Baths, the Tralles Temple of Asclepius, and Cappadocia's diverse medical mineralogy—were meticulously translated into nineteenth-century English and subsequently adapted to fit the rational Victorian Western worldview. The study strongly focuses on the crucial concepts of "translation of place" and "cultural representation" within André Lefevere's rewriting theory. It critically analyses how Anatolia's life-giving thermal waters and ancient therapeutic practices were depicted for British readers not as simple geological phenomena, but as intricately intertwined with grand heroic stories and mythology. Concurrently, it explores the translation of Cappadocia's unique health geography, including the therapeutic red earth of Sinope, the salt-crusted waters of Lake Tattæa, and the volcanic, fever-breeding marshes of Mazaca at the foot of Mount Argæus. Furthermore, the paper investigates how specific medical terminology, utilising phrases such as "hot baths," "warm springs," and detailed geological descriptions, has strategically integrated Anatolia's mystical healing traditions into the broader history of Western medicine. Ultimately, it seeks to demonstrate how the act of translation and intertextual transfer has successfully anglicised Anatolia's intrinsic identity as a healing sanctuary, thereby establishing a newly fabricated image of the region within Western academic perspectives.

Keywords: *Translation Studies, Rewriting, Translation of Place, J.A. Cramer, Anatolian Healing Heritage, Cappadocia, Cultural Representation*

Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî'de Tıbbi Bilginin Aktarımı ve Yeni Tıbbın Osmanlı Coğrafyasında Algılanışı

The Transmission of Medical Knowledge in Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî and the Perception of the New Medicine in the Ottoman World

Fatma Elcan
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Bu bildiri Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 6163/1 numarada kayıtlı olan Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî isimli eser bağlamında yeni tıbbın (tıbb-ı cedîd) Osmanlı coğrafyasına aktarılışına ve eserin sonundaki kenar notu üzerinden nasıl algılandığına odaklanmaktadır. Bu çalışma, Osmanlı'da yeni tıbba dair bilginin kültürlerarası dolaşım sürecinde sadece taşınmadığını aynı zamanda dönüştüğünü ve sorgulandığını ortaya koymayı hedefler. Avrupa'da gelişen ve Paracelsus'un iatrokimya anlayışına dayanan yeni tıp, 17.yüzyıldan itibaren Osmanlı dünyasına çeşitli tercümeler ve derlemeler aracılığıyla ulaşmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî de yeni ilaçlar ve tedavi yöntemlerini tanıtan bir eser olmasının ötesinde tıbbi bilginin Osmanlı toplumuna nasıl aktarıldığını ve muhatapları tarafından nasıl değerlendirildiğini göstermesi bakımından önemli bir kaynaktır.

Bu eserdeki mütercim, Avrupa kaynaklı tıbbi bilgiyi yalnızca aktaran bir figür olarak değil; seçen, yorumlayan, deneyen ve meşrulaştıran bir otorite olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, yeni tıbbi bilginin Osmanlı dünyasına doğrudan aktarılmadığını; mütercimin müdahaleleri aracılığıyla yeniden şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte eserin sonunda yer alan kenar notu, metnin tek yönlü bir bilgi aktarımı alanı olmadığını, yeni tıbbın eleştirel bir biçimde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu not; Avrupalılar ile İstanbul halkının beden yapılarının, beslenme alışkanlıklarının ve hastalık tecrübelerinin farklı olduğunu söylemekte, beslenme pratikleri üzerinden bir beden kimliği ayrımı kurmakta ve aynı tedavi yöntemlerinin her coğrafyada geçerli olamayacağını ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, tıbbi bilginin evrenselliğini sorgulamakta ve beden ile hastalığın kültürel olarak tanımlandığını göstermektedir. Ayrıca bahsedilen not, kimyevi ilaçların riskleri ve tıbbi uygulamaların etik boyutları üzerine eleştirel değerlendirmelerde bulunarak yeni tıbbın sınırlarını tartışmaya açmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, tıbbi bilginin Osmanlı dünyasına tek yönlü bir aktarım süreciyle girmediğini; Osmanlı yazma eser kültürü ve tercüme pratikleri içerisinde yorumlandığını ve tartışıldığını göstermeyi amaçlamaktadır. Böylece Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî, Osmanlı coğrafyasında tıbbi bilginin kültürlerarası dolaşımına ve yeni tıbbi yaklaşımların yerel ölçekte nasıl anlamlandırıldığına ışık tutan bir örnek olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî, Tıbbi Bilgi, Yeni Tıp, Osmanlı Tıbbı, Kültürlerarası Dolaşım*

Abstract

This paper focuses on the transmission of the new medicine (tıbb-ı cedîd) to the Ottoman world and its perception, as reflected in a marginal note at the end of Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî, a manuscript preserved in the Manuscripts Collection of the National Library of Türkiye under shelfmark 6163/1. It aims to demonstrate that, in the process of cross-cultural circulation, knowledge concerning the new medicine was not merely transmitted within the Ottoman context but was also transformed and critically examined. Developed in Europe and based on the Paracelsian understanding of iatrochemistry, the new medicine reached the Ottoman world from the seventeenth century onward through various translations and compilations. In this context, Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî is significant not only as a work introducing new medicines and treatment methods, but also as a source for understanding how medical knowledge was transmitted to Ottoman society and evaluated by its recipients.

In this work, the translator emerges not simply as a figure who transmits European medical knowledge, but as an authority who selects, interprets, tests, and legitimizes it. This demonstrates that new medical knowledge was not transferred directly into the Ottoman world; rather, it was reshaped through the translator's interventions. At the same time, the marginal note at the end of the manuscript reveals that the text was not a site of one-way transmission and that the new medicine was subjected to critical evaluation. The note argues that Europeans and the inhabitants of Istanbul differed in their bodily constitutions, dietary habits, and experiences of disease; it constructs a distinction between bodily identities through dietary practices and suggests that the same treatment methods cannot be equally valid in every geographical context. This approach questions the universality of medical knowledge and demonstrates how the body and disease were culturally defined. Furthermore, the note critically addresses the risks associated with chemical medicines and the ethical dimensions of medical practice, thereby opening the limits of the new medicine to discussion.

In conclusion, this study aims to show that medical knowledge was not simply transferred to the Ottoman world, but was also interpreted and discussed within Ottoman manuscript culture and translation practices. Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî will thus be examined as an example of the cross-cultural circulation of medical knowledge in the Ottoman world and of how new medical approaches were understood in local contexts.

Keywords: *Terceme-i Tıbb-ı Cedîd-i Efrencî, Medical Knowledge, New Medicine, Ottoman Medicine, Cross-Cultural Circulation*

Gelenekten Modern Tıp Eğitimine: Bir Çini Üzerinden Anadolu Şifa Kültürünün Pedagojik Aktarımı

From Tradition to Modern Medical Education: The Pedagogical Transmission of Anatolian Healing Culture Through a Ceramic Tile

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Arif Hüdai Köken
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University

Özet

Anadolu coğrafyası, yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerin sağlık bilgisi ve tedavi pratiklerinin kesişim noktası olmuştur. Ortaya çıkan birikim yalnızca yazılı kaynaklara değil, aynı zamanda mimari ve görsel sanatlara da yansımıştır.

Bu çalışmayla, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne 2022 yılında yapılmış olan çini üzerinden Anadolu'da şifa anlayışının tarihsel, sanatsal ve etik boyutlarını incelemek amaçlanmaktadır.

Bu eser, geleneksel Türk çini sanatı estetiğini taşımanın ötesinde, şifa kavramının sembolik anlatımını sağlayan görseller ve minyatürler de içermektedir. Eserde yer alan motifler ve kompozisyon İslam tıbbı, Selçuklu tıbbı ve Osmanlı tıbbından temsiller barındırmaktadır. Bu sayede Anadolu'nun köklü tıp anlayışını ilim, sanat ve meslek ahlakı ilişkisi çerçevesinde yorumlama imkanı sunmaktadır. Bu özelliğiyle çini, yalnızca bir sanat objesi olarak değil, aynı zamanda kültürel bir anlatı ve eğitim aracı olarak da kullanılmaktadır.

Her yıl eğitimine yeni başlayan tıp fakültesi öğrencilerine oryantasyon programı kapsamında bu eser üzerinden yapılan anlatımlar tıp tarihine giriş, hekimlik değerleri ve etik duyarlılıkların kazandırılması açısından özgün bir pedagojik yaklaşım sunmaktadır. Bu yönüyle çini, sanat temelli öğrenmenin tıp eğitimine katkısını göstermek açısından nadide bir örnek olmaktadır.

Sonuç olarak, çini üzerinden yapılan bu değerlendirme, Anadolu'da şifa kültürünün çok katmanlı yapısını ortaya koymakla birlikte tıp tarihi, sanat ve etik değerlerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınabileceğini göstermektedir. Bu yaklaşımın, modern tıp eğitiminde mesleki kimliğin kültürel açıdan gelişimine de katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu tıbbı, şifa kültürü, çini, minyatür, tıp eğitimi, tıp etiği*

Abstract

Throughout history, Anatolia has served as a crossroads for the medical knowledge and healing practices of diverse civilizations. This accumulated knowledge has been reflected not only in written sources but also in architecture and the visual arts.

This study aims to examine the historical, artistic, and ethical dimensions of the concept of healing in Anatolia through a ceramic tile artwork created in 2022 for the Faculty of Medicine at Kırşehir Ahi Evran University.

Beyond embodying the aesthetics of traditional Turkish tile art, this work incorporates visual elements and miniatures that symbolically convey the concept of healing. Its motifs and composition include representations of Islamic, Seljuk, and Ottoman medicine, thereby providing an opportunity to interpret Anatolia's deep-rooted medical tradition within the interrelationship of knowledge, art, and professional ethics. In this respect, the tile serves not merely as an artistic object but also as a medium of cultural narrative and education.

Each year, as part of the orientation program, newly enrolled medical students are introduced to the history of medicine, professional values of medicine, and ethical awareness through narratives centered on this artwork, offering a distinctive pedagogical approach. In this respect, the tile represents a unique example of how art-based learning can contribute to medical education.

In conclusion, this analysis of the tile reveals the multilayered nature of Anatolian healing culture and demonstrates that the history of medicine, art, and ethical values can be addressed through a holistic approach. This approach may also contribute to the culturally informed development of professional identity in modern medical education.

Keywords: *Anatolian medicine, healing culture, ceramic tile, miniature art, medical education, medical ethics*

Oturum 18 · Ritüel, Müzik, Dans ve Şifanın Yeniden Üretimi

Ritual, Music, Dance and the Reproduction of Healing

26 Eylül Cumartesi · 14:00–15:30 · B Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Prof. Dr. Fatma Gülay Mirzaoğlu Sıvacı

Ritüel, Dans ve Şifa: Kültürel Miras Olarak "Ritüelistik Şifa Dansları"

Ritual, Dance and Healing: "Ritualistic Healing Dances" as Cultural Heritage

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Pınar Kasapoğlu
Ankara Üniversitesi / Ankara University

Özet

İnsanlık tarihi boyunca dans, insanın kendini ifade etmeye çalıştığı andan itibaren özellikle kutsalla bağ kurma ihtiyacıyla gerçekleştirilen, dinsel inanç ve pratiklerin temelinde yer alan ritüelistik bir uygulamadır. Yüzyıllar içinde uygulama amacı ve şekli değişen, dönüşen dans performanslarının son yıllarda özellikle sanat yönü ve estetik boyutu ön plana çıksa da, kökeni itibariyle halen birçok toplumda kimi ritüellerin önemli bir parçasıdırlar. "Geleneksel danslar", av törenleri, bereket ayinleri, geçiş ritleri, yas uygulamaları ve şifa amaçlı ritüellerde karşımıza çıkmakta; ayrıca, toplumsal dayanışmayı güçlendirme yönü ile hem sembolik bir iletişim aracı hem de kolektif deneyimin taşıyıcısı olarak bir işlev görmektedir. Başka bir deyişle, dans, özellikle de geleneksel danslar, toplulukların kültürel hafızasını kuşaktan kuşağa aktaran, bedensel, ruhsal ve toplumsal iyileşmenin bir parçası olan kolektif bir ritüel alanı olarak varlığını sürdürmüştür.

Birçok kültürde dinsel inanç ve pratiklerin yanı sıra, geleneksel danslar, yalnızca eğlence ya da sahne performansı değil; bedensel, ruhsal ve toplumsal iyileşmeyi hedefleyen şifa süreçlerinin de önemli bir parçasıdır. Trans hâli yaratma, kötü ruhları uzaklaştırma, bireysel ve toplumsal arınma sağlama ya da bireyin ruhsal dengesini yeniden kurma gibi işlevler toplumların geleneksel dinsel inanç ve pratikleri ve geleneksel danslarında ortak biçimde görülmektedir. Bu durum, dansın insanlığın ortak kültürel deneyiminde yer alan kültürel evrensel bir kavram olduğunu göstermektedir. Farklı biçimlerde ortaya çıksa da ritmik hareket, müzik ve kolektif beden performansı, hemen her toplumda kutsal, şifa, arınma ve toplumsal birlik düşüncesiyle ilişkilendirilen temel bir kültürel pratiktir.

Bu bildiri, tüm bu kavramlar göz önünde bulundurularak UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kayıtlı olan ve "ritüelistik danslar" alt başlığı altında yer alan unsurlardan, "Mevlevi Sema Töreni" (Türkiye), "Semah- Alevi Bektaşi Ritüeli" (Türkiye), "Vimbuza Şifa Dansı" (Malawi) ve "Yeongsanjae" (Kore Cumhuriyeti) örnekleri karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Farklı coğrafyalardan seçilen ritüel, tören ve geleneksel dans örneklerinin "şifa" kavramı ile ilişkisi antropolojik bir perspektifle incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ritüel, dans, şifa, geleneksel danslar, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi*

Abstract

Throughout human history, dance has been a ritualistic practice rooted in religious beliefs and practices, particularly driven by the need to connect with the sacred, from the moment humans sought self-expression. While the purpose and style of dance performances has changed and transformed over the centuries, and in recent years their artistic and aesthetic aspects have come to the forefront, they remain an important part of rituals in many societies. Traditional dances appear in hunting ceremonies, fertility rituals, rites of passage, mourning practices, and healing rituals; furthermore, they function as both a symbolic means of communication and a carrier of collective experience, strengthening social solidarity. In other words, dance, especially traditional dances, has maintained its existence as a collective ritual space that transmits the cultural memory of communities from generation to generation and is a part of physical, spiritual, and social healing.

In many cultures, alongside religious beliefs and practices, traditional dances are not merely entertainment or stage performances; they are also an important part of healing processes aimed at physical, spiritual, and social recovery. The functions of dance, such as creating a trance state, warding off evil spirits, providing individual and social purification, or restoring the individual's spiritual balance, are commonly found in the traditional religious beliefs and practices of societies, as well as in traditional dances. This demonstrates that dance is a "culturally universal" concept embedded in humanity's shared cultural experience. Although it manifests in different forms, rhythmic movement, music, and collective body performance are fundamental cultural practices associated with the sacred, healing, purification, and social unity in almost every society.

This paper will comparatively examine examples from the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, specifically those elements listed under the subheading "ritualistic dances": "Mevlevi Sema Ceremony" (Türkiye), "Semah - Alevi-Bektashi Ritual" (Türkiye), "Vimbuza Healing Dance" (Malawi), and "Yeongsanjae" (Republic of Korea), taking all these concepts into consideration. This study aims to examine the relationship between the concept of "healing" and examples of rituals, ceremonies, and traditional dances selected from different geographical regions, from an anthropological perspective.

Keywords: *Ritual, dance, healing, traditional dances, UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*

Anadolu Şifâ Geleneğinde Bir Koruyucu Sağlık Modeli Olarak Mûsikî ve Meşk Sistemi

Music and the Meshk System as a Preventive Health Model in the Anatolian Healing Tradition

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Mustafa Said Dilek
Çankırı Karatekin Üniversitesi / Çankırı Karatekin University

Özet

Bu çalışmanın amacı; geleneksel Anadolu şifâ kültüründe mûsikî ve meşk sisteminin, ruh ve beden sağlığını koruyucu bir kalkan (hıfzu's-sıhha) olarak üstlendiği rolü ortaya koymaktır. Bu geleneğin temelini oluşturan İslâm felsefesine göre sağlık; kâinattaki büyük ilâhî düzen ve ritim ile insanın iç dünyasındaki ruhî ve biyolojik ritminin âhenk içinde bulunmasıdır. İnsan ruhu ve bedeni, gündelik hayatın getirdiği dağınıklık ve gerilimlerle bu kozmik ritimden koptuğu anda hastalanmaya meyleder. Kâinattaki âhengin yansıması olan mûsikî ise bozulan bu ruh-beden akordunu yeniden hizaya getiren bütüncül bir koruyucu sağlık hizmetidir. Çalışmada mûsikînin ve Türk mûsikîsi eğitim/icrâ metodu olan meşk sisteminin bu yönü mûsikî, tıp ve tasavvuf kaynakları gibi temel kaynaklar merkezinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve metin tahlili metodolojisi benimsenmiş, disiplinler arası bir yaklaşım sergilenmiştir.

Araştırma neticesinde elde edilen bulgular, mûsikînin koruyucu gücünün insanı ruh ve beden olarak tek bir varlık halinde kuşattığını göstermektedir. Mûsikî; tekkeden camiye, sokaktan hanelere kadar Anadolu sosyal ve kültürel hayatının her safhasında icra edenin de iştirak edenin de dinleyenin de ruh-beden yapısına etki etmektedir. Bu doğrultuda Segâh makamının ruhta kalbî bir sükûnet uyandırarak uykusuzluğu gidermesi ve yüksek nabzı düşürmesi ruh sağlığı boyutuna; Nevâ makamının göğüs sıkışmalarını, böbrek ve omurilik ağrılarını dindirmesi beden sağlığı boyutuna örnek verilebilir.

Sonuç olarak mûsikînin bu çift yönlü koruyucu gücü, meşk sistemi ve tekkedeki fonksiyonu sayesinde hayatın tam merkezinde işleyen dinamik bir koruyucu sağlık modeline dönüşmektedir. Netice itibariyle meşk sistemi ve mûsikî, ruhî ve bedenî gerilimlerin organik birer hastalığa dönüşmesini engelleyen, bu medeniyete has en zarif toplumsal kalkandır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Din Musikisi, Anadolu Şifâ Geleneği, Meşk Sistemi, Hıfzu's-Sıhha, Bütüncül Sağlık*

Abstract

The purpose of this study is to highlight the role that music and the meshk system play in traditional Anatolian healing culture as a protective shield (hıfzu's-sıhha) for mental and physical health. According to Islamic philosophy, which forms the foundation of this tradition, health is the harmony between the great divine order and rhythm of the universe and the spiritual and biological rhythms within the human inner world. The human spirit and body become prone to illness the moment they become disconnected from this cosmic rhythm due to the chaos and stress of daily life. Music, as a reflection of the harmony in the universe, serves as a holistic preventive health service that realigns this disrupted mind-body harmony. This study seeks to highlight this aspect of music and the "meshk" system -the Turkish method of music education and performance- by focusing on primary sources such as music, medical and Sufi texts. The study adopted the qualitative research methods of document analysis and text analysis, employing an interdisciplinary approach.

The findings obtained as a result of the research demonstrate that the protective power of music encompasses the human being as a single entity, both in spirit and body. Music influences the mind-body structure of the performer, the participant and the listener alike in every phase of Anatolian social and cultural life -from dervish lodges to mosques, and from the streets to homes. In this regard, the Segâh maqam's ability to alleviate insomnia and lower a high heart rate by inducing a sense of inner calm in the soul exemplifies its role in mental health, while the Nevâ maqam's ability to relieve chest tightness, kidney pain and spinal pain exemplifies its role in physical health.

Consequently, music's dual protective power, through the *meshk* system and its function within the dervish lodges, transforms into a dynamic protective health model operating at the very center of life. Ultimately, the *meshk* system and music serve as this civilization's most refined social shield, preventing spiritual and physical tensions from developing into organic diseases.

Keywords: *Turkish Religious Music, Anatolian Healing Tradition, Meshk System, Hıfzu's-Sıhha, Holistic Health*

Anadolu'da Hıdrellez Etrafında Oluşan Şifaya Yönelik Pratiklerle İlgili Bir "Folklor Atlası" Denemesi

An Attempt at Creating a "Folklore Atlas" Related to Healing Practices Around Hıdrellez in Anatolia

Alparslan Santur

Kültür Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi (Emekli Araştırmacı) / Ministry of Culture, National Folklore Research Department (Retired Researcher)

Özet

Halk kültürünün değişik konularıyla ilgili pratiklerin ülke genelinde yayılımı, yöreler arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve kümelenmelerin haritalar üzerinde belirtilmelerinden ve sonuçların yorumlanmalarından oluşan "Folklor Atlasları" ülkemizde henüz deneme aşamasında olup, özellikle Avrupa'da halk kültürü çalışmalarında sıklıkla başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Alman, İsviçre, Avusturya Folklor Atlasları, Polonya Etnografik Atlası, İsveç Halk-Kültür Atlası, Hollanda ve Belçika Halk Kültürleri Atlası ve Yugoslavya Etnoloji Atlası, en eskisi 1930'lu yıllara dayanan örnek çalışmalardır. Kültür Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi tarafından 1989 yılında ülke genelinde gerçekleştirilen "Türkiye'de Hıdrellez Geleneğinin Derlenmesi Projesi" kapsamında elde edilen ve ilgili birimin Halk Kültürü İhtisas Arşivinde muhafaza edilmekte edilen dokümanın şifayla ilgili bölümünün değerlendirilerek, söz konusu pratiklerin ayrıca bir Folklor Atlası üzerinde gösterilmesi bu çalışmayı oluşturmaktadır. Ülkemizin özellikle Trakya, Batı ve Orta Anadolu Bölgelerinde yaygınlık gösteren ve Hızır-İlyas kültüyle bağlantılı bir mevsimlik bayram olan Hıdrellez pratikleri arasında şifa ve sağlık talebine yönelik oldukça zengin uygulamalar bulunmaktadır. Halk arasında manevi bir şahsiyet olarak önem kazanan özellikle Hızır'ın Hıdrellez günü etrafı gezerek bitkilere, sulara, yiyeceklere gücünü bulaştırdığı inancı, bir şekilde söz konu güçten konumuzu oluşturan şifa amacıyla yararlanmaya yönelik pratiklerin uygulanmasına yol açmıştır. Beş Mayıs gecesi başlayan ve altı Mayıs'ta devam eden pratiklerin odağında bitkiler bulunmaktadır: Çeşitli bitkilerin toplanarak kaynatılan sularının içilmesi ve/veya bu sularla banyo yapılması çok yaygındır. Ayrıca o gün özellikle bazı bitkilerin yine şifa amacıyla, bazı hastalıklara karşı kullanıldıkları görülmektedir. Gül ve belirli ağaçlar o güne özel şifaya yönelik olarak öne çıkmaktadırlar. O gün çeşitli kaynaklardan alınan suların içilmesi, sularda yıkanılması yine şifa amaçlı yaygın pratiklerdir. Ateş yakılarak, üzerinden atlanması ve belirli yiyeceklerin yenilmeye çalışılması yine şifaya yönelik Hıdrellez pratikleri arasındadır. Sonuçta en yaygın Hıdrellez pratiklerinin yörelere dağılımı sekiz maddede toplanarak, bir Folklor Atlası üzerinde gösterilecek ve yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Hıdrellez, Şifa, Pratik, Folklor Atlası*

Abstract

"Folklore Atlases", which consist of mapping and interpreting the results of practices related to various aspects of folk culture across the country, showing similarities, differences, and clusters between regions, are still in the experimental stage in our country, but are frequently used as a method in folk culture studies, especially in Europe. The German, Swiss, and Austrian Folklore Atlases, the Polish Ethnographic Atlas, the Swedish Folk-Culture Atlas, the Dutch and Belgian Folk Culture Atlases, and the Yugoslav Ethnological Atlas are exemplary works, the oldest of which dates back to the 1930s. This study focuses on evaluating the healing-related section of the document obtained within the scope of the "Project for the Collection of Hıdrellez Traditions in Turkey," conducted nationwide in 1989 by the Ministry of Culture, Department of National Folklore Research and preserved in the relevant unit's Folk Culture Specialization Archive. The study also aims to present these practices on a separate Folklore Atlas. Hıdrellez, a seasonal festival widespread in Turkey, particularly in the Thrace, Western and Central Anatolian regions, and linked to the Hızır-İlyas cult, includes a rich array of practices related to healing and health. The belief that Hızır, a spiritual figure of great importance among the people, imbues plants, water, and food with his power by wandering around on Hıdrellez day, has led to practices aimed at utilizing this power for healing purposes. The practices, which begin on the night of May 5th and continue into May 6th, focus on plants: Drinking the water obtained by boiling various plants and/or bathing in this water is very common. Furthermore, certain plants are used for healing purposes against specific illnesses on that day. Roses and certain trees stand out for their healing properties. Drinking water from various sources and bathing in these waters are also common healing practices. Jumping over fires and attempting to eat certain foods are also among the healing practices of Hıdrellez. In conclusion, the distribution of the most common Hıdrellez practices across regions will be summarized in eight points and presented and interpreted on a Folklore Atlas.

Keywords: *Hıdrellez, Healing, Practice, Folklore Atlas*

Dijital Folklor Bağlamında Geleneksel Şifanın Instagram'da Yeniden Üretimi

The Reproduction of Traditional Healing on Instagram in the Context of Digital Folklore

Dr. Miyase Güzel Yanpınar
Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher

Özet

Son yıllarda bitkisel kürler, hacamat, doğal beslenme önerileri ve alternatif tıp uygulamaları; Instagram'da açılan hesaplar, kısa videolar ve görsel paylaşımlar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmaktadır. Tarihsel olarak halk hekimliği, ocak geleneği ve sözlü kültür yoluyla aktarılan şifa bilgisi; günümüzde görsel estetik, kısa video formatları ve "sağlık influencer"ları aracılığıyla yeni bir temsil alanı olarak kendine yer bulmaktadır. Geleneksel bilgi, dijital folklor bağlamında yeniden kurgulanmakta ve küresel bir görünürlük kazanmaktadır. Bu paylaşımlarda kullanılan dil, görsel estetik, otantiklik ve doğallık ön plandadır. Böylece tarihsel olarak halk hekimliği ve sözlü kültür içerisinde ağızdan ağıza aktarılan geleneksel tedavi bilgileri, dijital bir vitrine taşınmakta ve yeni bir temsil biçimi kazanmaktadır. Ancak bu dijital canlanmanın modern tıpla kurduğu ilişki; tamamlayıcılık, karşıtlık ve güvensizlik söylemleri çerçevesinde ise sırrını korumaya devam etmektedir. Bu nedenle çalışmada, geleneksel şifa pratiklerinin dijitalleşme sürecinde nasıl yeniden üretildiğini ve dolaşıma sokulduğunu incelemek, bu paylaşımların güven ortamları hakkında bir çıkarım yapmak amaçlanmaktadır. Özellikle paylaşımlardaki hashtagler, dijital otorite olarak işlev görmektedir. Kullanıcılar bu hashtagler aracılığıyla paylaşımlarını geleneksel bilgiye dayandırmakta, kolektif bir hafıza alanı oluşturmaktadır. Böylece halk hekimliği pratikleri, bireysel deneyimlerin olduğu paylaşımlar ve takipçi yorumları üzerinden yeniden üretilmekte; sözlü kültürdeki şifa aktarımı dijital bir etkileşim ağına dönüşmektedir. Bu durumda geleneksel halk hekimliği bilgilerinin de hem denetimli hem de denetimsiz bilgi dolaşımındaki görünürlüğü de artmaktadır. Ayrıca hashtagler üzerinden oluşan dijital topluluklar, kullanıcıları hem tüketici hem de üretici hâline getirmiştir. Takipçiler, yorumlar ve yeniden paylaşımlar aracılığıyla içeriklere kendi deneyimlerini eklemektedir. Bu durum, geleneksel şifanın dijital ortamda hem folklorik hem de popüler kültürel bir forma büründüğünü göstermektedir. Ayrıca geleneksel tedavi yöntemleri, kültürel miras olarak varlığını sürdürmekte ve algoritmaların görünürlük ekonomisi içerisinde takipçi, beğeni ve ticari kazançla ilişkilendirilmektedir. Bu çalışma, Instagram'daki hashtag ağlarının şifa bilgisini nasıl yapılandırdığını, hangi söylemleri öne çıkardığını ve kullanıcıların sağlık algısını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Geleneksel Şifa, Halk Hekimliği, Dijital Folklor, Sosyal Medya*

Abstract

In recent years, herbal remedies, cupping therapy, natural nutrition advice, and alternative medicine practices have reached wide audiences through Instagram accounts, short videos, and visual posts. Knowledge historically transmitted via folk medicine, the "healer" (*ocak*) tradition, and oral culture is finding a new space for representation through contemporary visual aesthetics, short video formats, and "health influencers." Traditional knowledge is being reimagined within the realm of digital folklore and is acquiring a global profile. The language, visual aesthetics, authenticity, and naturalness emphasized in these posts play a central role. Consequently, traditional healing knowledge—once passed down by word of mouth within folk medicine and oral culture—is being moved to a digital showcase and adopting a new form of representation. However, the relationship this digital revival establishes with modern medicine remains characterized by elements of supplementation, opposition, and mistrust. Therefore, this study aims to examine how traditional healing practices are reproduced and their distribution expanded through digitalization, as well as to draw inferences regarding the safety implications of such content. Hashtags within posts, in particular, function as a form of digital authority. Through these hashtags, users anchor their posts in traditional knowledge, thereby creating a space for collective memory. Consequently, folk medicine practices are reproduced through posts detailing individual experiences and through follower comments; the transmission of healing knowledge—traditionally rooted in oral culture—transforms into a digital network of interaction. This process increases the visibility of traditional folk medicine knowledge within both regulated and unregulated information flows. Furthermore, digital communities formed around hashtags have turned users into both consumers and producers; followers contribute their own experiences to the content via comments and reposts. This demonstrates that traditional healing takes on both folkloric and popular cultural forms within the digital environment. Moreover, traditional treatment methods persist as cultural heritage while becoming linked to followers, likes, and commercial gain within the "visibility economy" driven by algorithms. This study aims to reveal how hashtag networks on Instagram structure healing knowledge, which discourses they highlight, and how they shape users' perceptions of health.

Keywords: *Traditional Healing, Folk Medicine, Digital Folklore, Social Media*

Oturum 19 · Salgın, Modernleşme ve Şifanın Dönüşümü

Epidemics, Modernisation and the Transformation of Healing

26 Eylül Cumartesi · 15:45–17:15 · A Salonu · Oturum Başkanı / Chair: Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Nükhet Varlık

Healing Across Religious Boundaries: Shared Sacred Sites and Therapeutic Practices in Late Ottoman Cappadocia

Dinî Sınırların Ötesinde Şifa: Geç Osmanlı Kapadokyası'nda Ortak Kutsal Mekânlar ve Tedavi Pratikleri

Dr. Aude Aylin de Tapia

University of Freiburg

Abstract

In the late Ottoman period, the rural landscape of Cappadocia was inhabited by diverse religious communities, primarily Muslims, Orthodox Christians (Rums), and Armenians. Across the region, numerous sacred sites were shared by members of different religious communities and attracted both Christian and Muslim visitors. Many of these shared shrines were renowned for their thaumaturgic powers and played an important role in local healing practices, regardless of the visitors' religious affiliation.

This paper examines healing practices that transcended religious boundaries. It explores beliefs in the miraculous powers attributed to Christian saints and to the sanctuaries dedicated to them, which attracted both collective pilgrimages on specific feast days and individual visits for particular therapeutic purposes. Among the sites discussed are the St Mamas tekke-church in Mamason (Gökçe), renowned for the treatment of mental illness, and the Church of St Makrina in Axos (Hasaköy), especially visited for the healing of eye diseases. The paper also considers the role of Christian and Muslim religious figures—including priests, Sufi dervishes, *sheikh*s, and *ocak* healers—who enjoyed local reputations for their healing abilities and whose services were sought across confessional boundaries.

The aim of this paper is to demonstrate that, in a rural region where access to physicians, dispensaries, and hospitals remained limited, beliefs in thaumaturgic healing were widely shared among local communities. Rather than being defined primarily by religious affiliation, therapeutic practices formed part of a common local knowledge that mapped healing resources across the landscape. This shared therapeutic geography reveals forms of everyday interaction and coexistence that transcended confessional divisions while remaining rooted in the lived experience of rural Cappadocia.

Keywords: Late Ottoman Cappadocia, shared sacred sites, healing practices, St Mamas, St Makrina, interreligious interaction

Özet

Geç Osmanlı döneminde Kapadokya'nın kırsal coğrafyasında başta Müslümanlar, Ortodoks Hristiyanlar (Rumlar) ve Ermeniler olmak üzere farklı dinî topluluklar yaşıyordu. Bölge genelinde pek çok kutsal mekân, farklı dinî toplulukların mensuplarınca ortaklaşa kullanılıyor ve hem Hristiyan hem Müslüman ziyaretçileri çekiyordu. Bu ortak ziyaretgâhların birçoğu mucizevi güçleriyle ün salmış ve ziyaretçilerin dinî aidiyetinden bağımsız olarak yerel şifa pratiklerinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu bildiri, dinî sınırları aşan şifa pratiklerini incelemektedir. Hristiyan azizlere ve onlara adanmış kutsal mekânlara atfedilen mucizevi güçlere ilişkin inançlar ele alınmakta; bu inançların belirli yortu günlerinde toplu hac ziyaretlerine, belirli tedavi amaçlarıyla da bireysel ziyaretlere nasıl yol açtığı gösterilmektedir. Ele alınan mekânlar arasında ruhsal hastalıkların tedavisiyle ünlü Mamason'daki (Gökçe) Aziz Mamas tekke-kilisesi ile özellikle göz hastalıklarının şifası için ziyaret edilen Aksos'taki (Hasaköy) Azize Makrina Kilisesi bulunmaktadır. Bildiri ayrıca, şifa verme yetenekleriyle yerel bir üne sahip olan ve hizmetleri mezhep sınırlarını aşarak talep gören papazlar, dervişler, şeyhler ve ocaklı şifacılar gibi Hristiyan ve Müslüman din adamlarının rolünü de değerlendirmektedir.

Bildirinin amacı, hekime, eczaneye ve hastaneye erişimin sınırlı kaldığı bir kırsal bölgede mucizevi şifaya ilişkin inançların yerel topluluklar arasında geniş ölçüde paylaşıldığını ortaya koymaktır. Tedavi pratikleri, öncelikle dinî aidiyetle tanımlanmaktan çok, şifa kaynaklarını coğrafya üzerinde haritalayan ortak bir yerel bilginin parçasını oluşturuyordu. Bu ortak tedavi coğrafyası, mezhep ayrımlarını aşan ancak kırsal Kapadokya'nın yaşanmış deneyimine kök salmış gündelik etkileşim ve bir arada yaşama biçimlerini görünür kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Geç Osmanlı Kapadokyası, ortak kutsal mekânlar, şifa pratikleri, Aziz Mamas, Azize Makrina, dinler arası etkileşim*

Tedabir-i Sıhhiye'den Silah-ı Maneviyeye: İTC Sultanahmet Kulübü'nün Kolera Duası ve Osmanlı'da Salgınla Mücadelede Karma Şifa Pratikleri

From Sanitary Measures to Spiritual Weapon: The CUP Sultanahmet Club's Cholera Prayer and Hybrid Healing Practices in the Ottoman Fight Against Epidemics

Prof. Dr. İsmail Yaşayanlar
Düzce Üniversitesi / Düzce University

Özet

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı coğrafyasını büyük dalgalar halinde vuran kolera salgınları, devletin kamu sağlığı politikalarını hızla dönüştürmüş; karantina uygulamaları, tahaffuzhaneler ve sıhhiye nizamnameleriyle kurumsallaşan modern tıbbi tedbir anlayışı devlet eliyle hayata geçirilmiştir. Bununla birlikte bu modernleşme süreci, halkın salgınla başa çıkmak için başvurduğu geleneksel dini pratikleri tasfiye etmemiş; aksine söz konusu pratikler modern tıbbi söylemle eklemlenerek özgün bir karma tedbir kültürü üretmiştir.

Bu tebliğ, İttihat ve Terakki Cemiyeti Sultanahmet Kulübü tarafından kolera salgını döneminde hazırlanıp halka dağıtılan bir duayı, bu karma kültürün somut ve nadir bir belgesi olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Dua pusulasının başında yer alan "tedâbîr-i sıhhiye'den bi't-tevessül bu silâh-ı ma'neviyyeden istifâde etmelidir" ifadesi tıbbi tedbir, dini pratikle çatışmak yerine onu meşrulaştırıcı bir çerçeve olarak işlev görmekte ve çalışmanın temel eksenini oluşturmaktadır. Duanın içeriği incelendiğinde koruyucu ayet ve hadislerden oluşan katmanların yanı sıra muska geleneğine özgü sembolik unsurların da yer aldığı görülmektedir. Metin, hem okunmak hem hane içine asılmak hem de taşınmak üzere tasarlanmış, çok işlevli bir şifa nesnesi olarak kurgulanmıştır.

Tebliğde bu belge, Osmanlı döneminde veba ve koleraya karşı üretilen profilaktik hat levhalarının uzun soluklu geleneği ve hastalıkların tedavisinde dua kullanımını sosyal işlevleri bağlamında okunacaktır. Böylece kolera duası, Anadolu şifa kültürünün yalnızca geleneksel ya da modern değil, ikisinin kesişiminde biçimlenen özgün bir tezahürü olarak konumlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Kolera, Tedavi, Şifa, Dua*

Abstract

The cholera epidemics that struck the Ottoman territories in successive waves from the second half of the nineteenth century onward precipitated a rapid transformation in the state's public health policies. A modern medical framework of intervention, institutionalized through quarantine practices, quarantine stations (tahaffuzhaneler), and sanitary regulations, was systematically implemented under state authority. Yet this process of modernization did not displace the traditional religious practices to which the populace turned in coping with epidemic disease; on the contrary, such practices became articulated with modern medical discourse, giving rise to a distinctive hybrid culture of remediation.

This paper examines a prayer distributed to the public by the Committee of Union and Progress Sultanahmet Club during a cholera epidemic as a concrete and rare document of this hybrid culture. The phrase inscribed at the head of the prayer slip – "tedâbîr-i sıhhiye'den bi't-tevessül bu silâh-ı ma'neviyyeden istifâde etmelidir" - functions not as a challenge to medical precaution but as a legitimizing framework that integrates it with religious practice, and as such constitutes the central axis of this study. A close reading of the prayer's content reveals layers composed of protective Qur'anic verses and hadiths alongside symbolic elements characteristic of the amulet (muska) tradition. The text was conceived as a multifunctional healing object, designed to be recited, hung within the household, and carried on the person.

In this paper, the document will be read within the longstanding tradition of prophylactic calligraphic panels (hat levhaları) produced against plague and cholera in the Ottoman period, and the use of prayer in combating disease will be examined through the lens of its social functions. In so doing, the cholera prayer will be positioned not as a relic of tradition alone, nor as an artifact of modernity, but as a distinctive manifestation of Anatolian healing culture shaped precisely at the intersection of the two.

Keywords: *Ottoman Empire, Cholera, Treatment, Healing, Prayer*

Modernleşmenin Gölgesinde Tılsım ve İnanç: Osmanlı'nın Son Döneminde Korunma Pratikleri, Halk İnançları ve Cumhuriyet'e Devreden Zihniyet Mirası

Talismans and Belief in the Shadow of Modernization: Protective Practices, Folk Beliefs, and the Legacy of Mentalities Transmitted to the Republic in the Late Ottoman Period

Prof. Dr. Zeynel Özlü; Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr. Mustafa Murat Çay
Gaziantep Üniversitesi / Gaziantep University

Özet

Osmanlı'nın son döneminde modernleşmenin hız kazanması, bilimsel düşüncenin yaygınlaşması ve rasyonel açıklama biçimlerinin güçlenmesi; tılsım, nazarlık, muska ve benzeri korunma pratiklerinin toplumsal hayattaki varlığını sona erdirmemiştir. Bu çalışma, tılsımı yalnızca "batıl inanç" başlığı altında sınıflandırmak yerine toplumsal korkular, belirsizlikle baş etme, gündelik hayatı düzenleme ve sembolik korunma ihtiyacı çerçevesinde ele almaktadır. Araştırmanın başlıca kaynaklarını Avanzade Mehmed Süleyman'ın tılsım, sihir ve nazara ilişkin değerlendirmeleri ile yazarı ve basım tarihi belirtilmeyen Tılsım Nedir ve Ne Tesir Yapar? adlı dönem eseri oluşturmaktadır. Bu kaynaklar; modern bilim, halk inançları ve ahlaki sınırlar arasındaki ilişkinin Osmanlı aydınının dilinde nasıl kurulduğunu göstermesi bakımından birlikte değerlendirilmiştir. Muska, mavi boncuk, boynuz, el işaretleri ve hayvan temsilleri, görünmeyen tehditlere karşı kullanılan nesneler olmalarının yanı sıra kaygıyı düzenleyen, aidiyeti görünür kılan ve davranışlara yön veren sembolik araçlar olarak incelenmiştir. Avanzade'nin yaklaşımında zarar verme amacı taşıyan uygulamalar ile koruyucu ve zararsız sayılan pratikler arasında ahlaki ve toplumsal fayda eksenli bir ayrım öne çıkmaktadır. Çalışmada ayrıca benzerlik ve temsil ilkelerinin tılsımın nesneleşmesindeki yeri, hayvan figürlerine yüklenen anlamlar ve bu pratiklerin farklı kültürlerdeki dolaşımı değerlendirilmiştir. Bulgular, tılsım inancının modernleşme karşısında bütünüyle kaybolmaktan ziyade yeni adlandırmalar ve kültürel çerçeveler içinde varlığını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Bu yönüyle tılsım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan zihniyet sürekliliğinin ve modernleşme ile gelenek arasındaki müzakerenin izlenebileceği bir inceleme alanı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Geç Osmanlı, tılsım, halk inançları, nazar, sembolik korunma*

Abstract

The acceleration of modernization, the spread of scientific thought, and the growing authority of rational explanation in the late Ottoman period did not eliminate talismans, amulets, evil-eye objects, and related protective practices from social life. This study approaches talismans as historically embedded responses to fear, uncertainty, and the need for symbolic protection, rather than reducing them to a single category of superstition. Its principal sources are Avanzade Mehmed Süleyman's assessments of talismans, magic, and the evil eye, together with the anonymous and undated contemporary work What Is a Talisman and What Effects Does It Have? Read together, these texts illuminate how Ottoman intellectual discourse negotiated the boundaries among modern science, popular belief, morality, and public order. Amulets, blue beads, horns, hand signs, and animal figures are examined both as objects directed against invisible threats and as symbolic devices that regulated anxiety, displayed communal codes, and shaped conduct. Avanzade's account draws a pragmatic distinction between practices associated with harm and those regarded as protective and socially tolerable. The paper also discusses the principles of resemblance and representation, the materialization of talismanic power, the meanings assigned to animal figures, and the circulation of similar practices across cultural settings. The findings suggest that talismanic belief persisted within new vocabularies and cultural frameworks as the Ottoman political order gave way to the Turkish Republic. Talismans therefore provide a useful lens for tracing mental continuities and the continuing negotiation between modernization and tradition in modern Turkish history.

Keywords: *Late Ottoman Empire, talismans, folk beliefs, evil eye, symbolic protection*

Şifa ile Cürüm Arasında: Erken Cumhuriyet Dönemi Arşiv Belgelerinde Üfürükçülük, Tükürükçülük ve Muskacılığın Suçsallaştırılması

Between Healing and Crime: The Criminalization of Folk Healing, Incantatory Practices, and Amulet Practices in the Archival Records of the Early Turkish Republic

Öğr. Gör. Dr. / Lect. Dr. Ahmet Korkmaz
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Özet

Türkiye'de muskacılık, üfürükçülük ve tükürükçülük yöntemi ile tedavi iddiaları din sosyolojisi, halk bilimi ve tıp tarihi alanlarında çalışan birçok bilim insanının dikkatini çekmiştir. Şamanizm ve ocaklık kültünün izlerini taşıyan bu yöntemler çoğu zaman modern tıp ile çelişen inanç ve/veya iddia temelli uygulamalardır. Bununla beraber Anadolu'daki geleneksel tedavi yöntemleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren sıtma, verem, trahom, çiçek, kolera, kızamık, dizanteri, frengi, diğer salgın hastalıklar ve uzun süren savaşlardan kaynaklanan psikolojik bunalımlar had safhaya ulaşmış; halk sağlığı üzerinde yaşanan ölümcül tahribat büyük bir hekim ve ilaç ihtiyacı doğurmuştur. Ülke bu büyük sorunun üstesinden gelmeye çalışırken farklı bir istismar kapısı açılmış, halk arasında ocak, ocaklı, el almış, el veren, şifacı, şeyh, şıh, cinci, üfürükçü, muskacı, büyü bozucu, bakıcı gibi unvanlarla anılan kişilerin sayısı hızla artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler hurafelerden arınmış, aklı ve bilimi rehber edinmiş genç cumhuriyetin kurucu kadrolarını harekete geçirmiş; toplum sağlığını korumak ve din istismarını önlemek için sıkı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Konunun tarihsel geçmişine ve günümüz uygulamalarına bakıldığında şifacıların, geleneksel tedavi yöntemlerine ya da iddialarına meşruiyet zemini kazandırmak için Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı ayetleri, hadisleri, bazı din âlimlerini ve havas kitaplarını referans olarak gösterdikleri; bazen de bu âlimlerin şifa ve rukye hakkında yazdıkları görüşlerini bir istismar aracı olarak kullandıkları görülmektedir. Öte yandan söz konusu olayların adliyeye yansıdığı mekânsal dağılım incelendiğinde; emniyet ve jandarma teşkilatının kurduğu sıkı denetim mekanizmalarına rağmen Anadolu insanının bu yöntemlere başvurmayı sürdürdüğü ve bu kişilerin toplumda karşılık bulduğu anlaşılmaktadır.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi kataloğundan ulaştığımız belgeleri değerlendirdiğimizde, Marmara Bölgesi'nden Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale ve Kocaeli; Ege Bölgesi'nden Aydın, Denizli, İzmir ve Muğla; İç Anadolu Bölgesi'nden Kastamonu, Konya ve Sivas; Karadeniz Bölgesi'nden Giresun, Rize ve Trabzon; Akdeniz Bölgesi'nden Adana, Antalya ve Kahramanmaraş; Doğu Anadolu Bölgesi'nden Erzurum, Elazığ, Kars, Muş ve Van; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Diyarbakır, Gaziantep ve Urfa gibi yerleşim yerlerinde adli işlemler yapılan vakalar görülmektedir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde halk arasında uygulanan geleneksel şifa yöntemlerinin birtakım dinî referanslar kullanılarak desteklendiği anlaşılmaktadır. Bu uygulamalar, Tek Parti Dönemi'nin tavizsiz laiklik politikalarıyla zaman zaman çelişmiş; hükümet ise inkılapların yerleşmesini ve kamu düzenini sağlamak adına bir dizi adlî ve idarî önlem almıştır. Bu dönemde inkılapların hayata geçirilmesi, laiklik ilkesinin titizlikle uygulanması ve sağlık alanında modern tıp yöntemlerinin kullanılması amacıyla hukuki çerçevenin iki üzerine inşa edildiği görülmektedir: 1- 677 Sayılı Kanun (30 Kasım 1925): "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun" ile şeyhlik, dervişlik, müritlik, muskacılık ve üfürükçülük gibi unvanlar tümüyle yasaklanmış, bu faaliyetler ağır cezai yaptırımlara bağlanmıştır. 2- 1219 Sayılı Kanun (11 Nisan 1928): "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun" ile tıp fakültesi diploması bulunmayan yetkisiz kişilerin hastaları tedavi etmesi ya da şifa dağıtma iddiasıyla müdahalede bulunması kesin olarak yasaklanmış ve suç kapsamına alınmıştır. Devlet; büyücülük, muskacılık, üfürükçülük ve efsunculuk gibi hurafeleri sıradan birer "halk hekimliği" uygulaması olarak görmemiş; aksine bunları kamunun asayişini ve rejimin güvenliğini doğrudan tehdit eden unsurlar şeklinde değerlendirmiştir. Belgelerde dikkat çeken bir diğer unsur ise suçlanan şahısların faaliyetlerinin yalnızca asayiş ihlali değil, irtica olarak da değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda ilgili kişiler; Şapka Kanunu'na muhalefet, Arapça ezan yasağına muhalefet, Harf İnkılabı'na muhalefet, üfürükçülük, muskacılık, büyücülük, efsunculuk, cincilik ve gibi eylemlerle suçlanmışlardır. Çalışmamıza konu olan arşiv belgelerinin genel olarak Muamelat Genel Müdürlüğü fonlarında bulunması, istismar edilen konuların doğrudan devletin güvenlik mekanizmalarınca takip edildiğini göstermektedir. Belgelerde istihbarat raporlarının değerlendirilmesinin ardından adli süreçler başlamış, asayiş olayları cetvel ve çizelgelerle netleştirilmiştir. Ayrıca toplumu bilinçlendirmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığınca İslam'da hurafelerin yeri olmadığına dair hutbeler okutulmuştur.

Abstract

Treatment practices involving amulet-making, incantatory rituals, and saliva-based methods in Turkey have attracted the attention of numerous scholars working in the sociology of religion, folklore, and the history of medicine. Bearing traces of shamanistic traditions and the *ocaklık* healing tradition, these practices are grounded in belief and/or claims of therapeutic efficacy and often stand in tension with modern medicine. Nevertheless, they provide significant insights into traditional healing practices in Anatolia. From the late Ottoman period onwards,

epidemic diseases—including malaria, tuberculosis, trachoma, smallpox, cholera, measles, dysentery, and syphilis—together with the psychological and social consequences of prolonged warfare, reached serious levels and created an urgent need for physicians and medicines due to their devastating impact on public health. As the country struggled to cope with this multifaceted crisis, a sphere in which vulnerable populations could be exploited also expanded, contributing to the rapid increase in individuals known in popular discourse by terms such as *ocak*, *ocaklı*, el almış (initiated), el veren (initiator), healer, sheikh, *şih*, *cinci* (jinn-dispeller), *üfürükçü* (incantatory healer), muskacı (amulet maker), spell-breaker, and fortune-teller. These developments prompted the political and administrative cadres of the early Republic, who promoted modern medicine, science, and the marginalization of practices regarded as superstitious, to take measures against such practices. This process was accompanied by the introduction and enforcement of stringent legal regulations intended to protect public health and prevent the misuse of religious authority and traditional healing practices for personal gain.

When examining the historical background and contemporary manifestations of this phenomenon, it becomes evident that healers invoke certain Quranic verses, prophetic traditions (hadiths), the views of prominent religious scholars, and works of occult and esoteric literature (havas books) to establish a religious and intellectual basis for the legitimacy of their traditional healing practices or claims. Furthermore, they sometimes selectively appropriate the views of religious scholars concerning healing (shifa) and incantatory recitation (ruqyah) in ways that can facilitate manipulation and exploitation. Furthermore, an examination of the geographical distribution of these incidents that were brought before the judiciary reveals that, despite the strict surveillance mechanisms established by the police and gendarmerie forces, the Anatolian population continued to resort to such practices, demonstrating that they retained a significant degree of social resonance. An examination of the documents accessed from the Republican Archive of the Turkish State Archives Directorate reveals judicial proceedings documented across various regions: Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, and Kocaeli in the Marmara Region; Aydın, Denizli, İzmir, and Muğla in the Aegean Region; Kastamonu, Konya, and Sivas in Central Anatolia; Giresun, Rize, and Trabzon in the Black Sea Region; Adana, Antalya, and Kahramanmaraş in the Mediterranean Region; Erzurum, Elazığ, Kars, Muş, and Van in Eastern Anatolia; and Diyarbakır, Gaziantep, and Urfa in Southeastern Anatolia. During the Early Republican Era, traditional healing practices among the public were frequently legitimized through religious references. These practices came into tension with the state's strict secularist policies during the Single-Party Era, prompting the state to implement judicial and administrative measures aimed at consolidating the reforms and maintaining public order. During this period, the legal framework established to implement the reforms, enforce the principle of secularism, and institutionalize modern medicine was built primarily upon two main legal pillars: Law No. 677 (November 30, 1925): Under the Law on the Closure of Dervish Lodges, Hospices, and Tombs, and the Prohibition and Abolition of Certain Titles, the use of titles and designations associated with dervish and religious orders, including sheikh, dervish, and *mūrid* (disciple), was prohibited. The law also prohibited the use of certain other religious and quasireligious titles and the performance of practices associated with them, subjecting violations to penal sanctions.

Law No. 1219 (April 11, 1928): Under the Law on the Practice of Medicine and Medical Professions, the practice of medicine and other medical professions was restricted to persons possessing the qualifications prescribed by law. Accordingly, unauthorized medical practice and the provision of medical treatment by persons lacking the legally required qualifications were subject to penal sanctions. The state did not view practices such as sorcery, amulet making, incantatory healing, and spellcasting merely as forms of "folk medicine"; rather, they were treated as potential threats to public order and regime security. Another striking aspect revealed by the archival documents is that the activities of the accused were evaluated not only as violations of public order but also in the context of reactionary opposition (irtica). Consequently, the individuals concerned were charged with offenses involving opposition to the Hat Law, the ban on the Arabic call to prayer, and the Alphabet Reform, alongside practices such as incantatory healing, amulet making, sorcery, spellcasting, and the dispelling of jinn. The fact that the archival documents central to this study are predominantly located within the records of the General Directorate of Muamelat (Muamelat Genel Müdürlüğü) suggests that these practices and the forms of exploitation associated with them were subject to direct state oversight. The records reveal that judicial proceedings were initiated following the assessment of intelligence reports, while incidents concerning public order were systematically recorded and classified through registers and tabulated records. Furthermore, as part of efforts to raise public awareness, the Presidency of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı) commissioned sermons emphasizing that superstitious practices had no legitimate place within Islam.

Co-funded by the European Union

goturkiye.com

unesco Turkish National Commission

ULUSLARARASI SEMPOZYUM / INTERNATIONAL SYMPOSIUM

Anadolu Kültüründe Şifa

Healing in Anatolian Culture

Destekçilerimiz ve Paydaşlarımız

Our Supporters and Partners

Sempozyumun ve serginin gerçekleşmesine katkı sağlayan tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

We thank all the institutions and organisations whose support made the symposium and the exhibition possible.

TGA TÜRKİYE TOURISM PROMOTION AND DEVELOPMENT AGENCY

museum hotel Cappadocia "unique"

TURHAN MÜZESİ

KAPADOKYA MUSTAFAPAŞA BELEDİYESİ 1966

Tümata

HANEDAN CAPPADOCIA SUITES

SINASOS EVLERİ

GORGOLİ Lounge & Eatery

1811 CAVE HOTEL

KAM CENTER FOR CAPPADOCIAN AND CULTURAL STUDIES

CAPPADOCIA UNIVERSITY

Erasmus+